

D. MORUZI.

RUSII

și

ROMINII

BUCUREȘTI · 1906 ·

INST. GRAFIC · MINERVA ·

SVR

Prețul : Lei 1

VORK

4239

Don de Saint Omer
1915-

Günther
 BIBLIOTECA
 C. C.
 P. M. R.
 Nr. _____

RUȘII ȘI ROMÎNII

~~114637/60~~

~~11 3407~~

D. C. MORUZI

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.
Nr. _____

Rușii și Romîni

Cu o prefață de N. Iorga

278934
JUR

10340/67

BUCUREȘTI

—
Editura Institutului de Arte
Grafice «MINERVA»

6, STRADA REGALĂ, 6.

1906

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA *1 155 603*

640/04

RC237112

B.C.U. Bucuresti

C20043499

P R E F A Ț Ă

Acum doi ani, scriind câteva pagini de informație despre războiul din Extremul Orient și cauzele lui, îmi arătam credința că a venit și pentru noi vremea să cunoaștem potrivit cu firea, nevoile și interesele noastre, lucrurile și prefacerile mari care se petrec pe lume, dezrobindu-ne și astfel de stăpînirea tiranică a străinătății, care ni nimicește sufletul, furișându-ne zi de zi elemente, materiale și sufletești, de cucerire. Credința aceasta a putut să pară încă neîndreptățită și pornită dintr'un patriotism, dintr'un naționalism prea îndrăzneț. În adevăr, biata cârtică în care pusesem rodul multor citiri, nouă și vechi, și o parte din sufletul mieu, pe care nu pot să nu mi-l cobor în tot ce scriu, spun sau fac, biata cârtică n'a fost de loc ținută în samă. Alte scrieri românești despre acele groaznice frământări sîngeroase pe țermul și pe luciul mărilor depărtate n'a avut nici atîta noroc, și ele zac în cimitirele librăriilor. În schimb, s'a citit cu patimă lucrări înghebate în pripă, fără știință și fără simț de răspundere, de cine știe ce scriitor sau gazetaraș din Parisul adopției noastre.

În ultimele timpuri s'a hotărît însă tot mai mult o schimbare în bine. Parcă înțelegem din ce în ce mai deslușit că avem și menirea noastră și tradițiile noastre și puterile noastre, oamenii noștri, pe cari ne deprinsesem a-i prețui puțin numai după ce străinătatea începuse a-i prețui mult. Înțelegem astăzi prețul informației noastre asupra noastră și chiar al informației pe care scriitorii și cugetătorii romîni o pot da cu privire la viața de pe alte tărîmuri, apropiate sau depărtate.

De aceia, cînd am cetit într'un ziar bucureștean care nu merita această cinste, într'un biet ziar de speculație puțin cetit și lipsit de orice prestigiu, frumoasele pagine, gîndite și simțite, pe care le tipăria cu privire la mișcările din Rusia și la felul cum se cuvine să le judecăm, d. D. C. Moruzi, cunoscut mie prin calda-i scriere mică despre Basarabia, l-am îndemnat să nu le lase în uitarea ce cuprinde neapărat vechile colecții de ziare și să le adune în volumul care este astăzi în ființă.

Poate că această încercare nouă de a ne lumina între noi despre tot ce trebuie să ceară interesul nostru, să aibă mai multă izbîndă decît celelalte.

*

D. Moruzi e un om în vîrstă, cu multe năcazuri și cu puțini prieteni, izolat prin boala și bătrînețele sale de aproape orice înrîuriri și sfaturi, așa încît sufletul său se poate întoarce asupra lui însuși, pentru a înțelege mai adînc și a simți mai tare, pentru a găsi cuvinte duioase și a prinde ici și colo cîte un

mărgăritărel de poezie. Astfel, adunându-și puterile, care nu se cheltuiesc în valmașagul și zbuciumul lumii din afară, el a fost în stare a da o carte scriind articole de ziar, pe cînd destui alții dau numai articole de ziar în ceia ce se chiamă că este o carte.

Dintr'un neam care a dat Domni Moldovei — doi Domni, dintre cari unul, Alexandru-Voda, vrednic de cele mai mari laude, — d. Moruzi a copilarit în Basarabia, unde a și trăit o bună parte din tinerețu sa, până după război. Astfel, împrejurările basarabene și chiar viața rusească întreagă, în principiile, apucăturile și moravurile ei, îi sînt foarte bine cunoscute. Dacă n'a avut a face cu generația cea mai nouă, tot el o poate înțelege mai bine decît noi fiindcă știe supt ce înrîuriri a fost ea formată și în ce mediu trebuie să trăiască.

Vorbind numai despre lucruri și oameni, a căror cunoștință o are pe deplin, autorul acestui volum — un autor fără nici-o altă pretenție, de alminterea, decît aceea de a spune adevăruri folositoare — nu e, ca atîția alți bătrîni, un înșiruitor saū mai bine un răspînditor de amintiri, mai mult saū mai puțin bine păstrate. Pe de o parte, e un spirit rînduit, care știe să clădească acolo unde alții ar fi răsturnat numai, clăie peste grămadă, piatra, cărămida și lemnăria lor. E unul dintre oamenii cari-și văd subiectul întreg, cari-și pot descoperi cel mai bun punct de vedere al lor față de dînsul și cari știu să-l înfațișeze în categorii firești, cu legătura strînsă. Fiind apoi un suflet simțitor și delicat, cu înțelegere pentru

literatură, pentru musică — s'a încercat și în compoziții, în teatru —, el știe, fără să caute și să potrivească, a nu întuneca priceperea și sinceritatea sa prin greșelile construcției stilistice. De și n'a făcut școală românească, de și are cultura unui autodidact și trebuie să-și caute lămuririle istorice pentru anume capitole care ar putea să și lipsească, în câte o cârtică rusească a d-lui Zamfir Arbure, d. Moruzi are un scris sigur, limpede, un rost convingător și găsește chiar din când în când comparația aleasă, adiectivul care scînteie, întorsătura care înduioșează.

*

Cartea sa se desface în două părți.

Cea d'întăiu vorbește despre Rusia de astăzi privită față de revoluția care ardea dăunând așa de puternic și care mai pufăie încă printre ruine. D. Moruzi își permite — se vor găsi oameni, fanatici saū de rea credință, cari să-l critice pentru aceasta — își permite a nu crede în putința înnoirii unei Rusii unitare prin sfînta constituție saū venerabilul parlament. Lui i se pare că nevoi organice despart și vor despărți totdeauna acest ciudat conglomerat uriaș al Împărăției «tuturor Rusiilor» care în cea mai mare parte nu sînt de loc și nu pot fi Rusii, în ființe naționale ce nu se pot sfărîma, nici prin puterea de ieri, nici prin teoria de astăzi. Nici rațiunea pură, nici tirania brutală nu sînt în stare a stînge flacăra, veche și veșnică, a sufletelor atîtor neamuri care nu pot uita. Tot ce se face, de Rusul vechiu, răzimat pe stîlpul de aramă al Țarismului, saū de Rusul nou, care flutură stegu-

lețul reformei liberale saă utopiei socialiste, nu poate aduce contopirea sufletelor, menite să trăiască deosebi, ci pregătește mai curînd avîntul biruitor al sufletelor acestora, răsărirea nouălor ramuri înflorite și roditoare din vechiul trunchiă rămas viă în adîncimile sale.

Pentru aceasta, vioriă totdeauna — ca un tînăr —, umorist dese ori, chiar spiritual mai mult decît odată, d. Moruzi cercetează deosebitele clase sociale, politice și naționale din Rusia, întruchipînd din fiecare o fință într'adevăr vie, botezată cu un nume caracteristic.

Urmează, ca parte a doua, acel studiu asupra împrejurărilor vieții românești în Rusia pe care l-am analizat în cartea mea «Neamul românesc în Basarabia».

Și una și alta, cu toate greșelile de istorie și atîteu lipsuri, formează totuși cea mai bună lucrare pe care a dat-o pînă astăzi un Român despre Împărația veșină, și mai mult decît o pagină va trăi în literatura noastră chiar.

N. IORGA.

PRECUVÎNTAREA AUTORULUI

Lucrarea pe care o presint astăzi publicului, nu a fost concepută după un anumit plan, spre a lua chipul unei cărți; căci partea a doua apăruse încă din Ianuarie 1905 supt titlul de «Basarabia și Viitorul ei», pe cînd partea întîia fu publicată abia în toamna aceluiași an într'altă serie de articole, ambele în ziarul *Cronica*.

În asemenea întocmiri, e bine înțeles că această carte era menită d'innainte să aibă oarecare lipsuri, nedesăvîrșiri și mai ales repetiri, provenite toate din pricina cadrului, une ori restrîns, de care dispuneam în ziar, din graba la care eram silit pentru a fi zilnic gata la timp și a nu întrerupe seria, în fine, din nevoia de a împrăști neconținut memoria cetitorului asupra celor scrise în ajun, sau cu mai multe zile în urmă. Astfel, multe părți au rămas neîndeajuns dezvoltate și multe... foarte multe ar mai rămînea de zis, pentru alcătuirea unei lucrări cu adevărat desăvîrșite.

Și stilul chiar se resimte poate de zguduirile ce mi le aduceau știrile despre cele întîmplăte zilnic într'o țară unde am rude și prieteni, văzînd mai cu seamă cum se desfășoară cu o logică de neînălăturat și cum se apropie tot mai mult idealul ce l-am fost visat

încă din tinerețele mele. Mă tem dar ca în unele locuri, unde mi-am vărsat tot entuziasmul și întreaga mea inimă, să nu fiu socotit drept un iubitor de frase sforăitoare. Aceia, însă, cari vor fi purtat în sufletul un dor atît de sfînt și de înalt, încît ei singuri nu mă puteau crede în îndeplinirea lui și au văzut de o dată stavilarele cele mă puternice prăbușindu-se într'un potop de sînge și de flăcări, iar dorul lor din tinereță reivindu-se falnic, de și încă depărtat, mă vor pricepe și-mi vor ierta cusurul.

Nici n'aș fi îndrăznit, de altfel, a reveni asupra celor două serii de articole, dacă un istoric eminent, o inimă mare de Romîn și de patriot, d. Nicolae Iorga, nu m'ar fi îndemnat la aceasta, pe cînd încă nu aveam onoarea de a-l cunoaște personal, rezervîndu-mi un capitol întreg în frumoasa lui carte despre Basarabia.

Văzînd lucrarea mea prețuită de un astfel de spirit, văzînd că, după mă bine de un an, adevărurile arătate de mine nu s'au desmintit nici o clipă, cu toată mincinoasa liniște ce pare a domni astăzi în împărăția vecină și care seamănă mă mult cu focul care mocnește supt cenușă, m'am hotărît să pun, încă o dată, supt ochii concetățenilor miei cea ce le-am putut afla în cursul zbuciumatei mele vieți, pentru ca să poată judeca în deplină cunoștință cele ce se vor mă în-tîmpla, să nu se mă lase înșelați de aratări mincinoase și, statornicindu-și o nestrămutată credință, să privească cu bărbăție în față viitorul spre care vor ști de sigur să ne îndrumeze conducătorii noștri, răzimați puternic pe vroința neclintită a neamului !

Copilărit-am în zilele Căimăcămiilor din Moldova, învrednicitu-m'am să văd Unirea și falnicul Regat romîn ; nu-mi va fi oare dat să mă bucur o clipă măcar

---

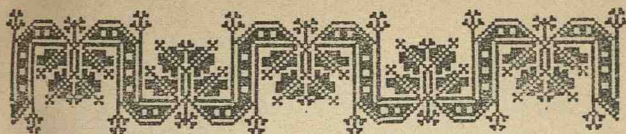
de reîntregirea neamului, odihnindu-mă apoi oasele, alături de părintele mieu, în bisericuța de la Bănuțeni, învălit în neagra și mănoasa țărână a Basarabiei redevenită și ea pământ românesc?!

DUMITRU CONSTANTIN MORUZI.

PARTEA I.

RUȘII

CAPITOLUL I.

Peste Prut

La Prut,... la hotarul Țărei,... ce sgomot surd s'aude? Ce raze roșietice luminează, ca un început de zori, marginile norilor negri și îndesați, colo,... în depărtare, înspre bătrînul Nistru... și mai departe încă, înspre țara Crivățului, a întunerecului și a jalei?... Vre-un neam nou, tînăr și puternic, mai numeros de cît nisipul mării, ne mai încapînd în nemăsuratele sale hotare, se pregătește, oare, a îneca prin mulțimele sale, toate neamurile celorlalte și toate limbele, supunîndu-le unei singure voințe, unui singur om? Orî o fi răsăritul unui nou soare, mai strălucitor de cît cel vechi; soare de desrobire, de înfrățire și de dreptate, merit să reînvieze, să încâlzească și să lumineze, acea parte desmoștenită a omenirei, care zace din vremuri, în lanțurile robiei și ale asuprirei?!

Oare de acum,... lumina, o să ne vie tocmai de la miază-noapte?!!

O nu! Priviți măi bine,... măi de aproape: norii aceștia, negri și îndesați, sunt făuriți numai din fumul incendiilor; văpaia sîngelui nevinovat, înroșește singură flăcările care mistue sate și orașe întregi; iar surdul zgomot, e bocitul victimelor, prăbușiri de colibe, de palate și de temnițe! Noroade multe, de diferite seminții și limbi, deprinse, de mult, a purta acea haină întunecată a cuceritorilor prin spadă, acea denumire obștească, dar minciunoasă, de *Popor Rusesc*, acea tăgăduire a tot ce are omul măi sfînt și măi curat în suflet, adică *dragostea de neam și de țară unde s'a născut*, noroadele acestea, răvnind la drepturile și libertățile popoarelor omogene, visează acele drepturi și pentru dînsese, dar prin alcătuirea unei Rusii mare, liberă, constituțională, ba chiar republicană,... uitîndu-și trecutul și obîrșiele lor!

Inconștiente și zăpăcite, la prima licărire de libertate, ele o amestecă cu ideia de estindere, ideia de dreptate cu ideia de asuprire, vor să răstoarne pe Impărat, dar să-și păstreze Impărăția, să distrugă despotismul autocrației, înlocuindu-l cu despotismul demagogiei! Abia aū

căpătat făgăduinți, nedeslușite încă bine și urile sălbatice dintre neamuri și clase sociale, tot mai înverșunate și mai năstrușnice, dărîm, ard,ucid, făcînd să izvorască pretutindenî, păraie de sînge care, adunate la un loc, ar alcătui o Dunăre, dacă nu o Mare!

E o încîlcire spăimîntătoare de urî, de patimi și de năzuințe; e o amestecătură de idei streine și de mizerii locale; utopiile sterpe orî nesănătoase, eșite din circulație în Occident, altoite, la întîmplare, pe nevoile, neștiința și nevinovăția popoarelor crescute în întuneric; iar din această groaznică învălmășeală, apare numai în ochii îngroziți ai lumei civilizate, lupta înverșunată ce o dă studentimea, cu idealurile sale mîndre și neprihănite, împreună cu așa zisa *intelligenstva*, cu patimele și urile sale scîrboase, în contra biurocrației murdare, samovolnice și hrăpitoare, pe spinarea maselor inconștiente și suferinde; luptă crîncenă, pe viață și pe moarte, dată numai pentru pradă; iar prada... *eterna pradă*, care poate fi alta de cît acele mulțimi oarbe și desmoștenite, însetate de libertate, flămînde de dreptate, care mor cu miile împreună cu studenții, pentru a înlocui pe asupritorii lor de astăzi, prin asupritorii lor de mîne?!

Iată jalnica privești ce o înfățișază uriașul nostru vecin înaintea lumii îngrozite, care, ipnotizată de mărimea colosului, se îndărătnicește a vedea, în cele ce se petrec astăzi, redeșteptarea unui neam imens, care redevenind conștient de puterea sa, prin libertate, va îneca popoarele celorlalte prin mulțimile sale. Știrile ce ne sosesc de acolo sunt atît de contrazicătoare, atît de neînțelese pentru acei ce nu cunosc temeinic Rusia, în cît lumea stă în nedumerire și nimeni nu pare a își da seama, de ce ne poate aduce ziua de mîine.

Fact e că la hotarele noastre fumul se înteste, flacărele se ridică tot mai înalte, iar sîngele tot curge..., curge mereu! Suntem prea aproape de locul sinistrului, pentru ca să ne fie îngăduit a rămînea în nepăsarea de pînă acum și datorî suntem a ne da bine seama de ceea ce se petrece acolo. Să cercetăm și să ne încredințăm cu tot dinadinsul, dacă în adevăr e vorba de redeșteptarea unui popor de 150 milioane, sau de reînvierea falnică a zecimî de neamuri, cu limbele, moravurile și credințele lor deosebite, renăscînd setoase de lumină și de dreptate, geloase de neatîrnarea lor națională, precum și de mîndria lor trecută. Să nu uităm că numai o apă

ne desparte de două milioane de români sînge din sîngele nostru, legați de noi de la descălîcătoare și pînă la începutul veacului trecut. Nu avem dreptul a-î lăsa în gura morții și nici moștenire vre-unui nou cuceritor. Cînd vor întoarce privirile lor spre noi, va trebui să le sărim în ajutor și să cunoaștem bine atuncea pe cine vom avea în față.

Trecut-a ora sfilei și a prudentelor diplomatice. Mai curînd poate de cît ne putem aștepta, vom fi tăriți de împrejurări, unde nici nu gîndim. E, dar, timp ca poporul român, conștiințe de sine, să-și cunoască vecinul și să nu rămîie ca alții, ipnotizat de această frumoasă denumire de *popor rusesc* care, astăzi încă, poate fi întrebuițată ca expresie geografică, dar nu va mai aminti mîine de cît un trecut glorios.

* * *

Atunci cînd întemeietorul dinastiei actuale fu rugat, de către poporul muscălesc, să primească coroana Moscovei, el respinse în două rînduri această onoare; a treia oară însă poporul se puse în genunchi și îi spuse următoarele: «*Tu să fii Țarul nostru; viețile și bunurile noastre să fie ale Tale; unde vei merge Te vom urma; cuvîntul și voința Ta va fi, pentru noi, lege*».

Iată dar temelia pe care s'a clădit această uriașă Împărăție care, de la Marea înghețată se întinde pînă la Marea Neagră, de la Marea Baltică la Marea Galbenă, de la poalele munților Scandinavi, pînă lîngă poalele munților Indiei Engleze: *unde vei merge te vom urma!*

Și mers-aŭ Țării de la Moscova, tot înainte prin veacuri, peste neamuri și peste limbi, prin valuri de sînge și de lacrimi spre mărire; aceasta le-a fost menirea și rațiunea lor de a fi: mărirea necontenită a Imperiului.

Cuvintele acestea rostite de un neam întreg, se rostesc și astăzi, la fie-care nouă încoronare, coborîtorului Romanovilor, care stă trei zile închis în monastirea S-tei Treimi de lîngă Moscova, în amintirea celor trei chemări ale poporului și de acolo, în fruntea oștirea sale, își face intrarea solemnă în Capitala Sfîntă, leagănul Ruismului, în străvechiul Kremlin, leagănul Țarismului, unde primește S-tul mir, încoronîndu-se el singur cu coroana de Monomach, luînd sceptrul și globul!

Nu am de gînd să fac aicea istoricul luptelor și împrejurărilor care aŭ preschimbat *le grand duché de Moscovie*, cum îl numiaŭ cronicarii Occidentului de acum patru veacuri, în colosala Îm-

părăție de astăzi, căci ar trebui reamintit cititorilor, istoria tuturor popoarelor subjugate de către Țarii Muscălești; iar pentru aceasta, o bibliotecă întreagă n'ar ajunge.

Am pomenit episodul istoric de mai sus, numai pentru că el alcătuește piatra unghiulară a Statului Rusesc. Nu este în toată Rusia, o singură autoritate constituită, unde pe postavul verde al mesei de ședință, să nu găsești așa zisul *zertzal*; adică un postament de aur în formă triunghiulară, dominat de pajura cu două capete și cu aripile întinse, avînd, pe fie-care față a postamentului, tipărite legile fundamentale ale Imperiului; iar mai presus de legi și pe fie-care latură, staă săpate acele memorabile cuvinte, prin care un neam întreg își abdică voința, bunurile și viața, în favoarea unui singur om.

Apoi, dacă pentru aplicarea unor legi cunoscute de dînsul, îi este neapărat cinovnicului Împărătesc, a avea pururea sub ochii săi aceste cuvinte, cu cît mai mult streinul, care vrea să-și dea seama de acest haos de neamuri închiegate cu sila la un loc pentru a produce iluzia unei unități, nu trebuie să le aibă pururea în vedere, de cîte ori vrea să judece unele stări, care la

prima vedere i se par neînțelese, ba chiar monstruoase.

Bazele sociale ale celor-lalte națiuni sunt cu totul altele, prin urmare și criteriul nostru, cînd judecăm cele rusești, trebuie să fie altul. Altele sunt obligațiunile cetățenilor către țară și altele obligațiunile supușilor ruși către țară; căci strămoșii lor, de bună voe, au abdicat pentru dînșii și pentru urmașii lor, dreptul la viață, la voința proprie și chiar la proprietate.

Un exemplu. După lege, orî-ce funcționar are dreptul, după trei ani de slujbă, să primească după bunul său plac și alegere, sau înaintare, sau decorație, sau o recompensă bănească. Să presupunem acum că un funcționar a pierdut un proces din cauza unor sorociri de termene sau alte împrejurări. Ce va face dacă e convins de dreptatea cauzei sale? Renunțînd în trei rînduri, la recompensele ce i se cuvin, după nouă ani, va petiționa Impăratului, cerînd revizuirea procesului, arătînd și împrejurările cauzei după convingerea sa; iar după nouă ani de stăpînire legală, adversarul său se va vedea din nou silit să se apere, lovit în creditul său și oprit în toate afacerile și transacțiunile sale; ba de multe ori sentința justiției este înlocuită prin o rezoluție

Impărătească. E monstruos, nu e așa? Eî bine nu! Citiți *zertzalul* și veți vedea că «*bunurile noastre să fie ale tale*». Consecința? ce este al meu pot dărui cui îmi place. Exemple? Cite vroii; și pot chiar cita nume bine cunoscute în țara noastră.

Țin să stabilesc de la început, că nu viū să critic instituțiunile Imperiului vecin, ci să fac un tablou, adevărat și amănunțit, de starea sufletească de peste Prut. Nu sunt nici dușman neîmpăcat, nici admirator orb a nici unuia din elementele astăzi în luptă. Deși am părăsit Rusia de măi bine de un sfert de veac, o cunosc temeinic și mă cred dator a împărtăși concetățenilor mei, cunoștințele ce le-am căpătat, fără ură, fără părtinire și fără prejudecăți, ca puținul ce-l vor afla de la mine, să le folosească pentru mărirea Patriei și reîntregirea Neamului. Rog însă cu tot dinadinsul pe acei ce vor bine voi să mă urmeze în acest studiū, ca să aibă în tot timpul în vedere cuvintele săpate pe *zertzal*, că mult le vor fi de folos, întru deslegarea unor lucruri și unor întimplări sau descrieri ce ar putea să le pară paradoxale, sau chiar exagerate.

CAPITOLUL II.

Poporul Rus

Am stabilit că denumirea de *Popor Rus* se poate aplica, numai *unuia* din numeroasele neamuri ce locuiesc marea Împărăție, și care amestecate la un loc și împărțite de-a valma în trepte sociale și partide, sînt departe d'a fi uitat obîrșiele lor și dragostea de neam; prin urmare, generalizarea acestei denumiri la toți locuitorii statului rusesc, nu poate fi privită de cît ca o minciună convențională, sau o iluzie.

Cum se poate ca o asemenea iluzie să fi amăgît o lume întreagă? Din ce cauză atîția scriitori de valoare, atîția distinși călători, se încăpăținează a nu vedea acolo, decît un uriaș popor, care se trezește acuma, cerînd drepturi căpătate de mult de celelalte popoare? Pentru că aș pierdut din vedere, piatra unghiulară pe care s'a

clădit această uriașă domnie, care a întrecut prin îndelungata sa dăinuire, dar mai ales prin necurmata sa estindere, tot ce ne-a arătat păn' acum istoria. Ei au privit Rusia prin mijlocul prismeî ideilor Occidentale și, pentru judecarea celor rusești, au întrebuițat criteriul din țările lor, acolo unde trebuiau să se pătrundă de cuvintele săpate pe *Zertzal*: *viețile și bunurile noastre să fie ale tale, unde vei merge te vom urma, cuvîntul și voința Ta va fi pentru noi lege*. Pornind de la o bază greșită, greșit au judecat și lucrurile, și faptele și oamenii; învinuind pe nedrept cînd pe ocîrmuitori, cînd pe cei ocîrmuiți.

Amăgirea e cu atît mai ușoară și ilusia mai permisă, că făcînd abstracție de tot ce s'a scris despre Rusia, streinului, doritor de a se încredința personal despre Poporul Rus, i s'ar putea întîmpla să străbată întregul Imperiū, să viziteze autoritățile publice, societatea înaltă, să viețuiască prin oteluri, să cutreiere prăvăliile, restaurantele, cafenelele, teatrele, să călătorească pe căile ferate, fără ca să auză, afară de rare excepțiuni, altă limbă decît limba rusă, mai bine sau mai rău pronunțată, după obîrșia celuia care o vorbește. Pretutindene aceleași clădiri monumentale și triste în uniformitatea lor; pe străzi,

prin gări, pe drum, aceleași figurî bărboase și posomorîte, aceleași șăpci și mantale largi, ca tot ce te încunjoară, aceiași viață largă Ru-sească, *Ruskaia șirocaia jiznă*, cum zic ei, care începe cu lărgimea exagerată a străzilor și a șinelor drumului de fier, pentru a se isprăvi cu imensa cameră ce o capeți la otel. Ești izbit de proporțiunile uriașe a tot ce te înconjoară, fără a simți însă că respiri mai liber; tot e mare, tot e prea mare, până și porțiile de bucate de pe la birturi! Se simte că o singură și necurmată voință a combinat totul, din vremuri, pentru a arăta mărimea Imperiului și a da prin uniformitate, ilusia de unitate. În saloane se va vorbi străinului indiferent: nemțește, franțuzește sau englezește, după cultura cercului unde va fi nimerit; dar convorbirele generale vor avea loc totdeauna și mai ales în fața unui strein, în limba rusă.

Streinul se va reîntoarce dar la dînsul, cu convingerea făcută și, în curățenie de cuget, va scrie și va vorbi despre *poporul Rus*, despre revendicările lui, despre constituționalismul în Rusia și despre înrîurirea emancipărei acestui popor de 150 de milioane, asupra celorlalte state; iar cînd va auzi de mișcări naționaliste în Po-

lonia saŭ Basarabia, le va lua drept înscenări de ale revoluționarilor saŭ de ale reacționarilor, după cum va fi și el, liberal, conservator saŭ socialist în țara lui. Mă rog, a stat omul mai bine de 15 zile la hotel de Saxa în Varșovia și 10 zile la Șveitarkaia Gostinitza din Kișinău, și n'a auzit, o vorbă măcar, Leșească saŭ Moldovenească; toți chelnerii erau Muscali neaoși, Armeni saŭ Evrei. Cu aceiași convingere și curățenie de suflet ar fi scris de sigur și vorbit acum 30 de ani, streinul călător care ar fi cutreerat Bulgaria, în timpul constituțiunei lui Midhat Pașa; căci n'ar fi auzit în drumul său decît turcește și n'ar fi văzut decît oameni purtînd șalvarî și fesuri.

Călătorînd prin Rusia, multe anomalii, nedreptăți și cruzimi întîlnește streinul; dar nu-și dă seama că, acestora numai, se datorește statornicia și necurmata mărire a statului; și deci e nedrept cu ocîrmuirea, care nu face alta decît să aplice o stare consimțită de veacuri. Izbit de uniformitatea ce o constată în toate, conchide la unitate și aci greșește încă, fiindcă nu poate pătrunde sub mulțimea aceasta de șăpci și de caftane, până la creerii care speră și inimile care bat pentru idealuri, ce ar îngrozi poate pe ade-

văratul popor Rusesc dacă ar putea să le pătrundă. Chiar limba aceasta oficială, atît de vorbită și de întrebuițată, cei mai mulți din supușii Țarului o iaú cu ei odată cu șapca și cu caftanul, adică numai cînd ies de acasă și o leapădă odată cu caftanul și cu șapca la reîntoarcere. Adevărata limbă însă, scumpa limbă părintească, învinsul, sclavul, o păstrează cu gelozie, ca pe moaștele cele sfinte și curate, pentru acei ce-î sînt dragi, pentru familie, rude și prietenî încercați, pentru rostirea rugăciunelor credinței strămoșești, pomenirea trecutului, șoptirea speranțelor pentru viitor; căci pentru nevoile și agonisirea traiului, pentru josnicele interese, tănuirile gîndului și plăsmuirile fațarnice și viclene, ajunge limba cuceritorului.

Cunoașteți oare ceva mai atingător, mai duios și totodată mai puternic, decît smerenia cinstei, curățenia geloasă și evlavia înălțătoare cu care toate neamurile acestea, luate pe nedrept ca *popor Rusesc*, păstrează cu zgîrcenie, cel mai scump și cel mai sfînt din odoarele lor, adică limba, care e totodată zălogul cel mai sigur de reînviere?

O voi ce în liniște și fără teamă vă grăiți graiul străbunilor, voi care învățați alte limbi

streine ce vă par mai bogate sau mai frumoase, popoare libere și născute în libertate, nu puteți înțelege, ce dulce, scump și neprețuit odor este limba maternă, pentru popoarele ce zac în asuprire; facă Domnul, ca nici odată să nu fiți chemați a o înțelege!

De și Impărăția Rusească, înfățișează călătorului acea uniformitate în clădiri, port și limbă, rusificarea n'a avut însă înrîuriri de cît asupra orașelor clădite din nou și asupra părților noi ale orașelor vechi. Cu multă dibăcie, înțelepciune, stăruință și răbdare au putut Țarii Moscovei să dea cuceririlor lor această uniformitate înșelătoare.

Pe măsură ce-și alipeau un alt neam, departe de a se lua după cei-lalți cuceritori, ei deschideau largi porțile rusismului la toți acei care se lepădau de obârșie și erau gata să-și servească.

Credințele, legile și moravurile locale, erau respectate cu sfințenie, fălindu-se cuceritorii de această mărinimie, pentru a-și atrage mai bine recunoștința cuceritorilor. Acolo unde erau popoare mai culte sau mai importante, Țarii nu pregețeau a lua titlurile de Mare Duce a Finlandei, Rege al Poloniei etc., par'că n'ar fi trebuit să existe nici odată altă legătură între dînsele și

poporul rus, de cît o unire personală. Pînă la 1830 Polonia avea Dieta ei constituțională, legile și armata ei; iar regimentele finlandeze, aū dăinuit pînă la începutul resbelului Ruso-Japonez.

Famiile mari, de orî-ce neam, îmbrățișate călduros de către aristocrația rusă, erau îndemnate de dînsa ca să primească slujbe; garda, flota, înaltele demnități civile și militare, dar mai cu seamă diplomația, erau împănate cu cele mai frumoase nume germane, scandinave, poloneze, georgiane și chiar romîne, precum prinții Cantacuzinești și Abaza (cel din urmă, venit în Rusia odată cu Cantemir). Orî-ce treaptă socială putînd ajunge la nobleță, numai dacă membrii săi intraū în serviciul Ţarului, iar nobiliū pierzînd titlurile și privilegiile lor de nu intraū în slujbă, mica nobleță nevoiașă, precum și nobleța mare și avută, fură constrînse a învăța rusește, a cere și a primi funcțiuni, a-și părăsi vetrele, îndreptîndu-se încotro le chema slujba Impărătească. După un timp oare-care, uniū din acești pribegî se întorceaū pe la vetrele saū moșiile lor, iar alții se stabileaū prin provinciile unde își isprăviseră slujba, însurîndu-se mai în tot-deauna în legea și neamul lor; copiii și urmașiū rămîneaū și ei pe unde se stabiliseră părinții, fie ca

cinovnici, medici, arhitecți, ingineri sau avocați, păstrînd însă, cu sfințenie credința, limba, tradițiunile și speranțele părinților. Tot așa se întîmplă cu comercianții, negustorii și meseriașii veniți din toate unghiurile Impărației: Toți știu rusește, dar nimeni nu uită graiul neamului său. Astfel veți găsi patrioți polonezi la Moscova, ruși la Varșovia, finlandezi și germani în Basarabia sau Caucaz, fără ca nimeni să se fi lepădat de obirșie.

Politica Țărilor rusești a fost dar, în totdeauna mărնimoasă și îngăduitoare, față de neamurile cucerite. Lăsîndu-le *de o cam dată*, legile morale și credințele neștirbite, ba chiar onorate, ea și-a îndreptat mai mult înrîurirea, asupra intereselor materiale și patimele omenești: ambițiunea și lăcomia. Nimeni nu era nici rugat, nici silit să intre în slujbele statului..... numai acei ce nu intrau, erau pasibili de pedepsele corporale, prin pierderea titlurilor și privilegiilor lor. Nimeni nu era silit să învețe rusește și orî cine putea să intre în slujbă... însă bine înțeles dacă știa rusește, căci altfel cum ar fi putut sluji? Ce a fost vinovat Țarul, că s'aũ resculat polonezii călcînd jurămîntul lor de credință? Oare nu-ı sîngera inima vîzînd cum curge mai mult sînge rusesc

de cît polon la asaltul Varşoviei? Ce era să facă? Nu era dator să restabilească ordinea? Şi a restabilit-o așa de bine... că nu mai rămăsese cine s'o poată turbura! Vinovatul?... Apoi tot hoțul de păgubaş. Nu se face între slujbaşi nici o deosebire de neam sau de credinţă; Doamne fereşte!... dar nu ştiu cum se întîmplă, că cei al căror nume se termină în *skii* în loc de *ski*, acei ce merg să se închine în *Sobor* la zile Impărăteşti, sunt avansaţi mai repede. Apoi tot Țarul e de vină dacă catolicul Iasinski, născut în Polonia, de părinţi polonezi, devine deodată pravoslavnicul, *Iasinskiî*? Şi amarnic mai e de rus Iasinskiî! Fereşte-mă Doamne de soarta bietului polonez rămas statornic legei şi obîrşiei sale, cînd va cădea în mîinile lui Iasinskiî! De am luat ca pildă pe un polonez oare-care, n'am vrut să dau a înţelege că acest neam valoros, care a strălucit în istorie, ar fi aplecat spre trădare şi apostăzie, din contră; alegînd pe un catolic, care, pentru a se rusi cu totul, e silit să se lepede şi de Biserica lui, am vrut să arăt cît mai uşor s'ar ispiti românul ortodox, care nu are de cît a-şi schimba porecla.

Aşa dar, iată din ce se compune acest faimos *popor rusesc* care acopere a cincea parte a uscatului: Muscălimea întreagă, aristocraţia țărilor

subjugate, cinovnici în slujbă sau în retragere, veniți din toate părțile și stabiliți cu urmașii lor în toate provinciile, comercianți, negustori, meseriași adunați tot ca cinovicii, și cu aceleași simțiri și tainic respect de obîrșie ; și ..... Iasinskiî!

Dar neamurile autochtone? Mulțimea cea de neamuri? Unde e ?

Acei de care am vorbit până acum sunt venetici acolo unde să aflu; până erî erau împărțiți în clase, iar astăzi în partide de luptă. Profesiunile libere, studenții, meseriași și ovreii sunt revoluționari, nobleța, burghezimea, parte din neamul muscălesc, cinovicii și.... Iasinskiî, sunt reacționari; dar poporul, sau mai bine zis popearele? Ce fac? Ce gînd au ?

Ele fierb încă... clocotesc și chiar au început a se mișca. Crescute în întuneric, au încă mentalitatea veacurilor trecute, blîndețea și curățenia de suflet, *cînd sînt liniștite*. Ele nu înțeleg încă marele probleme sociale, urăsc tot ce e străin de dînesele, de credința și de neamul lor, rîvnesc la pămînturile ce le-ar putea hrăni mai bine, ca orî-ce muncitor de pămînt. Vai însă de inconștienții din ambele partide, care se încearcă a răscoli partimelele cele rele, care ațîță și îndîrjesc păturile

acste adînci ale neamurilor crezînd că le vor face unelte! Ingrozitoare va fi ora cînd, de pe țărîna străbunilor, ele vor arunca adevăratul strigăt de alarmă: *Jos cu veneticii și trădătorii de neam! Redați-ne Țara, limba și credința și vom vedea, în urmă cum să ne administrăm.* In ce gaură de șarpe, intravor atuncea asupritorii de neamuri și amăgitorii de conștiințe? Cine știe ce ne-or mai vedea ochii, cînd mulțimile acestea oropsite își vor îneca lanțurile într'un potop de sînge pentru a reînvia mărețe și liniștite, întinerite și mîndre, cu limbele, moravurile, credințele lor și toate gloriile strămoșilor!??

Și nici că se poate alt-fel! Nici nu pot viețui împreună atîtea neamuri care pentru a se înțelege între dînsese trebuie mai întiîu ca să se lepe de de graiul lor strămoșesc. Nu se pot aduna de bună voe, în cuget curat și într'un scop obștesc, oameni cu firii și apucături atît de diferite ca Cerchezii și Polonii, Tătarii și Români, Rutenii și Germanii, Armenii și Finlandezii, pentru ca împreună și în graiul muscălesc, să facă legiuri uniforme și să impue dări comune. Cu toată sila, puterea și prestigiul Imperial, vedem ce ieasă astăzi din această amestecătură; apoi prin libertatea constituțională, sau chiar republicană, să se

mai poată încă, încătușa noroadele? In istoria sacră, vedem că s'a mai încercat omenirea a porni o clădire mai presus de puterea sa, de logică și de bunul simț, și clădirea aceasta nu s'a putut isprăvi nici odată, lăsîndu-și prin veacuri, numai numele de Turnul lui Babel sau amestecarea limbilor. Oare această frumoasă legendă să nu fie o prevestire a Dumilor Rusești?!

Lovesc în multe convingeri și multe prejudecăți, dar cititorilor mei le cer răbdare ca să le pot dovedi toate spusele și arătările mele.

CAPITOLUL III.

Înalta aristocrație și curtenii

Pentru a convinge mai bine pe cititori despre adevărul spuselor noastre de pîn' acum, îi voi ruga să mă urmeze în studiul fiecăreia din treptele sociale care alcătuiesc întregimea supușilor Țarului, după cum o vom face-o și pentru poporul din Basarabia. Odată că 'și vor fi dat seamă de starea sufletească a fiecăreii trepte în parte, le va fi lesne a hotărî: dacă *Țarismul* se mai poate rezema astăzi pe cuvintele săpate pe *zertzal*; dacă o *constituție* e cu putință pentru acest potop de neamuri; sau dacă *federalismul* cu legi și constituții deosebite, le-ar putea ține încheigate la un loc.

Avînd a răspîndi privirile noastre asupra întregimei fiecăreii trepte, unită în elementele sale, așa precum este, sau pare a fi, vom începe, de astă dată cu treapta cea mai înaltă a societă-

ței Rusești, adică nobleța titrată saă de neam, curtenii care înconjoară tronul.

Făcînd abstracție de ordinea chronologică, vom așeza în frunte și după însemnătate, familiile înrudite cu casa Domnitoare, purtînd saă nu, titlurile de Altețe Imperiale, adică *Oldenburg Leichtenberg Strogonof*, etc. După ele îndată, vom pune pe acele purtînd titlul de Altețe Serenisime, ca prinții de *Witgenștein* (de neam) *Dadzian de Mengrelia* (domnitorii mediatizați a Principatului Mengrelian) *Gortciakoff* (creat); după ei vin coborîtorii lui Riurik, precum familiile *Sviatopolk-Mirski*, *Obolenski*, *Gagarin*, *Mescerski*, care tratează familia imperială de *Holștein-Gottorp* și de parveniți. Să mai însemnăm aci familiile adevărate muscălești, ca *Dolgoruki*, *Tolstoi*, *Orlof*, *Stalipin Suvalof*, etc. Apoi emigrații francezi din timpul revoluțiilor din 1789 și 1870 precum *Richelieu*, *De Ribas*, *Colincourt*, *Jomini*, *Langeron*, *Bonaparte*, cîte-va familii italiene saă corsicane, ca marchizi *Paulucci*; cîte-va familii grecești, ca *Ipsilanti*, *Vlangali*, dar care mai toate s'aă reîntors pe la obîrșiele lor, după o îndelungată ședere. Mai statornice aă fost familiile germane, venite cu diferitele Împărătese și Mare Ducese, deținînd din neam în neam înaltele demnități ale Curței, ca *Adlerberg*, *Friederiks*, *Tiezen-*

hausen; apoi nobleța Baltică, precum *Lüders*, *Budberg*, *Oesten-Saken*, *Keller*, *Offenberg* etc.; familii armene, ca *Lazareff*, *Mellikof*, *Tzeretelli* etc., în fine, după demembrarea Poloniei, înalta nobleță Poloneză (*Carmazinowa Slehta*) ca *Czartoricki*, *Branicki*, *Potocki*, *Lubomirski*, *Poniatowski* și multe altele. Nu vom aminti de cât în treacăt familiile Românești precum: *Abaza*, *Sturdza-Gagarin* și *Cantacuzino-Speranski*.

Nu caut să fac aicea cartea de aur a nobilimei Împărăției; am arătat numai câte-va nume din fie-care categorii și neamuri din sferele înalte, pentru a învedera cu cât întreceaŭ la număr, nobilii de neam strein, pe adevărații nobili Ruși. Ei bine, toate familiile acestea: ortodoxe sau catolice, protestante, calvine sau de rituri armenești, deși de lealismul cel mai sincer către Țar, de și lucrau cu râvnă în ideile panslavismului, nu-și uitaŭ însă nici odată obârșiele și credința, din două pricini temeinice: întâi, pentru că erau nobile; iar nobleța rezemându-se pe vechime, lepădându-se de trecut, ar fi devenit de-opotrivă cu Dvorenii sau nobilii creați, lucru care l'ar fi privit ca o înjosire; a doua pricină era credința, căreia trebuiaŭ să rămie statornică pentru a nu trece în fața propriei lor conștiințe

și în ochii semenilor lor, drept niște apostatați. Ei păstraū dar cu trufie credința și tradițiile trecutului.

Mi se va zice că, avînd asemenea simțiri, nu puteaū lucra în cuget curat, la rusificarea propriului lor neam. Pare într'adevăr o dilemă : orî rămîi credincios neamului, orî împăratului. Ei bine nu. Ei împăcaū foarte lesne în cugetul lor aceste două părți opuse ale dilemei : Credincioși rămîneaū împăratului, pentru că îi juraseră credință și îi primise darurile, onoarea lor de nobili fiind legată prin aceasta ; lucraū însă, la rusificarea foștilor lor vasali și servi pe același temei de drept, pe care coloniștii din America de sud se serveaū odinioară, pentru a hotărî asupra soartei și vieței negrilor pe cari îi cumpăraseră sau îi moșteniseră de la părinți ; și aceasta mai vîrtos, pentru că credeaū poate că asiguraū fericirea viitoare ale acestor neamuri prea slabe pentru a se împotrivi Rusiei, silindu-le a se contopi în obștia imperiului.

Cu toate acestea însă, sîngele apă nu se face și singura licărire de dragoste pentru ai lor, se putea întrezări din faptul că înrîurirea de care dispuneaū și sprijinul lor, se revărsaū mai mult asupra celora de un neam și de o limbă cu dînșii ;

nu că păstraui în gînd vre-un scop ascuns, dar așa cum ai da un mijloc de hrană sau de căpătuială, vre-unui vechi slujitor.

Urmarea acestui fel de a gîndi, fu că fiind streină de neamul Rusesc, această aristocrație, ridică un zid de nepătruns între Țarul Moscovei, așezat acum la Petersburg și Muscalii săi, însuflîndu-i acestuia ideile medievale ale germanilor și francezilor de pe acele vremuri, cari nu corespundeau de loc nici evului mediu rusesc, nici ideilor moderne ale francezilor și germanilor de astăzi.

Apoi toate demnitățile și slujbele înalte erau cuprinse de dînșii, nu numai prin favoarea țarilor, dar și prin merite, de oarece aparținînd unor seminții mai vechi și mai luminate, erau și ei mai destoinici și mai vrednici. Un Richelieu, întemeiază Odesa, un De Ribas și un Langeron o înfrumusețează; iar cercetînd istoria, găsim paginile cele mai frumoase iscălite de nume rușești și străine, în măsura ce am arătat-o mai sus.

Această covîrșire în toate, nu putea fi pe placul neamului care dăduse nu numai sîngele dar și numele său cuceririlor Țarului. Văzînd că pe hartă, aceste cuceriri purtau numele obștesc de împărăția rusească, rușii, inferiori în civilizație

și chiar la număr, față cu întregul acest conglomerat, se credea în drept ca să domnească și ei împreună cu împăratul lor asupra tuturor acestor popoare, uitînd că și ele ajutase cu singele și capacitățile lor, ba chiar în măsură poate mai mare, la gloria și estinderea împărăției.

De acolo pornește ura înăbușită a Muscalului, în potriua conaționalilor săi de altă obîrșie, ura cu care și aceștia nu pregetă a'l răsplăti cu prisosință; de acolo starea sufletească pe care am întîlnit-o până acum 5—6 ani și care de sigur dăinuiește și astăzi: cînd nu puteai întilni zece supuși de ai Țarului la un loc și întrebînd pe unul despre ceilalți 9, să nu-ți răspundă cu dispreț: *Moscali, Poliac, Niemeț, Ciuhna, Hohol, Maldavan, Armeanin, Jid, Tatar, Bașkir!* Această stare sufletească precum și aceste apucături, cari le întîlnești obștește în toate treptele societății rușești, nu odată voiă avea a le însemna în decursul acestei lucrări; ele însă vor apărea și mai vădite cînd voiă vorbi despre *Dvorianstva* și mica nobleță.

Scopul meu fiind mai cu seamă de a pune înaintea ochilor cetitorului adevărata și nepărtinitoarea vedere asupra stărei sufletești de care sînt stăpînite diferitele trepte ale societăței im-

periuului, nu trebuie ca să las nimic nedeslușit, ori care i-ar putea da închipuire greșite asupra lor. Înainte dar de a păși mai departe, sunt dator să spun că cele ce am arătat despre înalta aristocrație rusă, străină de neamul rusesc, nu se potrivește decît în parte înaltei aristocrații poloneze, de și urmările aũ fost aceleași pentru neamul ei ca pentru celelalte.

Se știe, că desființarea regatului Polon nu se datorește numai poftelor celor trei vecini cari 'l înconjură, dar mai mult neînțelegerilor, ambițiunilor și luptelor înverșunate dintre partidele politice, conducătorii lor nepregetînd a chema străinul în ajutor, pentru a lupta cu dînsul în contra acelora de un neam cu ei. Se știe de asemenea, că după constituția regatului, hotărîrile dietei (adunare legiuitoare), trebuiaũ luate în unanimitate de voturi și era de ajuns ca cel mai neînsemnat dintre nobilii deputați să-și scoată sabia și înfigînd-o în jos să pronunțe cuvîntul de: *veto*, pentru ca să zădărnicească măsurile cele mai grabnice și mai neapărate siguranței statului.

E lesne dar de înțeles cum poporul Polonez, de o civilizație mai veche și mai înaintată, avînd o limbă și o literatură mai cultă și mai desvoltată decît literaturile și limbile celorlalte popoare slave,

cunoscut și însemnat în istorie prin vitejia, avîntul și cunoștințele sale ostășești, s'a văzut sfișiat și împărțit în trei bucăți, de către vecinii săi; dintre cari numai doi poate îi erau deopotrivă în privința vechimei și a culturei.

Nu intră în cadrul acestei lucrări să descriu uneltirile diplomațiilor austriace, prusiene și rusești, prin cari au știut să învrăjbească între ele strălucitele căpetenii ale acestui nobil și nefericit popor; asmuțind și întăritîndu-le patimele, până a le orbi într'atît, ca să jertfească pornirilor lor nesăbuite, obîrșia, limba și neatîrnarea neamului întreg, ființa chiar a statului și a numelui polon, ei, cari din moși strămoși vărsaseră atîta sînge și împrăștiaseră atîta lumină și glorie în jurul acestui nume! Destul că de atuncî își ispășesc păcatul și în curînd poate îl vor fi ispășit!

Dar, în sfîrșit! Făptuitu-s'a și această fără-delege. Impărăția austriacă se mai împetrișă cu două neamuri mai mult: polonii și rutenii, prin alipirea marelui ducat al Cracoviei și Galiției; Prusia omogenă, germana Prusie, menită în viitor a închea tot ce cugetă, simte și vorbește nemțește, nu s'a sfiit a silui un neam străin de dînsa, prin alipirea marelui ducat de Posen, pe cînd visa unirea tuturor germanilor. In fine,

simburele și inima acestui mare neam, Varșovia, Regatul și Lituania căzură pradă Țarilor rusești. Că crudă bătaie de joc a soartei pentru acești oameni, cari după ce și-au făptuit o legiuire atât de ocrotitoare a libertății lor individuale încît a nimicit-o pe cea națională, să se vadă puși acum sub oblăduirea cuvintelor de pe *zer-tzal*: *voința și cuvîntul tău ne va fi lege!*

Cea mai mare parte a fostului regat Polon trecînd sub oblăduirea țarului, era firesc ca înalta aristocrație poloneză să treacă în număr mai mare acolo unde 'și avea domeniile mai însemnate. După obicei ea fu primită strălucit la curtea împărătească, îmbrățișată călduros de aristocrația imperiului și înrîurirea sa fu multă vreme din cele mai puternice acolo.

Incredințați de superioritatea neamului lor asupra celui muscălesc, aristocrații polonezi întrebuințară înrîurirea lor pentru a face să pătrundă în slujbele statului, prin toate provinciile împărăției și în număr cît mai mare, mica nobleță poloneză, *șleahtura* cum o chemau ei cu dispreț, cu gîndul poate, văzîndu-se cuceriți, a poloniza imperiul cuceritorilor, sau cel puțin a' l-stăpîni de fapt. Prin aceasta s'ar putea tălmăci,

cum de nu s'aũ împotrivit mai energic, măcar la început, ca miclele slujbe din Polonia să fie lăsate în mare parte pe seama Rușilor. Speraũ, de sigur, că departe de a fi un pericol, acești slavı se vor amesteca lesne prin convertire la credința catolică. Socoteala aceasta nu era tocmai greșită, că deși cazurile de convertire și de contopire a funcționarilor ruși din Polonia sunt foarte rare, totuși e fapt că nu s'ar găsi în tot imperiul oraș de oarecare însemnătate, care să nu aibă o numeroasă și puternică colonie poloneză cu biserica ei catolică (kostiol).

Dar să revenim la felul de viețuire al acestor căpetenii îndată după desmembrarea neamului lor. Ele trăiaũ mai mult în bogatele lor casteluri, unde se uneaũ fastul Orientului și dărnicia slavă cu luxul și cultura cea mai rafinată ale Occidentului, primind și ospătînd chiar pe țar cînd trecea prin apropiere și căruia îi ziceaũ cu trufie Majestatea Voastră *Regala*; saũ la Varșovia, unde în timpul umbrelor de diete cari se mai țineaũ dădeaũ baluri și petreceri strălucitoare în palatele lor. Rar le întâlneaĩ la Petersburg, unde apăreaũ mai mult ca prietenı personali ai Țarilor și a Țarinelor decît ca supuși, privind de sus pe ceilalți nobili.

Această stare însă nu dăinui mult și la primul semn dat de Napoleon Bonaparte, pentru re-deșteptarea neamului Polon, lăsară tot, familii și avuții, pentru a spăla greșalele trecutului cu sîngele lor cel mai curat. Se știe cum se isprăvi această epopee strălucitoare încheiată prin moartea lui Poinatowski în apele noroioase ale Be-rezinei. Dela 1815 la 1830 fu un necontentit și de suferințe, de prigoniri și de umiliri, de tot felul, răsplata unei clipe de înfocare !

Apoi veni mareața răscoală din 1830, minunile de vitejie a țăranilor lui Kosciusko, încurajată și susținută de tot ce avea neamul Leșesc mai mîndru și mai însemnat. Luptele dela Ostrolenka, din suburbia Praga, asaltul și incendiarea Varșoviei și în urmă... spînzurători... confiscări de avuții... și lungi șiruri de robî, îndreptîndu-se spre crivățul întunecos... spre Siberia înghețată... *pohod na Sibir!*.. Iar după patruzeci și opt de ani, la 1863, tot la îndemnul unui alt Napoleon... altă clipă de re-deșteptare... altă desamăgire.. alte vărsări de sînge, alte dărîmări și spînzurători, cu alte șiruri noi de robî... alt *pohod na Sibir!*..

Cei cari mai aveau ceva neconfiscat și nu luaseră drumul Siberiei, se desfăcură de toate și luară drumul Genevei și al Parisului. Căci pare

a fi unul și singur, drumul ce'l apucă asupra țării țarismului rusesc. Branicki și Krapotkin, Czar-toricki și Neceaief iaă drumul Parisului și al Genevei! Oare sîngele soldaților lui Cutuzof și a lui Suvarof, vărsat pe pămîntul libertății pentru menținerea robiei, nu cumva atrage pe acești robi de același sînge, atunci cînd se avîntă spre libertate?!

Cu drept cuvînt dar se poate zice, că din toată aristocrația eterogenă, eterodoxă și chiar eteroglotă, care a înconjurat pe țar, una singură a rămas statornică credinței sale și neamului ei: aceasta este înalta aristocrație poloneză!

Or fi, nu e vorbă, apostatați și iscarioți în rîndurile sale; am cunoscut chiar personal un fel de... Iașinski, purtînd coroana de conte și ajuns sus de tot; dar excepțiunile acestea sunt foarte rare și nu vor întuneca întru nimic judecata cititorului, asupra stărei sufletești a celei dintîiu și mai înalte trepte a societății rusești, pe care o poate cuprinde acum cu privirea în întregimea ei.

CAPITOLUL IV.

Dvorianstva și mica nobleță de neam

Acum că ne-am dat seama de starea sufletească a primei trepte, singura care s'a bucurat de o înrîurire precumpănitoare în mersul treburilor, să cercetăm treapta a doua ce poartă obșteasca denumire de *Dvorianstva* adică nobleță, fie căpătată din naștere, fie căpătată prin slujbă; mai lămurit voi spune, reamintind așezămintele noastre din cele două veacuri din urmă, ca cunoscînd starea de suflet a *Protipendadei rusești* vom cerceta astăzi boierimea ei de mîna a doua, boeranașii și boeriții.

Într'o țară unde cuceritorul silea pe fruntașii neamurilor cucerite a sluji pe Stat, sub amenințarea de a-și pierde drepturile cîștigate din vremuri, și deschidea calea cinstei și a mărireii tuturor acelora care primeau să slujească pe țar, orî din ce stare socială ar fi eșit, acolo unde o

asemenea întocmire, care ar părea frumoasă și îngăduitoare, nu avea alt scop decît a îndepărta de la locurile lor de obîrșie, pe toți acei ce ar fi putut să aibă vre-o înrîurire asupra celora de un neam cu dînșii, iar împrăștiindu-î pe toată întinderea uriașei stăpîniri rusești, să-î aducă cu încetul la uitarea limbei și a moravurilor, nimic nu trebuie să ne mire, orî-care ar fi urmările pe care le vom descoperi.

Cartea de aur a Dvoranstveï, sau *Zolotaia Kniga*, cuprinde pe toți slujitorii Statului începînd cu stăpînul, țarul singur stăpînitor (samoderjeț) și isprăvind cu cel mai nou boierit; în ea era înscrisă și întâia treaptă de care am vorbit, dar în chipul și întocmirile ce le-am arătat. Acei de o spiță mai înaltă sau înrudiți cu ea, se vedeau înscriși în mod onorar de către părinții lor și adesea fără măcar să o bănuiască, în niște cancelarii pe care erau meniți a nu le vedea nici odată. Începînd de la gradul cel mai mic: *Kolejski reghistrator*, cînd ajungeau la cel de *nadvornii sovetnic*, intrau, tot în mod onorar, în serviciul curței, cu denumirea de *kamer-junker* (gentilom al camerei); apărînd la vre-o mare serbare în alaiul împărațesc cu niște uniforme strălucitoare ca a mareșalilor Francezi din vremea lui

Napoleon III. Nici leafă nu primea, dar nici treabă nu făcea, iar timpul ce le rămânea neîmpovărat de această grea sarcină, îl întrebuinta a-și vedea de moșii și de petreceri.

Acei însă mai bogați în titluri de nobleță de cât în bani și moșii, apoi fiii militarilor și cinovnicilor decorați cu crucea S-tului Vladimir, care dădea nobleța ereditară (patomstvennaia Dvorianstva) în fine, numeroasa șleahitură Poloneză, intrau în oaste sau în slujbele civile pentru leafă și pentru carieră.

În sfârșit, acei ai căror părinți nu căpătaseră patomstvennaia Dvorianstva, fiii de militari, de cinovnici, de preoți și chiar de negustori, slujau numai pentru leafă... și procopseală, așteptând vre-o întâmplare fericită ca să le aducă vestita cruce a S-tului Vladimir și nobleța ereditară.

Aceste două din urmă feluri de slujbași, foarte numeroase, nu erau lăsate nici odată în țările lor de obârșie, ci trimese, sistematic, cât mai departe după trebuințele serviciului. Rămînea pe loc, numai acei care știa să insufle destulă încredere șefilor, prin ura sălbatecă ce o capătă orice lepădat de neam, în potrive fratelui său neclintit și statornic.

Și iată cum se scurgea această vlagă, această

măduvă a popoarelor cucerite de către țar. Pentru o bucată de pîine și visurile unui viitor îndoelnic, ea lăsa în urma-î pe desmoșteniții și pe întunecații neamului, în prada veneticilor aduși ca s'o înlocuiască ! Dar, orî cît ar fi de nemărginită uriașa împărăție, tot nu e destul de întinsă ca să nu se poată întîlni pribegii prin măsuratele îndepărtări, pentru ca să nu se poată aduna după obîrșii, să nu să se înțeleagă tainic în graiul neamului, amintindu-și împreună vetrele lor părăsite, poveștile din copilărie, faptele mărețe ale trecutului, cu jalea și dorul pe care numai le pot cunoaște, acei ce sînt departe de toate dragostele, de toate amintirile dispărute, departe pînă și de mormintele celor iubiți !

Ajuns acolo unde-l chiamă datoria, rîvna și nevoia, slujbașul de orice treaptă, militar sau civil, găsește în orașul unde a fost trimis, Biserica lui clădită și limba lui grăită de cei mai dinainte sosiți ; el întîlnește ființa de un sînge și de o credință cu dînsul, cu care va întemeia o familie nouă, un noû streșin ; copiii lui, de și născuți pe pămînt străin, vor avea chipul și credința neamului, aceea ce a văzut el și resimțit în patrie, le vor cunoaște, le vor resimți și ei, mai frumoase și mai adinc, pentru că tata i le

va fi povestit printre lacrimi și cu tot focul ce-l arde în suflet. Dar știe el, dar știu și ei, că de nu l'aŭ lăsat cei mari acolo, e pentru ca să uite de neam și de limbă; căci Împăratul le-a răpit țara..., care de acum trebuie să fie rusească... Rus trebuie să-și zică și el, și ei Ruși trebuie să se cheme...; altfel..., de nu Siberia..., cel puțin darea afară!... El rămas fără slujbă..., iar ai lui rămași cu mizeria, frigul și foamea! Atunci..., și el și ei... se deprind a avea două limbi și două cugete: o limbă și un cuget, ascunse amîndouă, pentru cele frumoase și sfinte; o limbă și un cuget, amîndouă pe față, pentru cele urîte și blestemate!

Bătrîn și istovit cînd isprăvește slujba, nu se mai reîntoarce nică odată la obîrșie! Ce ar mai căuta acolo? Schimbatusău desigur și oamenii, poate și locurile; iar cei care'l iubeau, de mult aŭ adormit de veci! Să stabilește dar în partea unde pribegisă, strein de ea, strein de neam, dar mai strein încă de Ruși, care l'aŭ făcut strein pretutindene. Copii? De n'a știut tata ce să mai caute în patrie, dar ei ce ar mai căuta? De aŭ vr'o carieră liberală ca doctori, avocați, arhitecți, sau hotarnici, vor rămîne pe lîngă cunoscuții și rudele mamei sau a nevestei. De nu, vor lua și

ei drumul pribegiei înimerind după cum îl vor împinge slujba și soarta în altă provincie, unde ca și părintele lor, își vor lăsa oasele, după ce vor fi trăit străini între străini, dînd naștere la alți pribegî, cărora le vor trece focul și sfintele comori ale neamului, așa precum le aū moștenit; iar acest al treilea rînd de pribegî se va simți strein și el, pribeag, nenorocit, dar Rus... niciodată!

Cel mai oropsit neam, în privința aceasta e Românul Basarabean. Neînsemnat la număr, el nu întîlnește nici Romăni, pe unde umblă, nici Biserici în limba lui; ceeace de alt-fel îi lipsește și la dînsul. În asemenea împrejurări și fiind de o credință cu Rușii, s'ar părea că trebuie să se piarză în mulțime; cu toate acestea el se reîntoarce în totdeauna la obîrșia lui. Am cunoscut un ofițer, care voind a se însura cu o fată de cazac, a fost silit să primească legile Donului, (saū a cazacilor de la Don) un fel de împămîntenire în partea locului. După mulți ani trăiți acolo, s'a reîntors la vatră, mai bun Român și mai patriot, decît la plecare.

Să mai aruncăm o privire asupra mentalității saū modului de a gîndi, al acestei a doua treaptă. Bine înțeles că e vorba de mentalitatea vădită căci n'ați uitat că sunt două: una tainică, greu

de aflat, care se rostește în limba neamului, și alta care se rostește pe față, în limba Rusească, sau în limbă streine pentru călători.

Mentalitatea aceasta din urmă, se deosebește și ea, după mintea și învățătura celui care o are.

Cei mai săraci de duh, de carte, și... de leafă, nu aū în gură de cît pe Impărat, mărirea Imperiului, nebiruita *armie* Rusească, viața largă și obiceiurile Rusești, (de și, la ei acasă, găsești cu totul alte obiceiuri.) Apoi în alt ordin de idei, fac, pe șefii și camaraziī lor de alt neam, bețivi, proști, tîlhari; sau catolici fanatici și înguști, protestanți fără de lege, armeni spurcați, și așa mai departe... chiar foarte departe.

Unul mai învățat, nu-ți laudă la început, de cît știința Rusească, literatura, pictura, sculptura Rusească, susține, cu probe, că Rosini a luat motivele Bărbierului din Sevilla, tocmai din guberniile, Viatka, Poltava, și Tambov; apoi dacă i ai cîștigat încrederea, o pornește mai întiiu pe terenul consituției căreia îi zice *Kanstituția*, trece prin socialism căruia iarăși îi spune *sațialism*, îți aduce de martor pe Bebel și pe Karl Max tocmai din fundul nemției și o ia razna de acolo prin Elveția și Franța, se leagă și de bieții Englezī, după care reîntorcîndu-se neobosit în patrie, îți

plămădește, pentru uzul ei, niște teorii atît de strălucite, atît de înalte, că nu mai înțelege nici el nimica... dar mite de al de noi!

Acela însă de o adevărată cultură, departe de a te ameți cu asemenea prostii, te va interesa și instrui tot odată, fără a te lăsa, nici măcar o clipă, să'î întrezărești gîndul, sau taina inimei. Acest tainic gînd însă, cetitorii mei l'aŭ pătruns desigur; căci e unul și singur, pentru toți aceia de peste Prut, cînd le vorbește de *constituție* și de *Poporul rus*: «Ce să ne mai gîndim acuma, cum vom îmbrăca copilul, care încă nici nu s'a născut?» Iar copilul la care el visează, nu e *Imperiul constituțional* de care îi vorbești, nu e nici *Republica Federalistă* de care vorbesc alții, în scop de a'și ascunde rîvnirile lor adevărate. E țarina sfîntă unde dorm străbuni, e limba și credința, moravurile și trecutul,... e viitorul neamului reînviat, pe care îl simte cum se apropie tot mai mult,... din ce în ce mai mult. Iată, pentru dînsul Crăciunul cel mare, iată Pruncul din Peșterea sfîntă, iată copilul pe care el l'așteaptă să se scoale dintre cei morți! Iar în ceasul reînvierii, al renașterii, fiți bine încredințați, că va ști să'î croiască scutecele după trup și măsură. Durerea cumițește iar nevoia învață!

CAPITOLUL V.

Grajdansiva și Mesciansiva

OMUL BANULUI

Această a treia treaptă socială cuprinde: finanța mare sau mică, marii și micii negustori și meșterii breslași (patroni); din ea face parte orî-ce supus al țarului răspunzînd acestor întocmiri, de orî-ce neam sau credință ar fi el, născut în țară sau venetic, din ceasul unde s'a lepădat de protecția străină și a jurat credința pentru el și urmașii săi. Ea să alcătuieste nu numai din toate neamurile împărăției, dar și din Ovrei, Francezi, Germani, Italieni etc. Mai trebuie adăogat însă și profesiunile libere ca advocați, medici etc. cînd aceștia nu aparțin Dvorianstvei. Această treaptă împărțită în *Ghildii* adică clasă, după patenta ce o plătește fiecare, a avut în totdeauna driturile sale deosebite. De pildă erau

aleși și numiți în sfatul orășenesc, Duma, trimeteaună deputați în sînul adunării Zemstvourilor, iar înainte de promulgarea legii asupra recrutării, erau scutiți de darea sîngelui.

Streinul, totdeauna aplecat ca să asemenea așezămintele din țara Rusească cu acelea ce le are la dînsul, amestecă adesea Dvorianstva, Grajdanstva și Mescianstva supt denumirea obștească de Burghezime, ceea ce este un neadevăr. El îți va susține cu tărie și convingere : că Burghezimea rusească supt denumirea de *intelighenstva* s'a pus în fruntea muncitorimei pentru a răsturna autocrația și a lua în stat locul și înrîurirea căpătată de Burghezimea franceză prin revoluția din 1789. Va mai spune că reacțiunea e o înscenare a guvernului autocratic și a nobilimei biurocratice, ridicînd, în potrivea intelighenstvei, pătura adîncă a întunecaților, iar aci streinul e încă mai departe de adevăr. Este adevărat că *intelighenstva* să compune din Grajdanstva și Mescianstva Rusească, dar și din Dvorianstva și Mescianstva din toate neamurile, căci în fruntea mișcării vei găsi nobili de neam mare și mici dvorenî, de toate obîrșiele, alătura cu negustori și breslași, ovrei, polonezi, ruteni, muscali etc. încît nici o asemănare nu să poate

face între revoluția Rusească și aceea a omogenului popor francez.

Mi se va întâmpina ca nici poporul Francez nu erea omogen pe acele vremuri, de oarece cuprindea în sînul lui două provincii curat germane, Alsacia și Lorena; iar locuitorii-acestor provincii, s'aũ bătut cu înverșunare în rîndurile republicane în potriva celora de un sînge și de o limbă cu ei. Voi răspunde că cu toate acestea și după două veacuri de alipire la statul Francez, ei nu-și pierduse încă la 1870 nici limba, nici moravurile, nici caracterul etnic, nici portul și în ciuda lor, nici accentul. Apoi în jurul acestor germani de neam, domnea pe acele vremuri pretutindene feodalitatea și nu găseaũ, decît la cuceritorii lor, drepturile omului proclamate. Resvrătiții din Rusia din potrivă, vãd drepturile acestea consfințite de mult la toate popoarele megieșe, de o limbă și de o tulpină cu cei mai mulți dintr'înșii, pe cînd la ei simpt numai întunericul, samovolnicia legiuită și cea mai crudă dintre apăsări, aceea care siluește, pe lîngă individ, limba și caracterul lui etnic.

Dar să revenim. Această treaptă odată lămurită și bine țarmuită, voiũ arăta cititorilor că de vreme ce este avută și cu deosebite drituri, ur-

mează de la sine că și din naștere și din fire să fie tot atît de conservatoare și de legată cu așezămîntul vechi, ca și înalta aristocrație de neam și că, prin urmare, e mult mai puțin pornită spre schimbări și resvrătiri decît sărăcăcioasa breslă a micilor dvorenî, care nu prea are ce pierde. Nicî dragostea de neam, nu poate avea pentru ea acel farmec, acea tărie, ca pentru alții fiind că banul mînuit zilnic, ca singurul scop al vieții și al muncei, tocește avînturile înalte și frumoase. Cere-î viața pentru a scăpa moștenirea copiilor, și-o va dao de sigur; cere-î însă banul muncit, pentru a-î scăpa neamul, te va lua cu parul la goană. *Ubi bene ibi patria*. Apoi banul mai are și altă însușire: object de schimb și de prefacere, el insuflă în minte idei cosmopolite: și atunci mînuitorul de bani mai zice *ubi bonum ibi patria*; iar fiindcă *bonum* prefăcut în ruble în trate sau în mărfuri e încurcat în negustorii care cer liniște și statornicie, el să opune schimbărilor și tulburărilor, de și poate, în adîncul sufletului, s'ar bucura de reînvierea neamului, dacă aceasta s'ar putea întîmpla fără scandal și mai cu seamă fără a-î strica rostul trebilor.

Cum se face dar, că avînd asemenea gîndiri

și porniri, găsim un așa mare număr de grajdani și mesceanî printre răsvrătiții care se luptă în potrive așezămîntului de astă-zi? Cred că vom deslega această problemă cercetînd starea sufletească a feluritelor elemente etnice, care alcătuiesc această numeroasă treaptă; ba sperăm să răspundem chiar și la altă întrebare, anume: cum în rîndurile celor mai însemnați nihilisti și revoluționari, vedem atîtea odrasle a celei mai înalte aristocrații de naștere?

Să luăm mai întîiu pe Muscali.

Negustorimea a fost în totdeauna premergătoarea cuceririlor azitice ale Țarilor. Mai întîiu venea negustorul ca cercetaș care descoperea comorile și bogățiile vre-unui neam sălbatec dar răsboinic, copleșindul cu mărfurile și civilisația rusească; apoi veneau consuli, ocrotitorii comerțului și supușilor Ruși de o cam dată, iar în curînd ocrotitorii poporului în potrive altor năzuinți streine și puțin mai pe urmă, din împrejurări neașteptate dar bine pregătite, soldatul Rus și Țarul ca protector; iar la urma urmei ca stăpîn. Bogățiile cîștigate de către negustor erau dar, nu numai răsplata muncii sale, dar și a dragostei lui de neam.

Pe de altă parte, întinzîndu-se Imperiul spre miază-zi și apus, cîmpul lor de afaceri se întin-

dea și el până la mările închise, năzuind și la marea cea deschisă. Ideea de patrie se unea dar cu ideea de câștig. Coroana de Monomach și țifra înscrisă pe rublă, erau încă și mai nedes-părțite una de alta în cugetul și inima negustorului muscal.

Fără a ieși din teapa lui, păstrîndu-și barba și caftanul, aducea pentru odreslele lui, guvernante și guvernori din apus; iar elevii acestor streini, erau crescuți în ideile cele mai înaintate ale veacurilor XVIII și XIX. Aceștia precum și acei de o vîrstă cu dînșii, dar eșiți din înalta aristocrație de neam muscălesc, priveau cu jînd cele ce se petreceau peste graniță și jigniți erau că numai neamul lor era lipsit de drepturile de care se bucurau celelalte popoare, dintre care unele născute de ieri, din sîngele vărsat de către soldații ruși, ca de pildă poporul Bulgar. Vedeau cu ură niște venetici sau cuceriți, trecîndu-le peste cap, nu numai prin protecție, dar și prin merite și înțelepciune, ceea ce era pentru Muscali o ocară mai mare și mai crudă. Vedeau însă totodată că din pricina acestor cuceriți, mai numeroși în întregimea lor, mai vechi în civilizație și mai capabili, nu le mai rămînea decît să aleagă într'o Rusie mare și autocratică, ori într'o țară

sadea muscălească, constituțională, dar neînsemnată, înfundată în stepuri, fără nici o ieșire la mare.

Atunci cea mai mare parte împreună cu Țar și aristocrație, se aruncă în ideile Panslaviste, visînd marea Galbenă, marea Egea și chiar Adriatica. Ceî mai puțini și ceî mai focoși din aristocrație, în nihilismul cel mai înverșunat. Școlile și Universitățile înmulțindu-se și imbutățindu-se, ei nu mai dădură, ca părinții lor copiii pe mîna streinilor și studențimea rusă se născu, crescută în dragostea de neam muscălesc, de limba muscălească și cu teoriile Panslaviste, întemeiate pe puterea oarbă, robiri și înstrăinării de neamuri. Ea făuri atunci un ideal măreț pornit din avîntul sufletelor curate și tinere, de o Rusie mare, strălucitoare de lumină și libertate, unde toate neamurile din ea izbite de frumusețele limbei, moravurilor și mărimii Muscălești, s'ar lepăda cu scîrbă de limbele lor străbune, de credințele și moravurile lor învechite și, de bună voe, ar veni să se alipească cu inima și cu gîndul de Patria cea mare!

Cred că am răspuns în chip destul de lămurit la cele două întrebări de mai sus, să urmăm dar mai departe.

Pe Poloni și pe Ruteni îi vom amesteca și cuprinde într'o singură privire, de și aș limbă, literatură, moravuri și mai cu seamă credință deosebite, unii fiind catolici iar alții ortodocși uniți, de și trecutul lor e plin de vrajbe, de ură și războaie, și mult sânge vărsat le desparte.

E aproape de înțeles că negustorii din Polonia și Ucraina, nu aș putut vedea cu ochi buni pe Grajdani și Meșcianii muscălești, abătîndu-se la dînșii spre a le face o concurență, cu atît mai nedreaptă, că era sprijinită de guvern. Ura dar s'a născut de la început în inima lor și nu se putea stinge, nici se putea arăta fățiș; că la cea d'întîi ivire ar fi fost loviți în cea ce pentru omul banului e mai scump de cît viața: în interes.. în bumașca sa rubla de hîrtie. Dar ne mai avînd țară, nu mai avea nici graniți și nici vămă în apropiere. Atunci, acei dintre ei care nu se putea menține la dînșii, plecau în întinsul Împărăției, stabilindu-se prin orașe și prin porturi: *Ubi bene ibi patria*.

Iar acolo, pe pămîntul pribegiei, patria nouă unde 'și are de acum bunurile, omul banului care întrece cu mult în cultură pe meșcianul și

grajdanul muscal, capătă cam aceea-și stare sufletească pe care am întâlnit-o la conaționali săi cinovnici și ofițeri. Mai mult ca dînșii însă e conservator pentru c'așa îl povățuește interesul, iar fiul lui intră în universitate, unde chiar și dacă îmbrățișează în focul tinereții idealurile mărețe ale camaradului său muscal, ceea-ce e foarte rar, își revine curînd în fire și se reîntoarce cu duioșie către visurile și idealurile neamului.

Comerciantul și negustorul Baltic și Scandianav rar se depărtează din locul său de naștere și aceasta nu cu mult. El rămîne în patrie pentru că luptă cu bună izbîndă în potriiva *cupețului* muscal, marfa lui fiind mai de seamă și duhul său de negustorie mai desvoltat. Fiind mai cumpătut, srînge mai mult de și trăește mai curat și mai omenește. Apoi e mai conștient de neam și e destul să spun că fiul său urmează cursurile Universității din Helsingfors ori din Dorpat unde corpul studentesc e după chipul și croiala corpurilor studentești din Germania.

Veneticul, fie supus rusesc fie strein, a venit strein, rămîne tot strein și pornește cînd se reîntoarce în țara lui fără a învăța nici o boabă din limba rusească sau îndrugînd-o deandoasele

spre mai marele haz al rușilor. El s'a îndreptat spre Rusia, cum s'ar fi îndreptat spre Egipt, California sau alte țări mănoase și odată bogat, se reîntoarce în patrie, unde istorisește prăpăstii desprea cele ce a văzut, fără ca să le poată pricepe. Se socoate mai deștept de cît orî care, batjocorește tot ce este rusesc și își face opinia după jurnalul scris în limba sa și autorizat de censură. Cu drept cuvînt ar putea parodia pe *veni vidi vici*, ale lui Cesar zicînd: am venit, am văzut... dar să mă ia naiba de am înțeles ceva! Cînd am aflat că s'aũ făcut baricade la Odesa, mî-am zis îndată că Totlebenul acestor întăriri, trebuie ca să fi fost vre-un coafor francez.

Mentalitatea Armeanului din treapta asta, e cu totul alta. Țara lui fiind împărțită între Turcul Musulman și Rusul creștin, e firesc să fie mai alăturat de Rușii mai civilizați, de cît de închinătorii lui Mahomet. Cu toate acestea mulți vorbesc turcește în familie. Nu e unul să nu viseze reîntregirea neamului, dar în chip nedeslușit, legănîndu-și gîndul între neatîrnare sau autonomie, sub ocrotirea țarului liberator de neamuri.

Iertați-mă iubiți cetitori dacă nu vă spun nimic de Jupîn Costakî, pe care l'am întîlnit acum

o jumătate de veac șezînd turcește pe taraba cinstitei sale dugheni din vechiul Kișănău, îmbrăcat cu giubea, antereu, cu șapca cu cozoroc lung lăsat peste ochi. Mi s'a spus că e îngropat chiar în curtea S-tului Ilie; dar ce i s'o fi făcut odrasla..., zău nu vă pot spune. Cinovnici, dvo-reni sau preoți... dar știu că s'aun lăsat de ne-gustorie.

Iată dar starea sufletească a numeroasei trepte a treia. Ele ne tâlmăcesc destul cele ce le vedem desfășurîndu-se și putem să ne dăm seama care e partea din elementele sale ce tinde spre ideile noi și schimbarea vechiei stări de lucruri, care parte îmbrățișează reacțiunea cerînd statornicia și care sunt interesele în joc care le împing pe căi opuse avînd în inimă același ideal. Cred că nimene nu va amesteca de acuma *Burghezimea* cu *intelligenstva*, nici răsvrătirea Ru-sească cu marea revoluție Francesă.

Cu scop am trecut cu vederea pe Ovrei; element foarte însemnat și numeros, care ea o parte mare în mișcarea actuală, și e înscris în treapta pe care o studiam.

Acest element trebuie studiat a parte și îl voi trata amănunțit chiar în capitolul viitor.

Ori cît s'ar părea de paradoxal, dar eun pretind

că nu Ovreul e omul banului, ci banul e mijlocul prin care ovreul tinde spre un ideal tot atît de înalt, tot atît de sfînt, ca și a orî căruî om de inimă și, prin urmare, nu se poate desaproba și urî, tocmai de către oamenii de inimă, de cît mijloacele ce le întrebuintează mare parte din ovrei pentru a cîștiga banul.

CAPITOLUL VI.

Ovreul.

Rog pe antisemitul cel mai înverșunat, pe Ovreul cel mai cult și pe cel mai îndârjit habotnic să citească aceste rînduri în liniște, cu sînge rece și fără patimă, pentru că am credința că la sfîrșit, cu toții îmi vor da dreptate. Nu vin să aduc nici laudă, nici ocară, dar să dau numai seamă de starea sufletească a unui neam, fără părtinire nici prejudecăți, întemeiat pe cele ce le am putut afla și cunoaște prin mine însumi.

Încep prin a stabili o mare asemănare în istoria noastră națională de la descălicătoare și istoria poporului Ovreu de la împrăștierea lui din urmă și pînă astăzi; aceasta bine înțeles în ceea ce privește nețărmita statornicie în credința și nebiruita putere de îndurare și de dăinuire etnică, la aceste două neamuri. Găsesc chiar că dreapta cumpănă a judecăței, atîrnă mai mult din partea poporului Ovreesc.

Ne fălim că, mic la număr, dar mare la suflet, Românul a știut să se împotrivescă valurilor de barbari care treceau adesea peste dînsul, dar în totdeauna se retrăgeau ca valurile mării, fără a izbuti să-i știrbească nici credința, nici limba, nici moravurile, ocrotite ce erau de Biserica lui Dumnezeu, de statornicia firei sale și de vrednicia sîngelui moștenit de la strămoși... Și dreaptă ne este fala; căci pentru a rămîne cu o parte de moșie de sine stătătoare, cu conștiința de neam, limbă și credință, cu un nume cinstit și cunoscut în lume, ne-a tribuit o nemăsurată îndurare în suferințe, o neînvinsă statornicie și o credință neperitoare în viitorul nostru și în dreptatea Celuia de sus.

Dar această moșie apărută de neam, nu ne-a fost răpită nici odată întreagă și nici n'am fost alungați de pe ea; pentru dînsa mureau strămoșii, dar în ea să și îngropaui. Ce s'ar mai fi ales de noi, după 1900 de ani de pribegire printre neamuri dușmane nouă și dușmane credinței noastre? Eî bine, împrăștiat de cele patru vînturi, Ovreul nu mai are țară de 19 veacuri! Încercuit în Getto-urile apusului, ars pe rug de către inchiziție, bajocorit, ocărit, alungat de pretutindene, el poartă însă cu sine, credința lui,

moravurile sale, chipul și însușirile neamului; fiindcă legea lui îi arată ce să creadă, cum să se înmulțească și cum să se hrănească, pentru ca să rămie tot Ovreu.

Iată dar că caracterul etnic al Ovreului e cel puțin de o potrivă de statornic și de neînvins ca al Romînilui; iată dar că credința lui, deși opusă credinței noastre, n'a fost măi puțin pentru el de cît Ortodoxia pentru noi, nebiruita pavază a neamului. Nouă, biserica ne-a măi păstrat și limba; lui în schimb, legea i-a păstrat chipul, sănătatea și înmulțirea neamului, prin felul de a se hrăni, de a trăi și prin căsătoria de timpuriu care l'a ferit de boli și de molipsiri. Numaî credinței lui, Ovreul datorește dăinuirea neamului; iar fără ea îi ar peri și numele, înainte de 200 de ani.

Cusururile și bunele sale însușiri sunt urmărite atavice și oglindirea restriștelor îndurate. Așa de pildă:

Să susține că Ovreul ar fi fricos ca individ și ca soldat. Pentru ce ar fi altfel? În viața civilă tot el e bătutul și tot el e osînditul; ca militar se expune fără ideal, nici speranță de înaintare, luptîndu-se adesea împotriva unor neamuri de o seminție cu dînsul: ca în resbelul Romîno-Ruso-

Turc. Cu toate acestea, să ne spue ofițerii noștri care aū avut Ovrei în comenzile lor, dacă aū întilnit numai lași printre ei? Ba de un timp, îmi par chiar prea rezboinicî, mai ales în Rusia; căci din dările de seamă a ziarelor noastre și străine, care nu pot fi taxate de antisemite cînd vorbesc din *ororile* din Odesa, reiese că tot ei aū început buclucul.

Să mai spune, că Ovreurul nu se pricepe în ale gospodăriei, neplăcîndu-î munca cîmpului; dar cînd de 19 veacurî nu ți-a fost îngăduit a stăpîni nici măcar un parmac de pămînt, e greu să dovedești însușirile tale de agronom iscusit.

Mai sunt învinuiți că ar fi cămătarî; că me-seriașul său negustorul Ovreur înșeală lumea cu mărfurî falsificate sau lucrărî proaste. Or fi astfel de oameni printre ei. Adevărul e însă ca Ovreur va cheltui mîine, abia jumătate din cîștigul lui de alaltăeri, pe cînd noi am și cheltuit de erî ceea ce avem de gînd să cîștigăm poi-mîine: e netăgăduit dar că el este prevăzător, econom, și aplecat spre tovărășie. Apoi dă Doamne și mie și neamului meu aceste însușirî și ajută pe acei ce caută a ne îndruma spre ele. Repet, că nu tăgăduesc de loc, că printre Ovrei sunt mulți răi și cămătarî... Admit chiar să fie foarte mulți;

dar puțin e oare numărul creștinilor care trăesc din camăte ? De încapî cum-va în ghiarele acestor drept credincioși, apoi să te ții, că întrec pe Ovrei, de nu se mai vede ; mai cu seamă cînd s'aũ sindicat în vre-un așezămînt, merit a ocroti pe bietul creștin de camăta Ovreiască !

Acolo unde nu'l pot aproba pe Ovreũ, nici pricepe, e cînd îl aud numindu-se Francez, Englez sau Romîn de *religiune Mozaică*. Eũ nu'l pot aproba pentru că fãptuește o fãțãrnicie, nu'l pot pricepe pentru că se leapădă de un neam de care nu are a se rușina. Aibă mîndria de a se zice Ovreũ-Francez, Ovreũ-Englez sau Ovreũ-Romîn, și'l voiũ aproba și pricepe, pentru că ar însemna că și cinstește mai întãiu neamul și apoi țara în care își are rudele și averea ; altfel să bagă slugă la doi stãpîni și nu poate fi credincios unuia fãră a trãda pe cel-l'alt.

Înțeleg că de vreme ce plătește bir și împãrtașește sarcinile celor-l'alți cetățenî din țara lui de stabilire, să fie primit, în locașul unde să fãuresc acele dãri și sarcinî ; nu însã ca trimis de cutare sau cutare județ, ci ca alesul neamului sãu și în mãsura cu numărul de Ovrei stabiliți în acea parte. Nici darea sîngelui nu e drept ca să se ceară de la Ovreũ, pentru că-l puî să

omoare pe fratele său, stabilit în țara vrășmașă; dar fiindcă pornirile sufletești nu trebuiesc oprite, să se primească voluntari, cu dreptul la înaintare până la gradul corespunzător cu numărul Ovrelor înscriși în controalele oastei și împrăștiați în întreaga oștire. Intr'un cuvînt, poporul Ovreesc recunoscut ca atare în cartea neamurilor, tocmai pentru că e lipsit de teritoriū și de ființă de stat, trebuie să aibă, ori unde se stabilește, dreptul la viață, la foloase și la ocrotirea legilor, *pe cît timp nu jignește nici un vatamă interesele și siguranța neamului care l'a primit.* Nu trebuie dar nici să dorească aceleași drepturi cu neamul pămîntean, făgăduind o asimilare la care se opune și *conștiința și legea și firea* lui, fiindcă: ori devine un apostat, ori înșeală neamul care primește să'l înfieze. O singură îndatorire ași pune-o Ovrelor: ca să-și clădească școli multe și bune, de toate treptele și în toate ramurile, unde, sub controlul statului, să învețe copiii lor, mai întiiu cinstea și iubirea neamului și credinței lor, apoi să fie din inimă iubitori, devotați și recunoscători, neamului care îi oploșește.

Unde însă, departe a'i aproba eū îi combat pe Ovrei, e atunci cînd îi văd că din răzbunare pentru că li s'a luat pămîntul, să aruncă în cos-

mopolitism, propovăduind desființarea hotarelor, a limbelor și a moravurilor; făcînd din om, cetățeanul omenirei, cu vițelul de aur în fruntea ei, așteaptă de sigur de la noul stăpîn, un loc de frunte în plutocrația conducătoare! Ne mai avînd țară de stăpînit, năzuesc a stăpîni lumea întreagă; slujindu-se de internaționala Roșie să încearcă a ridica o internațională Galbenă, uitînd de internaționala Neagră care-î ardea pe rug.

Măreț și amefitor e visul acesta, dar șubred la temelie, rezemîndu-se pe o nedreptate; căci cosmopolitismul nu e altceva de cît o nedreptate. Aducînd pe om a se lepăda de credință, de neam și de limbă, îi răpește odoarele sale cele mai duioase, comorile speranței și mîngîierii, moravurile și vatra, locul de naștere și mormintele scumpe, duioșia limbei și mîndria neamului!

Apoi mai uită un adevăr istoric cosmopolitul. Fie în ideii, fie în credință, fie în înființări de state, o prea mare estindere aduce neapărat mai întîiu asupra, apoi resvrătirea, iar la urmă peirea! Ce-a rămas din imperiile lui Carol cel mare, și Napoleon Bonaparte? O luminoasă amintire de glorie! Ce va rămîne mîine din uriașea împărăție rusească? Amintirea întunecoasă a unui

lung zuruit de lanțuri! Ce a adus omeniri Biserica Universală a Romei, de și întemeiată pe cel mai înalt și mai sublim adevăr moral! Resvrătirea conștiințelor siluite, adică protestantismul, tăgăduirea adevărurilor destăinuite, adică ateismul! Ce ne-ar aduce oare cetățenia Lumei? După desființarea Internaționalei Negre, jefuirea și peirea Internaționalei Galbene, de către fosta sa uneltă, Internaționala Roșie!

Sper însă că puținii ovrei ce făuresc asemenea visuri sunt împinși de simțul de răzbunare care-i orbește, de focul și nerăbdarea tinereței, care-i amețește. Am prea multă încredere în statornicia, înțelepciunea și pătrunderea neamului evreesc, ca să bănuiesc măcar că n'ar pricepe zădărnicia și primejdia unor uneltiri care tot pe el l'ar face victimă. Sionismul e pentru mine cea mai strălucită probă, că convingerea e făcută cum că viitorul și menirea neamului ovreiesc stă scris întreg în cartea legii; iar puterea acestui neam, în moravuri și credință. Până însă la renașterea patriei sale, ovreiu trebuie să trăiască ovreiu în mijlocul popoarelor, legat numai de neamul pe pământul căruia trăește.

Acestea toate eram dator să le spun spre a învedera mai limpede, nu numai starea sufle-

tească a ovreului din Rusia, dar și de unde aceea stare provine.

Ovrei care locuiesc în întreaga Împărăție Ru-sească, fie în Rusia Europeană, sau Asiatică, nu întrec numărul de 6 milioane; față dar cu 120 milioane supuși dintre care peste 80 milioane de creștini de diferite religii, ei apar, pentru a mă sluji de o rostire obicinuită, ca o picătură de apă în mare.

Cu toate acestea, toate orașele, orașelele și târgușoarele cele mai însemnate din Basarabia, și Ukrania, dar mai cu seamă Polonia, par ticsite de șepci de catifea acoperind o tichiuță neagră, din care apar sistematic doi pierciuni, și halatură negre reținute de câte un brîu de aceeași culoare; prin toate gările și în toate trenurile nu te întâlnești de cât cu câte un caftan rusesc sau o manta de uniformă, civilă sau militară, la 100 de halatură mai mult sau mai puțin soioase; iar urechile nu aud de cât sunetele armonioase ale jargonului, întrerupte din cînd în cînd de vre-o energică înjurătură muscălească. Nu amintesc de cât în treacăt de ovrei civilizați îmbrăcîndu-se după gradul lor de cultură și de avere, vorbind rusește aproape fără accent, cunoscînd limbă străină și care se încearcă a trece drept

ruși, nu numai prin croiala hainei și a părului, dar zicîndu-se chiar Alexandru Mihalovicî pe cînd în *Gildie* sunt trecuți sub numele de Avram sin Moise.

Cum se poate tălmăci această nepotrivire între adevărata mulțime ce apare atît de nenumeroasă în ochii străinului și micul număr ce pare a covîrși mulțimea cea mare?

E foarte lesne de priceput. Într'un neam, căruia nu-î este îngăduită altă îndeletnicire de cît negustoria și meseria, nici altă proprietate de cît cea urbană sau valorile mobile de portofoliu, toată partea care în alte neamuri alcătuește marea mulțime statornică și legată de loc și de pămînt, e silită să-și caute hrana și întrebuințarea muncii sau a capitalului, ori unde găsește. Ovreur din această categorie începe dar a deschide prăvălii, sau a se îndeletnici cu meserii, în locul său de naștere. Alungat însă de concurență pleacă să caute a cîștiga aiurea ca meseriași, negustor ambulant, misit, mijlocitor de grîne, vinuri, mărfuri etc. Cu locuința vremelnică, acolo unde 'și a găsit de lucru, o are pe cea statornică, mai în tot-d'auna în orașul, orașelul, sau chiar satul unde s'a născut. Călătorește dar mult mai des ca altul, pe unde 'l chem

interesele, avînd portul neamului, iar în geamantan cartea sfîntă și cele trebuincioase cultului. Hrana lui? pîine, brînză, ouă resferte și ciaiul atît de efitin și de răspîndit pe la gări și la oteluri; acolo unde e menit să stea, tot astfel trăește și la otel deocamdată, pînă găsește un coreligionar unde va sta în legea și obiceiurile lui, și-și va face cuibul, sau să va întoarce acasă.

Să nu credeți că trăește ast-fel din economie sau sgîrcenie. Am avut prilejul a vedea negustori bogați din Kișinău, plecînd pentru procese mari la Odesa, plătind avocatului lor clasa 1-iu, locuința și supeuri extra fine, la primele oteluri; iar ei luînd bilete de clasa 3-a și mîncînd ouă fierte și brînză cu ceaiu. De se căsătorește cu o Ovreică din altă parte. Ovreul trăește cu familia, trei ani în casă și pe socoteala lui tată-său și trei ani în casă și pe socoteala lui socru-său; iar numai după acest termen își stabilește gospodăria a parte și acolo unde-l povățuesc interesul și afacerile.

Să nu credeți de asemenea că are vre-o dragoste deosebită pentru localitatea unde s'a născut sau pentru căminul său părintesc. Își iubește părinții, rudele și neamul; trăește printre cei de

un neam și de o credință cu dînsul cu dragostele și urile nedespărțite de orî-ce îngrămădire de oameni de aceeași obîrșie, limbă și interese. Și printre creștini are dușmani și prieteni; în ochii lui însă, dușmanul său ovreu, va sta tot-d'auna mai presus de prietenul său creștin, care l'înjură sau îl bate, dar, în totdeauna, se lasă amăgit sau cumpărat de el, și cu dreptul îl judecă ori de prost, ori de mișel. În așa împrejurări, nici locul nici casa nu pot să fie cuprinse în dragostele lui, de asta el o schimbă sau o vinde fără părere de rău; nici nu pricepe chiar ca o îngrămădire de piatra și lemnele unei case, un scaun stricat sau o linguriță de argint, pot avea prin sine, alt preț de cît acel din piață.

E oare pentru că e lipsit de dragostea amintirilor și de ideal? De nu ar prețui amintirile nu și-ar fi păstrat moravurile până astăzi; iar idealul său și-l pune în altele după cum vom vedea îndată.

Tot din acest fel de a simți și a judeca, provine că nu se va făli nici odată că e Basarabean, Rutean sau Polonez, de-și printre eroii lui Kosciusko și a lui Langhievici erau și ovrei, care s'aუ luptat cu bărbăție în rîndurile insurgenților și că ovreii încunoștiințau pe acești două

generalii de toate mișcările soldaților ruși; de se expunea gloanțelor și spînzurătoarelor, era la uni interesul bănesc, iar la alții credința că vor căpăta prin jertfirea lor, recunoștința neamului Polon; așa că amorul sfînt de patrie înăscut în om și care singur îl îmbărbătează, se traducea la ei prin binele și folosul ce vor aduce prin jertfa lor neamului ovreesc, iar nici cum patriei Poloneze.

Pe copiii lui, Ovreiul îi trimite pe la școlile secundare și universități, spre a deveni medici, bancheri, avocați, nu cu gîndul de a ieși din teapa lui, căci este încredințat în suflet că e de neam mult mai vechiu și mai cinstit de cît Împăratul Cînovnicilor care'l despoae; dar o face ca să aibă cine'l căuta și apăra în daraveri, cîștigînd tot de odată bani și înrîurire. Cu durere vede pe copilul lui schimbîndu-și portul și mai ales hrana, simțind că se înstrăinează de neam; dar speră că o face numai cînd nu poate altfel, dar că va rămînea statornic în credință. Iar cît de sus ar fi ajuns fiul său și cît de sărac ar fi el, de'l simte că se leapădă de lege, îl blastămă și nu'l mai recunoaște.

Aceasta este mentalitatea Ovreilor de peste Prut, a întunecaților care alcătuiesc talpa nea-

mului, care de ar fi avut o țară, ar fi fost țaria ei, cari ar fi apărat cu îndârjire ogorul care rodește hrana, vatra care îi încâlzește pe ei și a încâlzit pe părinții lor. Nimic nu le-a mai rămas de iubit de cât credința, neamul și banul, cu care cumpără dreptul de a trăi și a desprețui neamurile care au pămînt de apărat, sunt mai tari și mai numeroase de cât ei și se pleacă sub asupritorul obștesc, unindu-se cu el, pentru a-î împila pe dînșii, a-î jefui, umili și bajocori! Și cum vroii să fie alt-fel? Priviți ce se petrece la granițele noastre.

După legile Rusești, Ovreul nu are drept să se stabilească mai aproape de 50 de virste de graniță: Ei bine, dăinuesc de 30, 40, 50 de ani și mai mult, tîrgușoare ca Ungheni, Sculeni, Folești, Nemțeni și altele, chiar pe malul Prutului și locuite numai de Ovrei, îndeletnicindu-se în mere parte cu contrabanda. De cîte ori trece stanovoiul (sub-prefectul) sau ispravnicul, orașelul rămîne pustiū, căci toți locuitorii lui o iaș rasna pe cîmp, sau se ascund în satele din vecinătate; acestea însă până ce se ung osiele de la trășurile acestor cinstiți cinovnici, cu cîte 25 până la 50 de rube, de către fie-care cap de familie Ovrească: după care se reîntorc și trășesc

nesupărați în belșug. Și mi se va susține poate, că guvernatorul provinciei și guvernatorul general, nu au cunoștință despre aceste localități și de către cine sunt ele locuite? Mai cu seamă *Ungheni*, pe unde a trecut Rusia întreagă, cu Împăratul ei cu tot, cu prilejul resbelului de la 1877!

Iată din ce împrejurări banul e singura țintă a Ovreului; pentru că banul pe lângă îndestularea cerințelor vieții, este, pentru Ovreu, singura apărare împotriva tuturor hrăpirilor, tuturor prigonirilor, mijlocul de a-și apăra viața, avutul și neamul! Nu dar Ovreul e omul banului, ci banul e mijlocul prin care Ovreul cumpără dreptul a urî și a desprețui pe rușii pravoslavnică.

CAPITOLUL VII.

Alexandru Mihailovicî

Să cercetăm acum și starea sufletească a lui Alexandru Mihailovicî, de care am vorbit mai sus.

Ea se schimbă după firea individului, după cum a luat numele de Alexandru Mihailovicî Rottemberg, sau Krasnogorskii; începuturile însă sunt aceleași.

În copilărie, el urmează școala Ovreiască, îmbrăcat în niște hăinuțe, unde pieptarul este una cu pantalonașii încheiați dinapoî și lăsînd uneori să treacă poalele cămășuței albe, ca un symbol de pace, nu însă în totdeauna neprihănit. După ce s'a pătruns bine de tainele și istețimele literii *Alîf* și a celorlalte din alfabetul Ovreesc, tata îi cumpără o uniformă albastră cu nasturi de argint, manta și șapcă la fel, plătește oftînd taxa cuvenită și-l trimite să învețe carte rusească

la *Ghimnaziia*. Acolo pentru a-l înscri în catalog, *uciteliă* (profesorul) îl întrebă cum se numește și el răspunde sincer: Avram sin Moise Rottemberg; iar camaraziî încep a rîde cu sgot. Atunci uciteliū, pentru a preîntîmpina alte scandaluri, îi spune că de-acum se numește Alexandr Mihailovici Rottemberg, înscriindu-l sub acest nume, după cum face de altfel și Domnul Învățător de la noi, care schimbă porecla lui Gheorghe Brînzoi în Georgescu. Pe cît timp e la Gimnaziū, trăește la tata, la o rudă, sau la un prieten, unde își urmează legea și mănîncă cușer; rar se trifnește, dor de lăcomie, sau fiind poftit la vre-un camarad creștin.

Ca student, i se deschid patru căi deosebite și după firea lui, apucă de pe atuncî drumul care va hotărî de întreaga sa viață, precum și de starea sa sufletească în viitor.

1) Va rămînea statornic credinței și neamului, trăind cu ouă, brînză și ceai, găzduit la un coreligionar, zicîndu-și între ai săi Avram sin Moise și dîndu-și numele de Alexandr Mihailovici Rottemberg, numai în diplomă și ca reclamă pentru afaceri și legăturile de societate.

2) Îmbrățișează secta izraeliților înaintați, care îi permite a rîde de eresurile bătrînilor și, re-

mănînd Rottemberg, să poruncească chelnerilor, de pe la restaurante numai raci, șuncă și vînături. Aceștia însă, de nu rămîn credincioși moravurilor, să socot tot atît de statornici credinței neamului și banului ca cei d'întăiū și dacă, în focul tinereței, îmbrățișează ideile cosmopolite, își revin curînd în fire, sub forma de sioniști. Se îmbracă în totdeauna după ultima modă și adesea măi presus de mijloacele lor.

3) Alexandr Mihailovici Krasnogorskiî însă, își taie barba în furculiță, vorbește gros, e măi rus decît cei măi neaoși muscali și sfîrșește prin a se boteza, ajungînd cinovnic și... cine măi știe până unde nu se măi urcă; desprețuit de creștinî, blestemat de neamul său, pe care îl prigonește măi aprig decît orî cine. Acela e pierdut pentru neam și se pierde la a doua lui spiță.

4) În sfîrșit, măi este un Krasnogorskiî îmbrăcat și tuns la fel cu cel d'întăiū, însă purtînd ochelari, prin care nu prea vede bine și luînd mersul tainic și apucăturile nihiliste. Acela este întru adevăr primejdios, căci în sufletul lui, nu locuesc decît ura și răzbunarea! Insuffînd studentîmei și inteligenstvei Ruse, socializmul cosmopolit, care nu-î în firea slavului, neputînd fi, cel mult decît național socialist, nici a popoa-

relor neslave, care doresc mai întâiu individualitatea persoanei și a neamului, negîndindu-se încă la forma de ocîrmuiră. Precum popoarele neruse se uneau altă dată cu muscalii pentru ca să-î impileze neamul, tot astfel și el acuma, se unește cu muscalii pentru a impila neamurile, sub cuvînt de libertate, de drepturile omului și de liberă cugetare; dovedind aliaților săi de astăzi, că prin aceste drepturi numai, pot păstra domnia lor, asupra neamurilor cucerite și satisface năzuințele lor atavice, moștenite de la domnia Țaristă; pe cînd în fundul cugetului țintește un ideal și mai mare: Domnia lumei, sub sceptrul Vițelului de aur și a plutocrației Ovrești!

Dar ce se întîmplă însă?

Alexandru Mihailovici Krasnogorskiï a agitat, dar, toate patimele și năzuințele frumoase a tineretului înflăcărat și lesne crezător și mai cu seamă pe acele ale Velico-Rușilor, adică a Muscalilor. Aceștia la rîndul lor asmuță pe lihniții în potrive avuților, nu ca scop, ci ca uneltă. Țarismul, în destul de cunoscut, că nu-și prea alege mijloacele de atac, dar mi-te de apărare, a ridicat și el alte gloate de întunecați, în numele Țarului ortodox, a credinței și a mării patriei rusești, în potrive intelighenstvei tulbu-

rătoare a ordinei, a liniștei și a intereselor. Din aceste asmuțări paralele, s'aũ născut îngrozitoarele măceluri de până acum, care sunt numai premergătoare, unor măceluri și mai mari, atunci cînd talpa tuturor neamurilor, asuprite sau asupritoare, se va pune cu adevărat în mișcare, răsturnînd și sdrobind sub picioarele sale tot ce poartă un titlu, sau o coroană, dar totodată, și tot ce poartă un surtuc, are o moșie, o casă, o prăvălie sau o pungă. Și cine credeți că a picat până acum și va pica mai întăiũ, sub toporul huliganului? Alexandru Mihailovici Krasnogorskiĩ? Ferească Dumnezeu, că el poartă ochelari și barba în furculiță! Bietul Rottemberg care stă cuminte, apărîndu-și avutul, iar cu el halatul și perciuniĩ, talpa neamului Ovreesc, tot atît de nevinovat și de urît ca dînsul. Eĩ sunt bătũții, jefuiții și omorîții de ieri și tot eĩ și mîne iși vor pierde viețele și avutul în timp ce Krasnogorskiĩ ne va vorbi de înfrățirea popoarelor, de dragoste, de pace și de cetățenia lumei! Ce n'aũ putut face 19 veacuri de prigoniri și suferințe, o va face în scurtă vreme Alexandru Mihailovici Krasnogorskiĩ, învrăjbind Ovrei în potrivea Ovreilor și aruncîndu-și neamul în ghiarele mul-

țimilor orbite de furie și asmuțite tot de dînsul de Ovreiul Alexandru Mihailovici Krasnogorski!!

Ați văzut din cele de mai sus, cît e de mic numărul acestor descreerați, primejdioșii, chiar neamului lor, pe lîngă numărul cel mare de Ovrei pacinici cari sufăr și mor cu sutele și cu miile, din pricina unor inconstienți saū lepădați de neam.

Nu amintesc de cît în treacăt pe medici, advocați saū financiari de frunte, oameni de o cultură înaltă și filantropi însemnați, ca Brodski, Schoorștein și alții; apoi Ephrussi, Rafalovici, Günsburg ajunși în marea elită mondială, alătura cu frații Rothschild și alții; aceștia sunt atît de departe, că nu mai împărtășesc durerile neamului, decît prin ajutoarele bănești ce le aruncă, din cînd în cînd, ca o pomană. Aceasta nu le va împiedica de sigur, a cere un loc de frunte, în ziua de renaștere a patriei Ovrești.

Așa dar, poporul Ovreesc, care întreg face parte din treapta a treia pe care am studiat-o pîn'acum, are și el aceleași simțiri și porniri cu cele-lalte popoare ale Împărăției: adecă ura și desprețul în potriua celor ce nu sunt de un neam și de o credință cu el, păstrîndu-și dragostea pentru ai lui. Sunt întemeiat dar a crede, că în ziua desfacerei imperiului Țarist și reînființării

statelor cucerite, Ovreiul nu se va prăpădi cu firea, de dorul muscalilor; ci va rămîne în părțile unde se află stabilit. Iar dacă în acele părți va găsi garantat dreptul la viață, la folos și la ocrotirea legilor, sub o cîrmuire dreaptă și cinstită, va ști să cinstească și să iubească sincer, pe cetățenii acelor state noi, ceea ce nu putea face sub oblăduirea destrăbălată și hrăpitoare, a biurocrației rusești. Nu va mai avea a-și schimba numele, pentru că va fi mai mîndru și mai cinstit de toți sub numele de Avram Rottemberg de cît sub acela de Alexandru Mihailovici Krasnogorskiî.

CAPITOLUL VIII

Ochire istorică asupra Poporului Polonez

Ajung acum la ultima treaptă, la marea mulțime care locuște uriașa Impărăție vecină și care, mulțumită părinteștei și precugetatei oblăduiri ai Țarilor, se mai poate chema și clasa întunecaților, a tăcuților și a îndelung răbdătorilor.

Căutînd de aproape, apare învederat că în oricare din numeroasele neamuri, cari alcătuiesc acea mulțime, starea materială, economică, intelectuală și morală, e cam aceeași, deosebindu-se, foarte puțin, numai după vechimea civilizației fie-cărui neam și religia lui. Pretutindene aceiași nețărmuită îndurare în lipsă și suferințe, aceiași nepăsătoare neîngrijire a avutului, aceiași neclintită și oarbă credință în legea strămoșilor, pe care nu o desparte de dragostea de neam, în cît biserica intrupează pentru popor, și neamul și legea, de și iubirea de neam precumpănește une ori credința.

Așa de pildă: a fi *Catolic* însemnează pentru poporul din Regatul Polon a fi Polonez; a fi *pravoslavniî cristian* (adică creștin ortodox) însemnează pentru muscal a fi Rus; însă, pentru țărani noștri din Basarabia, a fi *creștin* înseamnă a fi Moldovean, de o lege cu Împăratul, iar nu Rus, căci rușii sunt creștinii ca Impăratul, însă nu pot fi Moldoveni. Dar mai nostim e cu mentalitatea poporului Rutean care, după cum se știe, e parte catolic, parte ortodox și parte Uniat, fără a se zice nici polonez, nici rus; iar de-î vorbești rusește îți răspunde mîndru: *ia po gospodscu nerozumiu*, adică eă nu înțeleg limba stăpînirei. Orî cît de amestecată e dragostea de neam cu credința, tot neamul are precumpănire în sufletul poporului.

Lucrarea mea neurmărind alt scop de cît a pune pe cititor în putință de a-și da seama de starea sufletească a Rusiei de astăzi, a-și trage singur închierile sale asupra celor întîmplate, și a putea întrezări viitorul, îl voi ruga să mă urmeze în întunericul veacurilor trecute, pentru a se încredința că nu mi-am întemeiat arătările numai prin cele ce am putut vedea și judeca singur, și poate în chip greșit, dar că mî-am răzemat judecata din cele ce reese din istoria

acelor popoare, ca urmare logică, de cele petrecute și îndurate de dînsele.

De și în cursul acestei lucrări, am socotit că numărul locuitorilor Imperiului se urcă la 120 de milioane, avînd printre ei numai 80 milioane de creștini, statistica din urmă mă desminte, arătînd aproape *una sută douăzeci și șase* de milioane, dintre cari *nouăzeci și trei* de milioane de creștini, aparținînd diferitelor biserici și rituri. Asupra acestor 93 de milioane numai, voi atrage bine-voitoarea luare aminte a cetitorilor, de oare ce ele singure sunt în cădere de a juca un rol în menirile unui apropiat viitor. Dacă din acest număr scădem pe germanii, scandinavii și 2 milioane de romîni, ale căror obiceiuri, moravuri și însușiri ne sunt bine cunoscute, ne rămîne a studia o singură seminție, adică pe slavii, care alcătuesc marea și precumpănitoarea mulțime, împărțită în trei nații deosebite ca limbă, moravuri și credință și care luîndu-le după vechime sunt: Poloniî, Veliko Rușii sau muscalii și Malo Rușii sau Rutenii.

Un mare număr de istorici, a așezat leagănul slavismului pe culmele Carpatine ale Galiției, de unde această seminție s'ar fi împrăștiat, de o parte până la Adriatică și Egea, iar de alta până la

Baltica și Marea Albă sau Inghetată. O asemenea încredințare nu se poate susține însă, de cît cu ajutorul teoriei Generațiunelor spontanee, recunoscută pînă acum numai în Istoria Naturală și pentru anume gîngăni. Eū unul, de și cred că în adevăr Slavii erau stabiliți în acea parte a Carpaților în acele vremuri descrise de istoricii Ruși și Poloni, socot că aū venit și ei din acea parte de unde s'aū coborît și cele-lalte seminții Caucaziene, de nu cum-va aū venit ca cei-lalți năvălitori barbari, de pe podișele Asiei Centrale. Ceia ce mă întărește în această părere, e că nu se poate înțelege bine o emigrare a unor *autoctoni*, plecînd de la miază-zi, spre crivăț, pe cînd presupuindu-i venetici în Europa, se poate tîlmăci mai lesne că simțindu-se inferiori semințiilor stabilite de mai înainte, s'aū retras pe un drum cunoscut și unde știaū că vor găsi locuri pustii, stepe întinse și roditoare. Mai cred însă, că numai o oare-care asemănare, care e netăgăduită, între însușirile ploditoare ale seminției slave, cu semințiile generațiunei spontanee, a fost în stare să pue în nedumerire niște învățați distinși. Altfel teoria aceasta neavînd pentru noi nici o însemnătate, s'o admitem fără ceartă.

Așa dar prin ajutorul unor împrejurări feri-

cite ale naturei, de sub stîncele și brădișurile Carpaților Galițieni, începu a mișuna nenumărata seminție slavă. Ne mai încăpînd, o parte începu a se coborî la vale, primind numele de Polianî, apoi Poliacci sau Poliaki adică Văleni. Întîlnind de îndată în calea lor izvoarele Vislei sau Vis-tula se respîndiră departe pe ambele maluri ale acestui rîu și urmînd cursul apei ajunseră cu ea pînă la Baltica, acoperind pămînturile marelui Ducat al Cracoviei, acele ale așa numitului fost Regat Polon, apoi Posnania și Lituania.

Fiind în hotar cu apusul catolicizat de mult, e lesne de înțeles că Poloniî primiră de la misionarii Romei Catolice credința; însă odată cu ea, mai primiră și alfabetul latin, atît de nepotrivit cu sunetele unei limbi slave. De acolo acea îngrămădire de consonante, îngreuind, nu numai scrisul, dar și cititul și pricina poate că cugetătorii Poloniî aș scris mai mult timp în latinește, de cît acei de la alte neamuri catolice.

Apoi vecinătatea feodalității germane, îi făcu poate să împămîntenească, și la ei, feodalitatea sub forma însă a unei oligarchii aristocratice, mai mult decît ale unei monarhii de drept divin. În așa chip boerul avea spada, preotul avea cartea, iar poporul lipsit de carte și de

spadă, avea menirea să muncească pentru îndestularea și îmbogățirea celor doi d'întîiū. În curînd mai apăru și Ovreul care îi speculă pe toți, iar poporul, care atunci cînd nu poate altfel să răzbună măcar cu gluma, îi împreună într'o singură zicătoare Pan, Cionzi Jid, adică boerul, popa și jidovul; ca o altă treime nedespărțită, însă tot atît de urîtă de dînsul, pe cît o cîns-tește pe cea-laltă.

Cu toate păcatele celor mari și suferințele celor mici, măreț și cavaleresc a fost acest neam în Istorie! Războinic, neastîmpărat chiar une-orî, Panul Polonez își împărțea viața între cortul ostășesc și palatul plin de bogății și petreceri, între luptă și mazurcă; nu trebuie să uităm, noi Romîni, că și el a scăpat creștinătatea și civilizația sub zidurile Vienei, cum o scăpase mai înainte, domnul nostru cel mare: Ștefan-Vodă. În artă și în literatură erau la înălțimea popoarelor celor mai culte de pe vremuri; chiar în restriștele de astă-zî, aū harizit omenirei: poeți, muzicanți, pictori și scriitori de frunte, pe cari asupritorii lor nu-î vor putea întrece nici odată, cu toată reclama franceză. Iar poporul..., bietul popor, atît de obijduit de aī lui, ca de altmîntrelea în toate statele feudale, a rămas chiar

sub cuceritorii de altă lege și care căutaă a' l' înăspri în potriva foștilor săi stăpîni, credincios bisericeii sale catolice, pentru că ea singură îi mai înfățișează încă dragostea neclintită de neam. Aduși cu sila și în toate chipurile a îmbrățișa credința învingătorilor, a fost deajuns un singur Ukaz Impărătesc, pentru ca țăraniile poloneze să se reîntoarcă cu miile la vechia lor biserică. Conștient că nobleța i-a nimicit ființa de stat, de' l' întrebă pe polon, pe cine ar lua de rege de i-ar scăpa țara de sub jug, răspunde : «de sigur nici Muscal, nici Neamț, dar nici un Pan de ai noștri. Atunci pe cine ? Matca Bosca Czenstohowska răspunde el oftînd adînc : adică Maica Domnului de la Czenstohow !

Simțiți oare, cît de adînci sînt cuvintele acestea ? În ele se oglindește toată starea sufletească a poporului Polonez. Neclintita credință în Biserica lui Catolică care îi închipue patria reînviată și nemuritoare ! Știe că neamul lui are dreptul la viață și la ființa de stat ; se știe nedreptățit, dar nu poate admite, că Maica Domnului din Czenstohov, inima Poloniei, care e supărată și pedepsește acum pe Paniile săi, nu va erta Polonia și atunci, odată cu neatîrnarea, tot

ea, îi va arăta în ce chip și prin cine o să se ocîrmuiască.

O voi, viitorii cetățeni ai Omenirei, voi care desființați hotarele, limbele și neamurile, încercați, de vă simțiți în număr și în putere, să insuflați gândurile voastre nesăbuite, acestor nouă milioane de ființi, pe cari voi le credeți întunecate, pe cînd stau rezemate pe o credință mai veche, mai înaltă și mai omenească, de cît a voastră: dragostea căminului, a limbei și a neamului, apărute, pentru ele, de Maica Domnului de la Czenstohov !

Cred că din cele arătate până acum, precum și din capitolul unde tratam despre nobleța poloneză cetitorul își dă de acuma, bună-seamă de starea sufletească a națiunii poloneze din Rusia și cît ar fi ea de dispusă a primi o constituție rusească, sau a se federaliza cu asuprașii de pîn'acum. Că în momentul de față ar primi nu numai federalizarea sa Constituția Rusească, dar chiar o searbădă autonomie, o cred ; însă așa cum primește și soldatul rănit, îngrijirile medicale ale dușmanului, adică pentru ca să nu moară și până ce s'o 'ntrema ; dar că acel soldat după întremare și simțindu-se în putere de a-și

apăra și răzbuna neamul, va veni de bună voie să se lupte alături și în apărarea dușmanului său... aceasta s'o crează, dacă vor, viitorii cetățeni ai omenirei.

CAPITOLUL IX

O ochire asupra istoriei Velico-Rușilor

Nu putem înainta în lucrarea aceasta până nu vom arunca, împreună cu cetitorii, o privire asupra istoriei acelei părți ale seminenței slave, care viețuește în locurile ce se întind de la hotarele fostului regat Polonez și până la poalele Uralului. Cunoscînd împrejurările prin care a trecut, diversele stări anterioare, și împrejurările ce aș desbinat'o în două popoare deosebite prin limbă, moravuri și ideal național, ne va fi mai lesne a studia în parte aceste două ramuri dintr'o tulpină, și a ne da seamă de starea lor sufletească cum am făcut'o, cred, pentru ramura cea d'întîi, adică Polianii sau Polonii.

Țin a face cunoscut mai întîi, că din toate cărțile de istorie scrise, în limba rusă, și cunoscute de mine, cea mai clară, mai luminoasă și

care tălmăcește mai bine firea Rușilor din vechime, precum și obârșia și însușirile Țarismului, este opera unui Român Basarabian, bine cunoscut și popular chiar la noi, domnul Zamfir Arbore. Sub modestul titlu de : *Povestiri din Istoria Rusească*» îndepartînd fără milă din opera sa, tot ce aparține legendei, tot ce nu se poate rezema pe documente netăgăduite, el arată poporului Rus ce a fost, ce este, pentru ce e astfel și ce ar putea fi ; și acesta într'un stil concis, o limbă simplă și frumoasă, dar mai cu seamă cu o logică și argumente de neînlăturat. Din nenorocire pentru publicul Romînesc, cartea aceasta e scrisă în limba rusă și pentru Ruși ; ast-fel că sunt sigur, că scriind'o d-nul Arbore nu și-a deschis de cît pe jumătate inima. Multe adevăruri, prea crude pentru publicul Rusesc, trebuie să stea încă ascunse în cugetul atît de limpede și de pătrunzător al eminentului meu compatriot. Am convingerea, că dacă ne-ar hărăzi un ast-fel de studiu în limba neamului, ar da drum deplin cugetărei și inimei sale românești și pe lîngă că ar face o lucrare de mare valoare, tradusă în curînd în multe limbi, ar schimba mult părerile Apusului ; iar noi ne-am cunoaște mai bine vecinul. De asta'l rog a'mi

încuviința să mă slujesc cu eminenta sa lucrare, mărturisind aicea că prin ea 'mă am îndreptat multe păreri greșite pe care le aveam înainte de a o fi cetit.

Acestea zise, să ne reîntoarcem în Carpații Galițieni și să pornim cu acea parte a seminției slave, care la începutul veacului al VIII veni să se stabilească pe partea dreaptă a Dnistrului. După cum dovedesc săpăturile făcute în zilele noastre, ea trăia în nenumărate sălașe răslețite, la depărtări de 4 și până la 6 kilometri una de alta; știa să lucreze fierul, iar mijloacele sale de viețuire constau mai mult în creșterea vitelor, pescuitul, și vînatul, de cît în plugărie; ca meșteșug, argăsitul pieilor și a blănilor. Pentru noi Români iată o probă strălucită, că nu slavii ne au dat nouă cuvintele de plug, brazdă, boronă și alte unelte agricole, după cum se laudă unii ruși, ci mai de grabă ei le-au împrumutat de la noi ori de la Daci, căci tot cam pe atunci s'a întîmplat și colonizarea Romană în Dacia și mai înainte chiar de așezarea noastră definitivă, să știe că numeroase colonii latine erau așezate pe amîndouă malurile Dunării.

Dar să revenim. Peste apa Dnistrului, slavii întîlniră un popor cu aceleași apucături pacinice

și negustorești: *Hazarii*. Abia ieșiți din starea pribeagă, ei aveau capitala lor *Itel* la gurile râului Volga. Departe de a se război între ele, aceste două seminții intrară în daraveri de negustorie. Pe malurile apelor, la anumite puncte, aveau bîlciuri, unde se adunau schimbîndu'și mărfurile și produsele; cu timpul acele bîlciuri se prefăcură în bogate și mari Orașe comerciale, precum Kiev, Cernigov, Smolensk, Polotzk, Novgorod și altele, unde se îngrămădeau mărfurile menite să ajungă deoparte până în Persia, iar de alta până în Grecia Bizantină. În jurul fie-cărui oraș mare, într'o anumită rază, după interese și ușurarea comunicațiilor, satele și orășelile se uneau cu el, alcătuiind un stat sau Oblaștie aparte.

Cînd însă, în veacul al IX se abătu, din creierii munților Urali, războinica ordie a Peceniegilor care după ce respinse spre Nord pe Hazari, își stabili sălașurile prin stepile sudice și vecine cu marea, ei tăiară, orî-ce cale mărfurilor Rusești, atît spre Persia, cît și spre Bizanța, îngrozind chiar norodul acela nedepins cu armele, prin dese și sîngeroase năvăliri.

Atuncea, se făcu o schimbare desăvîrșită în moravurile slave: pacinicile orașe se îngrădiră cu ziduri groase și turla înalte, poporul se înarmă;

însă simțind neobișnuința sa în ale războiului, trimisă după Prinții *Variagi* care erau niște pribegi din Suedia și Danemarca, cutreerînd mările în corăbiile lor și cunoscuți prin vitejia și iscusința lor militară, și îi rugară să vie cu oamenii lor, să-i apere împotriva dușmanilor și să domnească asupra lor, după anumite întocmiri. Astfel veniră variagi Sviasoslaw, Riurick și alții, iar statele de odinioară, oblastile, se preschimbară în Knejii deosebite, avînd Kneazul lor fie-care; iar ostașii veniți cu el și plătiți de dînsul, în schimbul altei plăți ce o percepea ca dare, luară numele de Dvorenî, de la cuvîntul *dvor*, curte, adică curtenî. Am văzut cuvintele de pe zerzal, impuse de Rurick pentru a primi Knejia; dar ele rămaseră multă vreme literă moartă și nu luară ființă, de cît sub domnia primului Romanof. Invoiala între Kneaz și popor se făcea prin bună înțelegere. În fie-care capitală, era un anume clopot mare, care suna în caz de primejdie, pentru a aduna poporul. Kneazul nu putea face rezbel fără voia poporului și era dator să-l declare dacă poporul găsea de interesul lui să o ceară; iar atunci cînd Kneazul calcă făgăduințele sale, poporul suna clopotul cel mare, trăgea pe Kneaz la răspundere, și nu odată s'a întîmplat să-i spue:

Kneazule, pleacă dintre noi că nu te mai vrem, său de nu pornim cu toții împotriva ta și te alungăm, Kneazul atunci pleca de bună voie, în căutarea unei alte Knejii și împreună cu el, plecau și Dvorenii lui.

Sub ocrotirea knezilor variagi, de și comerțul nu-și recăpătă vechea lui splendoare și bogăție, totuși legăturile cu Byzanța, Țarigradul cum îi ziceau, fură reluate. Mulți slavii intrau în slujbele împărătești și primeau botezul. Reîntorși pe la vetrele lor, răspindeau credința ortodoxă a bisericii de la răsărit. Sfânta Olga Kniaghina Kiovei era bunica Kneazului Vladimir, care fusese botezat. Găsind însă că credința cea adevărată se răspindea cam anevoe în popor, puse, zice legenda, pe un număr de preoți să sfințească apa Dniproului, chemă poporul la mal și puse drujina lui de dvorenii să-i împingă supușii în apă. Care nu se îneca ieșea desigur la malul cel-l'alt bun creștin, curat la suflet ca și la trup, nu știu însă pînă întru cît, era bine luminat într'ale domnului. Dar asta rămînea în căderea preoților, iar Vladimir căpătă de la Impărat coroana de *Monomach* și de la biserică un loc în calendar. Această creștinizare cu hurta, avu loc în anul 988, și probabil în timp de vară.

Kievul e privit și astăzi ca leagănul Ortodoxiei slave, iar biserica ortodoxă, prin măreția slujbelor sale, prin faptul că întrebuița o limbă pricepută și vorbită de toți pe acele vremuri, mai cu seamă prin neclintirea dogmelor sale simple dar care nesuferind schimbări nici adăogiri, nu siluesc conștiințele și nu admit a se atrage la ea pe cei ce au primit botezul creștin în altă biserică, fu îmbrățișată de cea mai mare parte din seminția slavă, puind stavilă de neînvinc, bisericeii catolice, care rămase numai cu Poloni, cu toate silințele misionarilor și a propagandei Romane.

Iată starea blajină, întunecată poate, dar patriarhală și liberă, a slavilor împărțiți în atâtea kneji. Sărăciți însă, căci li se tăiasse drumurile comerciale, amenințați nu numai de Peceniegi, dar încă de năvălirile necurmăte a diferitelor ordie venite tot dinspre Urali, knejii Kivoei fură siliți, împreună cu poporul lor să se retragă tot mai la Nord, părăsind bogatele și roditoarele cîmpii ale Dniprului pentru nisipoasele păduri ale Suzdaliei și pămînturile sterpe ale Vladimirului, în care se ridică și Moscova și zidurile înalte ale Kremlinului.

Dar nici starea asta oare cum de suferit, dacă

nu fericită, nu dăinui de cît până pe la începutul veacului al XII-lea. Să vedem acum prin ce lung șir de suferințe și de umiliri, aceste neamuri care porunceau domnitorilor lor și'i alungau ca pe niște slugi necredincioase, au ajuns sub oblăduirea cuvintelor de pe zertzal.

Pe cînd pacinicul și blajinul popor Rusesc, se retrăsese tot mai spre Nord părăsind Kiovia, o năvălire mai strașnică se pregătea, menită a-i desființa, timp de 200 de ani, ființa de Stat și lipsind de zile, a zecea parte din el.

La anul 1224 d. C. vestitul Temucin, supranumit *Cenghiz-Han*, adică Marele Han a *Tătarilor Mongoli*, după ce supune pe toți ceilalți Hanii de acelaș neam și multe alte neamuri asiatice, să năpusti pentru prima oară, în stepurile Rusiei, actuale despre miază-zi, locuite pe atunci de un neam numit Polovți care urmasa Peceniegilor.

Polovții cerură ajutor Rușilor și împreună înțimpinară pe Tătarii lui Cenghiz-Han; dar fură înfrinți cu desăvîrșire. Învingătorul însă nu se folosi atunci de izbînda lui, și după ce își dădu numele de *stăpînitor al întregii lumii*, se reîntoarse mulțumit în părțile sale; înainte însă de a muri, lăsă ca moștenire nepotului său *Bati* toate pămînturile

de la munții Urali și Marea Caspică, înainte spre Apus. Așa dar, abia după 13 ani de la înfrîngerea lor, în iarna anului 1237, Rușii se pomeniră, pe neașteptate, copleșiți de nenumăratele Ordii ale lui Bati, care venea să-și ia moștenirea în stăpînire. Și o luă, prin fier și foc, că măcelurile țînură patru ani în șir; iar după ce-și stabili ne-tăgăduita stăpînire asupra pămînturilor rusești, după ce căzură și Moscova și Suzdalia și Vladimirus, după ce Kievul se prefăcu într'un morman de dărămături, Bati se reîntoarse în stepuri, iar în apropierea gurilor rîului Volga, pe locul unde se află astăzi orașul *Țarev*, își statornici scaunul Hanatului *Ordiei de Aur*, și lui, mai întăi, i-a zis Rușii *Țar*.

«Iată cum zice d. Z. Arbore, să «făptui supunerea Rusiei de către Mongoli. Din țară liberă ajunsese roaba țarilor Tătărești. De la Kniaz până la cel din urmă lucrător, nu mai erau cu toții de cît niște robi. Viața liberă de până atuncea dispăruse, începu o stare nouă». Și această stare nu dăinui numai două veacuri, adică cît ținu domnia tătărească, ci șease veacuri pline, după cum vom dovedi-o mai departe.

Knejii cari primiau înainte puterea de la popor, înțeleseră că nu mai puteau s'o primească

decît din mila Țarului Tătar; și se îndreptău spre Ordia de Aur, să-și facă supunerea cu genunchii plecați, cu fruntea la pămînt. Iar Țarul Mongol se milostivea cu dînșii, dăruindu-le pentru ei și urmașii lor deplina stăpînire a unor ținuturi, ce nu le stăpînise nici odată decît ca niște cîrmuitori aleși de către acei cari li se dăruiau acum de robi. În schimb cuceritorul cerea de la dînșii plata unui harac anual odată statornicit și cea mai oarbă supunere, sub amenințare de moarte. Atunci nouii stăpîni, pentru a-și asigura plata haracului și a se scuti de cheltuelile lor de întreținerea Dvorianilor, dăruiră acestora moșii întinse, unele sterpe, altele locuite, iar poporul, îi mai rămăsese numai dreptul de a trece de la un stăpîn la altul.

Pentru a-și asigura mai bine perceperea Haracului și supunerea Knejilor, Hanului îi era neapărată o privighere strașnică și neadormită și se gîndi a face chiar pe unul din Knejî, mai mare asupra celorlalți; răspunzător față de dînsul, dînd acestuia dreptul de a le porunci și destulă oaste tătărăscă pentru pedepsirea Knejilor care nu i s'ar supune. Atunci începu o goană nerușinată după *iarlâc*, adică decretul de întărire ca Mare Kneaz; luaă de soții fete de ale hanului,

acopereaău cu daruri pe cei cu trecere la curtea lui și cîte umilirî toate ; însă cei mai dibacî, mai șireți și mai umiliți dintre toți, se arătară Knejii Moscovei. «Tu ești Țarul cel cu voință, spuneau ei Tătarului ; voia Ta este de-asupra robilor tăi ; pe cine vrei, pe acela 'l și miluești». În așa chip și prin asemenea cuvinte și uneltiri, căpătară Knejii Muscali Iarlîcul de la hanul Ordiei de Aur după multe intrigî în potriva Knejilor de la Tver, care hrăneaău aceleași năzuințe.

Odată iarlîcul căpătat, începură să impue dări mai mari de cît haracul, făcîndu-și partea leului cumpărînd sate și pămînturi de la Knejii scăpați și prin aceasta întinzîndu-și mereu hotarele. Alte ori hrăpeaău cu sila Knejii întregi ; dar cine le putea sta împotrivă ? Nu se bucuraău ei oare de sprijinul hanului, singur stăpînitor ? Creștini nu se sfaiaău s'aducă tătărimea pentru a jefui avutul Rușilor creștini ; prin bani, sau ajutorul Mongolilor, ei se făcură stăpîni pe toate Knejile introducînd în moravurile slave atît de blînde și de omenești, pedeapsa cu moarte și Knutul Tătarilor necunoscut de Ruși pînă la anul 1379, iar astăzi purtînd în lume numele și faima de Knutul Rusesec. Iar după două veacuri, atunci cînd Ordia de Aur slăbi cu totul, împărțindu-se prin

moșteniri, în locul Țarilor păgîni, cuceritori prin spadă, veniră foștii lor robî, ajunși prin josnice lingușiri. Țări creștini rezemați numai pe silă, viclenie și cuvintele de pe zertal; Țări creștini ortodoxi, care nu s'aũ sfiit a înființa *patriarchie*, a numi un *patriarch* ca pe un cinovnic oarecare, de și se știe că acest drept nu se poate da decît scaunelor pe care aũ stat apostoliĩ saũ părinți, Bisericii.

Ar fi obositor pentru cititori, ale reaminti aicea numărul Knejiilor dispărute și hrăpite, precum și pe toți marii Kneji muscălești, Țări mai pe urmă, care aũ urcat treptele tronului din Kremlin și s'aũ rostogolit apoi în moarte, prin secure, gloanțe, saũ otravă. E destul să arătăm schimbările sufletești și de moravuri ivite treptat, dar pe care le vom arăta grămadă aicea, pentru a ne da seama de starea trepteĩ sociale pe care o studiãm în capitolul de față.

Mai întaiũ Rusia devine prin dreptul de cucerire, avutul Hanilor Mongoli și de la ei cade prin josnicie și intrigĩ prada Knejilor capi de ținuturi, care la rîndul lor, hărăzesc din acele pãmînturi, curtenilor lor saũ Dvoriani; iar poporulũ, adineoare încă stăpînul soarteĩ sale, nu-i mai rămîne decît dreptul de pribegie. Nicĩ de

ultimul acest drept însă, nu avu poporul a se bucura vreme îndelungată : Indată după alipirea celorlalte Knejii, de marea Knejie de Moscova, îndată după slăbirea și stingerea stăpînirii tătarești, și înlocuirea ei prin Țarismul Muscălesc, marii Țari, pentru a-și face un sprijin din Dvoriwanstva, legără pe popor de pămînt, dîndul rob pe mîna stăpînitorilor de moșii; și el care odinioară, trăgînd clopotul cel mare, îndepărta pe Kneazul ce și-l alesese și-l alunga cu Dvorenii lui cu tot, iată că se văzu de-odată, făcînd parte din averea Dvorianului care-l putea după plac : dăruirui, vinde, saŭ cumpăra; însura despărți saŭ înstrăina; pedepsi cu Kuntul și chiar cu moarte, fără grije saŭ altă răspundere. Și nici credință, nu-î mai rămăsese neștirbită, bietului popor, după cum am văzut puțin mai sus; căci acea religie neclintită, care pentru noi a rămas întreagă cum am primit-o de la vechea Biserică Răsăriteană, care ne-a păstrat limba și ființa neamului nostru cel Romînesc, Ortodoxia aceasta curată, pentru care moare și astăzi, cu atîta fanatism eroic, bietul soldat Rusesc, nici ea n'a rămas nepîngărită de trufia nesățioasă a Țarilor Rusești ! Inființînd patriarhiile anticanonice, din trufie, tot din trufie le și desființău,

pentru a nu fi siliți a da precădere patriarhului la serbările cele mari; sărutînd mîna preoților și mitropoliților pretindeau ca și aceștia să sărute mîna Țarului și al întregului neam Impărătesc. De s'ar fi oprit numai întru atît! Dar aũ lovit chiar în ființa credinței noastre. Biserica aceasta, neprihănită și neclintită pîn'acum, unde nu se admite, nici gîndul măcar de prozelitism asupra celor botezați în Christos și care pune chiar unele stavile și la botezarea necreștinilor, dogma aceasta sfîntă și liberală, podoaba credinței noastre, care o ridică mai presus de toate de celelalte, a trebuit ca Țarii să se atingă de ea. Aũ introdus în Biserica Rusească prozelitismul cel mai întunecat, mai varvar și mai josnic, acela ce se razămă orî pe bani, orî pe frica de Kunt și de Siberia, siluind conștiințele Catholicilor Polonezi, saũ a Uniaților Ruteni!! E asta oare legea noastră? Biserică ortodoxă e aceea, care nu mai dispune de suveranitatea duhovnicească a căpeteniilor sale? Dacă un mirean poate porunci în ea în potrive dogmelor, apoi acea Biserică e mai aproape de catolicism de cît noi; căci noi, n'am admis precăderea celui mai vechi episcop a creștinătății asupra dogmei și aceasta a pricinuit desbinarea bisericelor și neclintita în-

grădire ce ne desparte de Roma ; pe cînd, între bisericile Ruse și Catolice deosebirea este următoarea : O față bisericească care tinde la puterea lumească adică *temporală* ; și un mirean care tinde la puterea Bisericească, adică *spirituală*. Intr'una se pot adăoga dogme noi prin puterea Bisericească, în alta se pot nesocoti acele vechi, prin voința unui mirean. De și punctele de plecare par opuse, ambele căi ajung la aceeași rătăcire : nestatornicia în credință, nesocotirea canoanelor, siluirea conștiinței !

Să pretinde că Petru cel Mare ar fi europeanizat pe ruși, răzîndu-le barbele și scurtîndu-le caftanele ; este o părere greșită cu desăvîrșire. După mine el a fost urmașul logic a lui Temucin sau Cenchiz-Han, care năzuia la stăpînirea lumei ; iar coborîtorii lui Petru, n'aũ fost și nici nu sunt decît niște *Bati* care urmăresc prin veacuri, moștenirea întemeietorului Petersburgului. Ei s'ar mai putea asemîna cu un neam de buni gospodari, unde fiecare urmaș mai adaogă vre-o încăpere la casa părintească, o spoeste, o mobilează după ultima modă, dar fără a se atinge de temelie, adică de cuvintele de pe zertzal. Cine se încearcă a se atinge de această temelie este

zdrobit și ei trebuie să i se închine până și canoanele Bisericești.

Ca dovadă, să luăm domnia țarului care a dat lumii năluca unei îndrumări spre libertate, lunga domnie a lui Alexandru II, dezrobitorul țăranilor, îndreptătorul legelor, mîntuitorul creștinilor de la răsărit, pregătitorul unei constituții rusești, pe care numai moartea l'a împiedicat s'o proclame.

Dacă îi ardea de libertatea și de buna stare a poporului, de ce, în loc de a da această libertate pe deplin, a învrăjbit numai stările între ele, răspîndind credința ce o are și astăzi poporul: că *Țarul ar face multe, dar că nu'l lasă Boerii!* De ce n'a liberat și miile de robî politici trimiși în Siberia s'aă putrezînd în temnițe fără judecată și pe cale *administrativă*? De ce, el, omul libertății și a dreptății, să temea oare de lumina deplină? De ce impunea limba rusească în Bisericile de orice credință, fie chiar ortodoxe? De ce izgonea limbile de prin școli? De ce siluia conștiințele uniate și catolice? De ce nu învoia pe Polonezi a'și vinde moșiile decît numai la Ruși și îi împiedica să cumpere moși în Polonia?

Pentru că la urcarea sa pe tron, Alexandru II găsisse Rusia fierbînd în clocote, după înfrîn-

gera de la Sevastopol și că îmbrăcînd atunci peste mantia autocratismului, cojocul popularității, încercă să îndrumeze năzuințele de rededeptare ale popoarelor sale, către acea uniformitate pe care am constatat-o de la început, umbră mincinoasă al unei unități naționale ce nu există și rezămată, tot pe cuvintele de pe zertzal.

Dacă numai blindeța firei sale îl făcu să jărtfească atîta oștire muscălească pentru liberarea creștinilor de sub jugul turcesc, pentru ce înneca în sînge și cu atîta furie, răscoala Polonezilor din 1864? Oare acest neam nu avea tot atîta drept la viață și la graiul lui, decît Sîrbii și Bulgarii și nu era ca ei popor Slav? De ce cucerirea Kaucazul, Taskentul... și cîte altele? De ce în 1879 impunea congresului de la Berlin să consfințească, în dauna unor aliați, retrocedarea unei părți dintr'o provincie românească hrăpită prin viclenie la 1812 și pierdută prin arme la 1854?

Pentru că dincolo de părțica noastră de Basarabia, dincolo de o Bulgarie mare și recunoscătoare, dincolo chiar de o Serbie mai mare și recunoscătoare și ea, sub vremelnica domnie a casei de Muntenegru, el întrezărise poate Marea Egea și Adriatica; iar toate acestea, precum și Caucazul,

Taşchentul și Batumul, nu erau de cît prelungirea năzuințelor premergătorilor săi: Petru-cel-Mare, Batî și Temucin!

Acesta a fost Alexandru II, Țarul *Osvoboditel* (liberator), cum îi zic lingușitorii Țarismului și mulțimea naivilor apusenî.

Cît despre proiectul său de constituție, numai sincer nu putea fi și iată pentru ce: de și apusean din partea femeiască, întreaga sa domnie dovedește că numai naiv nu a fost; își cunoștea adînc și oamenii și țara sa. Apoi putea oare un asemenea om să conceapă, în curățenie de suflet, o constituție rusească, adică glăsuirea voințelor și a nevoilor deosebite ale popoarelor sale? Dar presupuind chiar ca aleșii atîtor neamuri cu firî și însușiri deosebite, ar fi găsit un chip obștesc de înțelegere fără a vătămă nici nevoile alegătorilor lor, nici întregimea Statului, putea oare admite cu bună seamă Alexandru II că voința acestor aleși să precumpănească voința sa Impărătească, întemeiată din veacuri, pe cuvintele de pe zertzal? Pentru el, ca și pentru orî ce Țar, o constituție este cu drept cuvînt, nu numai o micșorare pentru el și urmașii lui a suveranității moștenite, dar și părăsirea tuturilor cuceririlor făptuite pînă acum. In adevăr:

sub numele și voința lui și a premergătorilor săi s'aũ făcut acele cuceriri. Țarul dar și urmășii săi alcătuesc singura legătură dintre poporul rus și popoarele cucerite, căci nu prin voința lor ci a Țarului și-aũ pierdut ele neatîrnarea. Schimbîndu-se izvorul voinței conducătoare, e neapărat ca și legăturile vechi orî să dispară, orî să fie reînnoite prin voința liber rostită de către poporul rusesc și popoarele cucerite.

După cum vedeți dar, atît constituția lui Alexandru II cît și cea a Țarului actual, poate sluji Țarilor ca o momeală mai mult sau mai puțin dibace, pot fi întrebuințate drept cal de luptă de către diferitele partide revoluționare pentru răsturnarea orînduirii de astăzi, dar nici într'un chip, nu pot fi luate în seamă de spiritele serioase, care cunosc împărăția vecină, o judec prin ei însuși, nelăsîndu-se înrăuriți de către mulțimea naivilor Apusenî.

CAPITOLUL X

Nichifa Ivanovicî

Acum că am văzut diferitele stări și suferinți îndurate de neamul Velico Rus, de la ivirea sa în carpați, să ne dăm seama despre felul de a gândi, a judeca și a simți ale lui Nikita Ivanovicî căci sub numele acesta vom înfățișa pe Muscalul din popor, cu toate curiositățile și apucăturile sale atavice.

Găsim oare la el, acea înfățișare mândră, acea pătrundere firească care pricepe iute, acea glumă care, orî cît de sărată ar fi, rar ajunge la grosolănie, ale lui Gheorghe Rață, sau Niculai Ciobotă? Nu de sigur, pentru că aceștia nu aũ fost niciodată sub robie, ba unul e mazil, altu rezeș, iar amîndoi..., cine știe..., se trag poate din viță boerească, pe cînd boeria prucea de la opincă, iar nu ca astăzi de la... surtuc. Apoi mai este că și Gheorghe și Niculai, mai aũ cîte

un bunic, vechi... vechi de tot..., născut pe malurile Tibrului, așa că nici n'ar fi cu dreptul să-îceri lui Nikita a le călca pe urme. Nu, el din potrivă e grosolan și la mînie și la glumă și chiar la joc. Recunoscîndu-și singur păcatul, cînd vrea să-l facă pe nostimul, vorbește numai în diminutive; 'ți va cere *un brățîșor de lemnîșoare, cît ar putea duce numai patru bouleni într'un cărucior*, după ce va fi gustat *o străchinuță de borșîșor făcut numai din trei litrișoare de carne*, și-și o fi udat gîtlejul *numai cu o jumătățică de vedrișoară de vodkă*. La joc e și mai grozav; că pentru el mijocul cel mai potrivit ce 'l găsește ași arăta nuriî, este a se pune pe vine și în starea asta, puțin estetică dar sugestivă, aruncă cu furie cîte un picior înainte de crezi că acu.. acu.. să rostogolește pe spinare. Altfel, să nu credeți că e prost; are șeretenia neamurilor primitive și trăite în robie. O știe și se laudă chiar, că trebuie trei armeni ca să înșale pe un ovreu, dar patru ovrei nu pot înșela pe un Muscal.

Nikita Ivanovicî are inima largă și nu prea se uită la cheltuială. Nu lasă, doamne ferește, să-îtreacă vre un prieten saū cunoscut pe dinaintea cîrciumei unde petrece, fără să-l cinstească, mai

ales cînd are parale ; însă cînd n'are.... atunci găsește ! Cînd dispune, mănîncă atît cît ar mînca 3 de aî noștri și bea cît șease ; cînd nu dispune, atunci . . . iar găsește și de ciudă mănîncă cît 6 și bea cît 12.

Nikita Ivanovicî e foarte evlavios. Ține toate posturile, cu pește sărat bine înțeles, așa cum îi este lui iertat încă din vremuri de Patriarhul de Țarigrad ; dar fiindcă peștele e foarte sărat e silit ferește să bea mai mulțisor și atunci o nimerește în sfînta Biserică cam tulburat. Dumnezeu însă îl iartă pe Nikita pentru că știe că e Rus... Dor *Gerodovoiul*, adică gardistul, de i zice cîte ceva, dar și asta cu măsură ; că și gorodovoiu nu e tot rus ? Nu e sărbătoare și pentru el ? Nu totdeauna Nikita intră în Biserică în stare... veselă : atunci se roagă din toată inima, oftează adînc și îndeasă niște cruci, tocmai din creștet pînă la buric, apoi la dreapta cît poate îndoî brațul și pe urmă la stînga cît îl poate întinde. Și nici odată nu'și face crucea cu stînga Nikita Ivanovicî ; una că n'ar fi lucru pravoslavnic, apoi mîna acea îi mai trebuie omului pentru a'și scoate batista saŭ punga din buzunarul... altuia. Cînd iese de la leturghie, se miră și el de unde le-a găsit ; dar fiindcă mai găsește

și altele multe pe drum, nu le mai bagă în seamă, ci le pune pe toate sub caftan.

Adică credeți să fie hoț Nikita Ivanovicî? Doamne păzește! Hoț e cinovnicu, care vine Duminica la biserică pentru ca să-și spele păcatele din săptămîna trecută și se apucă de furat chiar de Lună dimineața. Nikita nu e așa om. Ca probă: de-ți găsești cumva punga sau batista la el, ceea ce e foarte rar, apoi îți spune: «Cum frate? E a ta? Apoi iați-o degrabă! Bine că m'a ferit Dumnezeu de un păcat!» Și se crucește cu evlavie. Ce e vinovat sărmanu că are noroc la *găsit*? Parcă împăratu n'a *găsit* și el Basarabia, Finlanda, Ucraina și cîte altele, ba chiar și pe Nikita Ivanovicî? Ce are a face? Pe rusește, a *găsi*, însemnează a stăpîni ceva pe... necumpăratele. Fiecare cu găsitul lui mă rog!

Nikita Ivanovicî e de o îndurare la muncă, la frig și la osteneală, neîntrecute. Tot așa e și în vitejie, însă nu pe inima goală. Cînd pornește Nikita, pe două cărări, în potrivea vrăjmașului, apoi se miră o lume și chiar el singur, de isprăvile sale. Nu credeți că-î trebuie mult pentru a se umple de... glorie. Trei cruci bine îndesate trei păhăruțe de cîte o litrișoară de vodka și... a lui e izbînda!

Cum privește Nikita lumea din jurul său? Iată: Țarul singur stăpînitor, i-a dat pămînt, dar în schimb îi ia prea mulți bani, decî il înșală pe Nikita; Boerul îl înșală mai rău ca Țarul; Cinovnicul mai rău ca boerul; iar Ovreiul mai rău ca Cinovnicu. De asta ar fi bine să-l îngăduie Țarul, să se înțeleagă frumușel și cu securea în mîină: și cu Boerii și cu Cinoynicii și cu Ovreii. De alt-fel slavă Domnului, zice Nikita crucindu-se, Tatucul nostru *Nicolai Vtoroi* a cam început să ne învoiască; numai că nu ne dă încă slobozenie în potrive Cinovnicilor; dar o veni și asta, orî de nu, o facem de la noi! Cît despre părerea lui Nikita Ivanovici, asupra celor-lalte neamuri și seminții e cam următoarea: *Maldavanii* sunt niște boi care nici vor, nici pot învăța ru-sește; *Hoholii*, adică Rutenii, niște proști care vorbesc stricat, Poliacii niște trădători catolici, *Ciuhna* și *Niemeți* adică finlandezii și germanii, niște șarlatani sgîrciți și de o limbă cu jidani. Mai bine toți dușmanii ăștia nu ne-ar mai încurca de geaba, și s'ar duce peste graniță unde aũ rude, lăsînd pe Tătucu nostru Țarul să ne milostivească cu pămînturile lor, ca să trăim în belșug, să ne împăcăm și cu boerii și să avem ce da și cinovnicilor.

Nu știu întru cît această dezlegare drastică, nu s'ar găsi ascunsă și în inimile muscălești din toate treptele și chiar în sferile înalte adică : Țara, casa saŭ moșia ta a devenit lucru rusesc pe... necumpăratele; noi te îngăduim pe ea; de nu-ți plac însă întocmirile noastre... poftim la neamurile tale, că ne vom pricepe ați stăpîni avutul. De! Ce să le zici? Fiind din moși strămoși deprinși cu *găsitul*, caut și ei, din atavism să tot găsească!

Așa dar întîlnești la Nikita, sub altă formă, starea sufletească a celor-l'alte neamuri conviețuitoare adică: ura și disprețul împotriva a tot ce nu e de limba și credința lui, la care se mai adaugă o ură mai grosolană în potriva Boerului. Cinovnicului și al Ovreilor, purcese din atavismul dorului de a-și găsi ceace nu-î aparține, moștenită și aceasta de la soldații lui *Temucin*.

Cît mai are o izbă¹⁾ și un ogor Nikita se astîmpără; cînd nu mai are nimic pleacă să găsească și se face huligan! Vă închipuiți cît de plăcută ar fi Constituția unui asemenea om, cînd neamul său ar fi în minoritate și interesele sale silite să se plece une-orî, în fața celora pe care i-ar

---

1) Izbă, casa țăranului Rus.

trimete cu dragoste peste hotare pentru a le stăpîni el avutul. Priviți numai ce înțelege astăzi Nikita Ivanovici prin *Svoboda* adică libertatea: Slobozenia de a ucide pe cine vrea, a lua ce nu e a lui, a strica ce nu poate duce și... a găsi mereu... a găsi!!!.

CAPITOLUL XI.

Rutenii sau Malorosienii.

Am arătat nu de mult, pe cînd tratam despre Velico-Ruși sau Muscali că, din pricina deselor năvăliri, ei fură siliți a se retrage mai la nord, că puțin în urmă adică între anii 1237 și 1241, Tătarii Mongoli pustiiră cu desăvîrșire ambele maluri ale Dniproului, prefăcînd Kievul într'un morman de ruine, și că robiseră pe Muscali chiar în părțile unde se retraseră de curînd adică Suzdalia, Vladimirul, Moscova, Tverul, Riazan s. a. Am văzut de asemenea că Tătarii încă în stare de pribegie pe acele vremuri și mai prejos de Ruși, care pe atunci să bucuraū de niște așezăminte mult mai înaintate chiar de cît acelea pe care le-aū acuma, n'aū izbutit de cît a le opri pe calea propășirei și a le insufla oare-care însușiri rele pe care nu le aveaū înainte. Robindu-ī îi aū deprins cu robia, osîndirea la

moarte și knutul. Jâfuindu-î mereu, aș stins în ei închipuirea dreptății precum și a crucei datorite avutului străin. Plecîndu-î supt nețărmita voință al unui singur om, îi aș deprins a se pleca fără cîrtire, chiar atuncî cînd acea voință nu mai izvora de la Țarul Tătar ajuns prin vitejie ci de la Țarul Rusc, ajuns prin viclenie. În sfîrșit am dovedit pe deplin că puterea și denumirea lui Petru, Alexandru și Neculai purcede de la Bati și Temuciū, iar că Nikita Ivanovicî și-a luat cusururile și norocul la găsit tocmai de unde Tătucul saū Țarul și-a moștenit și puterea și denumirea.

Dar acele malurî ale Dniproului care văzuseră creștinizarea rusimeî, acele cîmpii care îmbelșugaseră un neam pacînic, liber și muncitor, cum rămăseseră oare? O bejenie fie chiar adusă din interes și urmată de cea mai cumplită năvălire, este oare de ajuns pentru a șterge și urmele unei viețuirî atît de indelungată? Să întîmplă une-orî ca două popoare, unul cuceritor iar altul cucerit să se contopească alcătuint un noū element etnic, dar atuncî numai cînd cuceritorul stă mai sus de cît cuceritul și ca lumină și ca așezăminte; apoi mai este neapărat ca cuceritorul să se așeze pe pămîntul cucerit: bună-oară

ca Romîniî stabilindu-se în Dacia și, prin amestecarea lor cu Dacii, dînd naștere neamului nostru Romînesc. În Ukrania însă întocmirile erau cu totul altele. Năvălitorii, una că erau mult mai prejos de elementele rezlețe ce nu-și părăsiseră vetrele, dar nici gînd n'aū avut măcar a se stabili printre ele. Asemenea cu puhoiul de munte care restoarnă tot ce-î stă în cale și dispore apoi, tot așa mongoliî nimiciră prin foc și sabie tot ce întîlniră și dispărură apoi îndreptîndu-se spre Volga. Puținii locuitorî rămași cu zile după scurgerea puhoiului, urmară a trăi rezleți dar liberi, păstrîndu-și moravurile și bunele însușiri, despărțîndu-se din ce mai mult de frații lor de la Nord, pe măsură ce aceștia își părăseaū așezămintele, întocmirile și însușirile neamului pentru a lua năravurile și nelegiuirile păgînești.

Acești răzleți, se hotăraū la Apus cu frații lor Poloni, de altă lege și de altă limbă, unde în acelaș neam, om și om nu avea aceleași drepturi, unde unul era *Pan* iar altul *Hlop*, unde hlopul era robul Panului. La nord, alți frați din ai lui, de aceiași lege creștină, primiseră așezămintele păgînilor: robia, kuntul și tăierea capului. Numai la ei și la răsărit de ei, era libertatea, că într'acolo se întindea stepa... mareața

și nemărginita stepă, unde plămîinii răsufliu în voe, unde ochiul și gîndirea pătrund neîmpedicați departe, unde cîntul și poezia izbucnesc din fire după cerința sufletului său a gîndului, unde omul nu mai vede în om pe dușman, dar pe ajutorul, său tovarășul său firesc.

Acolo, în aceste locuri o dată înfloritoare și redevenite aproape și ele stepuri, se oploșea și hlopul catolic fugit de la urgia Panului și Pravoslavnicului *Krepost-noi* fugit de la kuntul Dvorianului; toți urgisiții, toți chinuiții, toți rezvrătiții, acolo își găseau adăpostul, fără ca nimeni să-i întrebe de unde vin, în ce chip se închină, nici cu ce drept se folosesc de pămîntul, apa și soarele lui Dumnezeu!

Și din amestecul acestor oameni, uniți născuți în voie și alții sături de robie, s'a alcătuit un neam nou, o limbă nouă : Poporul Rutean, limba Ruteană.

Poporul a crescut s'a înmulțit, acoperind tot drumul cutreierat odată de seminția sa, adecă de la Dnipro la Carpații Galiției, apărîndu-și neatîrnarea, astăzi în potriva Tătarilor, mîine în potriva celor de o seminție cu dînsul, fie ei Poloni sau Muscali; iar capiî lui de oaste, au strălucit în istorie!

Limba, a hărăzit omenirei o literatură de soiū, poeți și muzicanți de frunte.

Să vedem acum prin ce încercări a trecut acest popor Rutean, dacă a putut străbate neatins prin ele și dacă e și astăzi o unitate etnică deosebită și trainică.

* * *

Acest nou element etnic, care trăia rezlețit în vechile knejii părăsite ale Kievului, Cernigovului, Voliniei și Galiției, nu se putea împotrivi deselor încălcări ale tătarilor din Crimeea, cu care, și noi am avut a ne lupta de atâtea ori. El se puse dar sub ocrotirea regatului Polon, care îi dădu un așezământ ostășesc după chipul cazacilor de la Don: fiecare casă trebuia să dea, în timp de luptă o lancie, adică un călăreț cu calul și armele sale; fiecare sută de lănci își alegea căpeteniile, numite *Isauli*, *Atamanii* și pe *Hatmanul cel mare* care domnea asupra lor. Aceasta fu cu atât mai ușor că dincolo de urlătoarele Dniproului (pe rusește *porog*) se ivise în asemenea întocmiri, vestiții cazaci *Zaporojenii*, alcătuiți din aceleași elemente de fugari, ori de voinici, doritori a respinge și a încălca la rîndul lor, pe tătari și pe turci și a căror urmași se pot găsi și astăzi în bălțile noastre dunărene. Polonezii însă nu cruțară multă vreme libertățile

rutenilor ; Regele dăruie nobleței sale toate pământurile ucrainiei, (cuvînt ce însemnează țară mărginașă.) Paniî la rîndul lor încercară a reduce pe ruteni în stare de robie ca pe țăraniî lor și a catoliciza pe aceia care aparțineau bisericeî ortodoxe. De acolo a pornit o ură între aceste două neamuri și care nu s'a stins nici astăzi; încît sub domniele lui Alexandru II și al III pe cînd se luaî acele scîrboase măsuri în potriva Polonezilor și a Rutenilor Uniați, auzeam chiar ruteni zicîndu-mî «bine le face muscalu ; e răs-plata lui Dumnezeu, pentru că unii ne asupria moravurile și credința, iar ceilalți s'aî lepădat de lege».

Nu o dată se răsculară Ruteniî, făcînd pe Paniî Leșești să tremure în castelele lor ; până ce marele Hatman Bogdan Hmelnițki, în anul 1662 bătî oștirea Poloneză și liberă ucrainia de jug. De și învingător, Hmelnitzki simțea rutenia prea slabă pentru ași putea menține neatîrnarea. Ceru dar Țarului ortodox Alexei Mihalovicî săî vie în ajutor. Acesta primi bucuros, făcu rezbel Polonilor, îi birui și le răpi tot ce le mai rămăsese din Ucraina. Apoi neplăcîndu-î libertățile prea mari ale Rutenilor, se împacă cu Polonia în dauna lor și împărți pămîntul Rutenesc cu Leșii. Tot

malul drept al Dniprului fu alipit de Împărăția Muscălească, sub denumirea de Mica Rusie sau *Malorosia*, iar kazaciî, de și păstraseră dreptul de ași alege pe marele lor Hatman, acesta trebuia de acum să fie întărit de țar. Orașele primă voevozî ruși și încetul cu încetul se perdu și urma vechilor așezăminte liberale. O spoială de unificare se întinse asupra acestui popor deosebit și prin fiire și prin limbă și prin moravuri, iar peste el domni de atuncea rusescul țarism așezat mîndru pe zertzal.

Liberul Zaporojan însă, decît a se supune jugului Rusesc, se lipsi mai bine de vatra lui și o porni înainte, să se adăpostească la foștii săi vrăjmași Turci muzulmani, pe care îi știa mai cinstiți la cuvînt, de cît Țarul creștin. Acolo trăi multă vreme în așezămintele sale și nu odată, pe malurile Dunărei, scoase din teacă ruginita lui șășca (sabia căzăcească) pentru că, alătura cu alt năpăstuit de a Țarului, Cerchezul, să lupte în potriua acelor Muscali care voiseră să'l robească. In anul 1895 cînd M. S. Regele, veni să inaugureze canalul de pe brațul Sulinei, găsi ca primar al acestui oraș, pe un bătrîn Zaporojan, coborîtor a vitejilor cazaci. Cu toate că era îmbrăcat în frac și cu capul gol, cînd văzu pe Su-

veran apropiindu-se de dînsul, nu se putu stăpîni de a nu-l saluta militărește, făcînd *drepti* și așezîndu-și dosul mînei la tîmpla dreaptă! Era atavică și mișcarea asta!

Asemenea cu broasca mărilor, care se ascunde în țeasta ei și de acolo își rîde de toate loviturile și poverele cele mai grele, și Ruteanul rămas pe loc, tot neatins este și astăzi, păstrîndu-și limba, moravurile, dorul de libertate, și în suflet două uri: una veche în potrive Leahului care a căutat să-l robească, alta mai nouă, dar nici cum mai slabă, în potrive Muscalului care caută să le rusească.

De oșeminție cu rușii și polonezii, el îi urăște pe amîndoi de o potrivă, cu acea ură năstrusnică și neîmpăcată ce o întîlnești, cîte odată, între frați și care se arată la cel mai slab prin cea mai crudă bătae de joc. Așa Ruteanu zice cu umilință că el nu e decît un *om*, pe cînd Rușul și Polonul sînt sau aũ fost stăpîni; adică stăpînul poate fi orice, dar numai *om* nu poate fi nici odată; tot așa și cu graiul: ăilalți, vorbesc *boerește*, pe cînd el sărmanul vorbește numai *omenește*!

Să ne încredințăm mai amănunțit de starea

sufletească a țăranului Rutean, căruia îi vom zice cu învoirea cetitorilor Griciko Golubenka. De și o întrezărim de pe acum, dar această stare e vrednică de a fi cercetată mai de aproape.

CAPITOLUL XII

Griciko Golubenka

Ras pe la tîmple, cu plete lungi, cu ochii visători răsfrîngînd în lumina lor poezia și nemărginitul stepelor ukraniene, cu cămașa albă, deschisă la piept, purtînd ciobota moldovanului său opinca de coajă de brad, căreia îi zice *lapti*, mult mai aduce Griciko Golubenka, și la port și la suflet, cu tovarășul său Ion, de dincoace de Nistru, cu care rar se învrîjbește și cîte odată chiar se încuscrește de la un mal la altul. Vedeți d-voastră că în mintea lui Griciko, Ion e numai un *om* ca și el, pe cînd frații lui de seminție sînt sau aũ fost stăpîni. Chiar vrajba cînd se ivește între Ion și Griciko, nu pornește deadreptul de la dînșii, ci de la popii lui Griciko, care 'l întărită în potrivea lui Ion, ademeniți și ei de frații muscali, de Paniî Leșești, sau de Nemți în Bucovina, unde chiar Griciko singur se știe venetic.

În neamul lui, Griciko Golubenka are rude bune și de cîte ori și-a lăsat coasa și pălăria lui de pae, țuguiată și cu marginile late, a neme-rit'o bine, ajungînd departe de tot. Așa de pildă ; în literatură are de văr pe Gogol a căruî romane rusești sunt universale, dar a căruî poezii scrise în limba neamului îl fac, cel mai dulce și cel mai fermecător dintre poeții ruteni. D'apoî Korolenko ? Cine nu îl cunoaște la noi ? In muzică are pe Glinka, asemenea cunoscut în lumea întregă. Iar în oaste, afară de Hatmanul Hmelnitzki de care v'am vorbit, între mulți alții, mai are și pe Gurko, pe care mulți din noi, l'aũ cunoscut pe cîmpiile Bulgariei și chiar aicea în București. Foarte frumos, nu e vorba... dar, în mintea lui Griciko, toți aceștia au eșit din rîndul *oamenilor*.... s'aũ boerit !

Cînd culcat pe spate, cu ceafa răzămată de mîni, cu ochii perduți în albastru cerului său în verdeața stepei, Griciko face și el cîte un cîntec, saũ un viers, nu le scrie nici odată, dar viersul saũ izvorît din sufletul lui visător, va porni pe aripele melodiilor sale duioase, spre vecinicie, trecînd din gură în gură, peste timpuri și peste veacuri, răsunînd încă tinere, atunci cînd scrierile lui Gogol, Korolenko și Glinka

vor fi acoperite de mult în vre-o bibliotecă, de praful uitărei ! Căci Gogol, Korolenko, saŭ Glinka, aŭ căpătat darul poeziei și a muziceii prin învățatura artei, pe cînd Griciko, a sorbit darul viersului și a cîntecului, din însuși izvorul artei, vecinica și strălucitoare făptură ! Ei sunt boerii artei, el însă este omul ei.

Cît de duioase, dulci și nevinovate sunt cîntecetele lui măi mult în tonurile minore, unde tot dorul și năzuința neamului, tot jalnicul farmec a stepei, se oglindesc ! Apoi chiar atunci cînd se tînguește de sărăcia lui, o face fără ură, saŭ pismuire, o descrie dureros, dar cu inimă curată și fără a râvni la lucrul altuia. Iată de pildă un cînticel pe care îmi permit a' l traduce aicea, cuvînt în cuvînt, fără a mă uita prea mult la regulile prozodiei, pentru a nu' i strica ciudățenia și gingășia.

La vecinul este casă,
Rufe multe și nevastă ;
Iar la mine nicî cămașă,
Nicî soție și nicî casă !

Ia, mă rog, poftiți de 'i spuneți și lui Nikita Ivanovicî, că la vecin sunt atîtea bunătăți și să priviți numai, ce iute ar *găsi* și casa vecinului și nevasta și rufele, ba poate și săpun pentru a le putea spăla.

Griciko e mai măsurat la mîncare și la băutură de cît fratele său de obîrșie Nikita, fără ca să'l pot da însă ca pildă de om cumpătat. Destul că e harnic, priceput și fără harțag la beție. Gluma lui e posomorită, dar nu este grosolană; și apoi nu să așează pe vine cînd vrea să'și arăte nuri la joc. De'l chiamă stăpînul să-i muncească peste datorie, să duce tăcut, însă gîndind că tot stăpînul nu e ca omul; dacă i se întîmplă să plătească birul de două ori, tace, dar gîndește că nici ispravnicul nu e om. Numai de lege și de casă să nu te atingi, că dă atunci cu coasa pe nemiluitele. Altfel, cel mai mare dispreț și nepăsare pentru tot ce nu e om ca el; începînd de la arendaș și pînă la Țar.

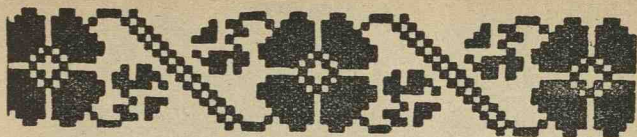
Pe cînd se împărțeau pămînturile sătenilor, un prieten îmi povestea că nimerind într'un sat rutean, întrebă pe oameni de sunt mulțumiți și dacă 'l iubesc acum pe Țar care le dă cîte 8 *disiaține* de fiecare. «Apoi d-le, răspunseră ei, numai ispravnicu «să fie om de treabă și să nu ne jăfuiască, că «despre *ala*, ce avem noi cu el?!» Iată dar ce este Țarul pentru Griciko... un fel de *ala*, care ia jefuit așezămintele, îl lasă jefuit de stăpîni și pentru cinstea căruia se duce ca să moară

eroic, tăcut și desprețuitor, pe cîmpurile Bulgariei său în pustiurile Manciuuriei !

Și tocmai Griciko Golubenka o să meargă, saū o să trimeată pe aleșii lui la Duma lui... *ala!* Se va folosi și mult de constituția Ru-sească! Orî se va federaliza de dragostea ce 'l arde pentru Muscalî și pentru Leși! Eū unul nu o prea vād aceasta lămurit.... dar d-voastră?

CAPITOLUL XIII.

Oștirea Rusească

Titul acesta va părea poate pretențios cetitorului, dar să se liniștească; nu vin să fac aicea strategie de jurnal. Nu vin să aduc nici laudă și nici critică, unei oștiri a cărei vrednicie, disciplină și însușiri războinice, sînt îndeajuns consfințite de istorie. Așa dar, iubiți cetitori, nu vă voi întreține nici de *batalioanele de cavalerie*, nici de *escadroanele de artilerie*, pe care le vedem manevrînd prin telegramele și chiar unele dări de seamă despre manevre, saū bătălii; și, mai cu seamă, nu vă voi desvălui aicea, cum în locul lui Kuropatkin, ași fi aruncat cu siguranță armata japoneză în Ialu, ocolind astfel înfrîngerile și deschizînd vederi noui cu totul asupra tacticei războaielor viitoare. Una, că poate nu m'aș pricepe a îndruga vrute și nevrute, apoi mai e că scopul urmărit, mă mărginește în a da numai

seamă de starea sufletească a unei oști ce, pe hîrtie, întrece numărul de *cinci milioane* de luptători, pe cînd istoria ne dovedește că, nici odată pîn'acum, nu s'a văzut nici *opt sute de mii* de soldați ruși, trecînd hotarele Imperiului.

Pare îndrăsneț a vorbi de vrednicie și de însușiri războinice, după atîtea înfrîngerî; de disciplină, în niște timpuri unde răzvrătirile se desfășoară pe batalioane întregi, regimente, brigăzi, divizii și chiar armate, de să adevăresc știrile din Manciuuria; dacă ne vom da însă osteneala a cerceta diferitele stări sufletești prin care a trecut oștirea rusească, stări aduse chiar de istoria ei, apoi dacă vom estrage, din cele cercetate pîn'acum, și starea de suflet a fie-cărui din elementele sale, ne vom încredința că jalnica priveliște pe care ne-o înfățișează astăzi, nu-î ridică nici vrednicia militară, nici însușirea ei războinică și nici disciplina, cînd acestea toate vor porni din convingere, dragoste de neam, de streșîn și de moșie.

Pentru aceasta este neapărat ca, înainte de a studia mentalitatea diferitelor elemente ale oștirea rusești, să facem cu ea, cea ce am făcut cu treapta poporului, adică să o luăm dela obîrșie, urmărindu-î diferitele întocmiri.

Aceasta ne va fi cu atît mai lesne, cã acum cunoaștem bine starea sufletească al acestei părți din seminția slavă care s'a întins de la Carpați spre Nordul și N.-Estul Europei, despărțindu-se în trei neamuri, cu fir, credințe, limbă și moravuri deosebite, purtîndu-și între ele, o ură mai înverșunată, decît acea ce o hrănesc în potrivea celorlalte neamuri.

Știm dorul și credința *hlopului* Varșovian în Maica Domnului de la Czenstohov, viitoarea regină a Poloniei; am aflat părerea ce o are despre Poliaci, ca și despre celelalte neamuri *Nikita Ivanovicz*, cel cu noroc la găsit; și ne-am încredințat de tainica iubire pe care *Griciko Golubenka* o poartă fraților săi de sînge. Aceste gingașe simțiri, le-am văzut împărtășite și de celelalte trepte sociale. Să mai amintim oare și de asimilarea popoarelor neslave, pe cînd în fie-care dimineață ziarele ne pliroforisesc despre patriotismul rusesc în Curlanda și Livonia, în Finlanda și Caucazul, și 'l vedem pe badea Ion de la Soroca, cu căciula la o parte și cu bîta în mîna, întrebîndu-se nedumerit: oare în cine să dea mai întîiu?... în ovrei?... sau în huliganii? Ei bine vedeți: acesta este *poporul rusesc!* Și din el se alcătuește armata rusească!

Un lucru mai este de stabilit înainte de a intra în cercetări mai amănunțite :

Din nepotrivirea veniturilor și mijloacelor bănești, cu necurmata întindere a hotarelor, armata rusă atât de eterogenă, n'a putut nici odată ajunge la un nivel egal de cunoștințe și de mentalitate, în diferitele grade care îi alcătuiesc cadrele. Pe măsură ce să măreau hotarele, trebuia să sporite și oastea și școlile menite a mări și corpul ofițeresc; ei bine în primii ani, nu se putea cere ca noile cuceriri să producă. Nu ajungeau noile școli a da roade, când noui cuceriri, impuneau noui jertfe. Mai adăogați progresele zilnice ale științei militare, lipsa de cărți din pricina marilor depărtări, împedicând pe ofițer a se ține în corent cu știința și nu vă veți mira că pentru un ofițer instruit și la nivelul ofițerilor din cele mai bune armate din apus, o sută, și poate mai mult din camarazii și superiori ai acestuia, n'a la activul lor de cât practica, sau în cel mai bun caz, un stoc de cunoștinți învechite, care îi vătămă mai mult de cât îi ajută. De acolo critica înverșunată între acele două elemente, care aduc neîncrederea trupei; iar aceasta devenind marele lor judecător, ajutată de elementul datorat universităților, care petrece în rîndurile solda-

ților, tocmai timpul trebuincios pentru a 'i nedisciplina. Să văd astăzi urmările trufiei de a vroi numai de cît să numeri în controale cincî milioane de numere matricole: Liao-Jang, Mukden și... flota de la Tsushima!... Ba, eram să uit pe Potemkin!

* * *

Știm că pentru a se putea împotrivi mai bine năvălirilor dinspre Urali, pacinicii Kiovienî aduseseră pe *Knejiți Variagî*, cu slujitorii lor Dvo-renii. Numărul acestora fiind însă prea restrîns pentru ca să alcătuiască întregul oștirea, ei înfățișau în lupte cea ce se chiama în vechia strategie *corpul de bataie*; iar mulțimea, carnea bună numai pentru căsăpit, jertfa menită a înșela pe vrăjmași, a-i ascunde scopul adevărat, timpul și locul unde se va da lovitura prin care se asigură izbînda, era alcătuită de așa zisa *Opolcenie* adică gloată. Ea avea portul național, cu mica secure la brîu; iar după creștinizare, crucea ortodoxă la pălărie și la brațul stîng, căci pe acele vremuri încă, Rușii se adăposteau în lupte, după simbolul de pace, de și nu 'l întrebunțaau pe atuncea, decît ca semn de recunoaștere d'între păgîni. Astăzi încă, îmi pare că mai este un ba-

talion de vînători din garda Impărătească, îmbrăcat la fel, spre amintire.

După domnia Mongolă, pe măsură ce să desființau Knejiile, se împrăștiară Dvorenii și să întemeia robia, aceștia trecură în slujba Țarilor, aducînd cu ei și din robii lor cei mai buni, cărora Țarii le dădură un fel de stare intermediară de nobleță. Ei alcătuiră primul sîmbure de oștire statornică sub denumirea de *Streltzi*, adică pușcași și, în scurtă vreme, ajunseră a porunci și Dvorianstvei și Țarului, aruncîndu-l uneori chiar și pe el, de pe ferestrele palatului de la Kremlin și înlocuindu-l cu altul după plac. La vrîstnicia lui Petru-cel-mare, el se desfăcu de dînșii cam în chipul cum s'aun desfăcut Sultani de Ieniceri; după care, începu reîntocmirea oștirei rusești, după chipul celor mai bune oștiri Europene de pe acele vremuri și a vestitei flote Olandeze. El obligă pe fiecare Dvorian a 'i trimite un oarecare număr din robii săi pentru a 'i vîrî în oaste; acela se grăbea, să înțelege, a se desface în folosul Țarului, de toți răii, stricații, leneșii, bețivii și hoții cari îi tulburau liniștea prin sat. Țarul se apucă să-i tundă, să-i radă, să-i îmbrace cu pantofi, ciorapi lungi, pantaloni scurți, fracuri franceze și peruci; apoi sub oblăduirea

Knutului și așa costumați, îi duse prin praf, prin noroaie și zăpadă, să dea piept cu vitejii lui Carol al XII-lea, regele Suediei. Bine înțeles că bieții oameni, în loc de piept, dădură dosul. Petru însă nu se lăsa de loc prada desnădăjduirei. Aduse din Franța și Germania, ofițeri instruiți, umplu cadrele cu tineri Dvorenî, alegînd cei mai viteji și mai deștepți și tot jertvi mereu la robî, mai îmbrăcați, mai cum putu, pînă ce, vetejii Suedezi, osteniți de atîtea învingeri și copleșiți de numărul soldaților lui Petru, fură zdrobiți la Poltava. Apoi veni răzbelul în potrive Turcilor, bătălia de la *Țuțora* pe Prut, unde un ofițer francez în serviciul rusesc, ne mai avînd de cît o singură ghiulea și o încărcătură de praf, lipsindu-î furtuiala, își scoase peruca, mănușele și batista parfumată, le vîrî în tun și slobozi ultima lovitură în dușmani.

De la Petru cel Mare și pînă la desființarea robiei, armata rusească urmă de departe progresele armatelor străine, dar tot pe același calapod. Victoriile Marelui Frederic, înrudirile și vecinătatea, dădură armatei rusești o oarecare spoială germană. Gradele mari se numiră *general major*, *general leutenant*, *ober feld-zeig-meister*, gradele inferioare *unter-ofițer*, *gefreiter*, și *feldfebel*.

Germani mulți și emigrați francezi, intrară în serviciul rusesc; se înființă școale militare de ofițeri, numite *corpul de cadeți*, pentru simplii dvorenî și *corpul pagilor împărătești*, pentru nobilii mai de neam; dar fondul era același: același chip de recrutare, aceiași dvorenî intrați în armată fără gust și numai pentru a nu-și pierde privilegiurile, aceiași lipsă de învățatură, dar trebuie s'o spun, aceiași bărbăție, vitejie și dispreț de moarte. Un singur regres însă care se înrăutățea pe măsură ce se alipeau neamuri străine. Cit era de rudimentară oastea lui Petru, ea era omogenă, neaoș Muscălească; pe cînd, de la el și până astăzi, nu mai crește dușmănia între ofițeri și între generali. La criticele și desbinările ivite din nepotrivirea cunoștințelor, trebuie mai adăogat și urile de neam și de obîrșie. De asta, cu toate silințele, școlile și învățăturile, se poate spune ca armata lui Petru, a fost mai tare decît armata Ecaterinei a II-a; soldații lui Cutuzov, Suvorof și Bagration, mai buni decît acei a lui Paskevici, Liders și Gortceacof; în sfîrșit oștirea Țarului liberator, mai presus de cea a nepotului său Nicolae II.

Și pe cînd cercetam mica și marea nobleță, și acum în urmă, vorbind despre oștire, am și

desvăluit multe părți din starea sufletească a ofițerului rusesc ; de asemenea cunoscînd și starea sufletească a poporului, ne va fi lesne s'o urmărim acea stare și sub drapel. Fiind însă ca reformele, atît civile cît și militare a le Împăratului Alexandru al II-lea, aũ schimbat chiar din temelii atît starea, cît și puterea sufletească a tuturor treptelor alcătuiind întregul oștirea, prin desființarea robiei și îndatorirea pentru toți a sluji în oaste, vom fi siliți a lua fie-care treaptă în parte și a cerceta cum era înainte de reforme și în ce chip s'a preschimbat. Așa dar să cercetăm mai întiũ pe ofițeri :

Afară de cîțiva venetici, din ce în ce mai rari, ofițărimea oștirea rusești s'a recrutat în tot-d'auna din fii de Dvorenî, care se pot și ei împărți în trei categorii : 1) bogatul, mulțumit de starea lui și fără năzuinți de carieră ; 2) ambițiosul ; 3) Săracul.

Cel de întiũ, intra în oaste, pentru ași păstra drepturile și titlul, netrebuindu-i pentru asta multă învățatură ; orî pentru a purta, după averea lui, bogata uniformă din garda Împărătească, sau acea mai simplă a armatei de linie ; pentru a dansa la baluri, a curta, a juca cărțile și a bea șampanie ; apoi pentru a se reîntoarce acasă, a

se căsători și a pregăti Țarului alte generații de ofițeri.

Al doilea, pentru ca să ajungă, prin merite sau protecție, la gradele cele mai înalte și la bogăție prin căsătorii strălucite.

În sfârșit cel de al treilea, pentru ca să capete, deo-camdată pe sfântul Vladimir, menit a îi ușura calea visată de cel de al doilea, dar și pentru foloasele mai de aproape ale gradului, dintre care leafa nu era de cît partea cea mai neînsemnată.

Pentru aceștia toți, dar mai ales pentru cel din urmă, soldatul era o ființă dată lor în stăpînire și de care puteau dispune după plac. Nu mai vorbesc de bătae, căci era legiuită; nici de schilodire, care să pedepsea cu arest; dar omorul chiar, se *mușamaliza*, pentru a întrebuița un cuvînt românesc de obîrșie tot muscălească (*pod suknom*), spre a nu păta o stemă de nobleță. Soldatul fiind, ca pretutindene, la porunca mai marelui său, acesta să credea în drept a îl întrebuița la toate: unul gătea bucatele, spăla rufele și vedea de casă; altul mîna cai, dregea hamurile și trăsurile, iar cîte odată le făcea de iznoavă; altul iar, croia și cosea uniformele și

cizmele, după cum fuseseră bucătari, vizitii, hamurari, carătași, croitori, sau cizmari.

Și aceste toate nu să făceaū în ascuns, ci spre lauda ofițerului, care avea sub el oameni atît de îndemînateci. Mă rog: era de ajuns să te plîngi în fața unui ofițer, că nu găsești oameni ca să-ți sape grădina, ori să-ți ridice movila de băligar din curte, ca de cu zori, să te pomenești a doua zi cu 30 sau 40 de soldați care într'o clipă săpaū grădina și-ți predaū curtea curată. De erai galanton le dăruiaī o vadră de rachiū, de nu, porneaū cîntînd și cu conștiința datoriei îndeplinite.

Și cînd te gîndești că pe acele vremuri soldatul rus își iubea ofițerul pînă a se jertfi pentru el! pe cînd astăzi îl alungă, de nu-l împușcă, sau nu-l aruncă în mare!

Altfel, de la general, la cel de pe urmă *praporscik*, ofițerul rus e de o vitejie nebună și nesocotită. De nu cruță viețele oamenilor săi, nici pe a lui nu o cruță mai bine. Se primejduește în zadar, din trufie, fără a se gîndi că, prin aceasta, compromite une-orī izbînda. Să nu-l dojenești, că-ți răspunde: *gdie nașevo nie propădaet!* adică: da pe unde nu mai pier d'aī noștri! sau: mai mînînce și pămîntul din noi, că destul îl mai călcăm cu cizmele! Aceste însușiri, frumoase pentru ofițerii

lui Suvarof a lui Paskevicî și chiar a generalilor Scobelef și Gurko, ei le au păstrat din nenorocire și astăzi, cu noua tactică și cu armele de acum, prefăcîndu-le din daruri în cusururi vătămătoare și lor și armatei și patriei.

Odată cu reformele, se schimbă însă cu desăvîrșire și întocmirile și starea sufletească a ofițerului. Dvorianul fără năzuințe de carieră, intră acum la universitate, alătura cu fiul negustorului, cu el își face stagiul în oaste ca soldat nobil, plîngîndu-se de disciplină și criticînd pe șef în fața soldaților, care îl cred pe cuvînt, pentru că în ochii lor el este un învățat care îi iubește și îi deșteaptă. Apoi după ce și-a slujit țara în așa chip, se întoarce la moșie, așteptînd inconștient roadele care le-a semănat, adică ziua unde țăraniî lui îl vor arde ca pe un șoarec, în frumosul său castel.

Ambițiosul intră în școlile militare și după absolvire, caută a pătrunde în Academie. De acolo iese în statul major, sau în scurt timp devine șeful unei unități tactice: foarte învățat, ofițer de elită, dar strein cu totul de sufletul soldatului și urît de ofițerii lui, pentru că le închide speranța de înaintare. Apoi mai gîndiți-vă dacă Academia militară poate umple, cu absolvenții

ei, toate statele majoare și unitățile tactice ale unei armate ce, în timp de pace, este croită pentru cadrele trebuitoare la două milioane de soldați! Numărul cel mare e dar alcătuit tot din elemente inferioare. De acolo ură în loc de camaraderie, prăpastie între ofițer și soldat, iar universitarii cu feldfebelii și efreiterii stăpîni pe mentalitatea trupei!

Cît despre serviciile auxiliare, nici nu pot să vorbesc, pentru că nu vreaș să fiu învinuit că scriu aicea un pamflet în timp de grea cumpănă, în potriva unei oștiri pe care o admir, unde am prietenî și chiar rude. Destul să spun, că inginerii și intendenții, aș luat ca dascăl de comptabilitate pe Nichita Ivanovicî, care le învață cam următoarea socoteală: $5+6=11$ scriu 1 în condică, rețiu 10 pe care îi.... pun binișor în buzunar!

CAPITOLUL XIV

Stepan Ignaticii Ruskii Soldat

Satul în care Stepan Ignaticii a văzut lumina zilei, nu era, cum ați putea-o crede, un sat oarecare! Era reședință de *Volosti*, adică comună, cu *Golova*: (primar) și proprietatea Excelenței Sale Generalului Leitanant Kniaz Karaboskin, intrat în slujba Impărătească, încă din timpul Țariței Ecaterina cea mare și acum în *Ostavă*, adică în retragere.

Pot spune că tinerețea lui Stepan, a fost furtunoasă; poate unde-î plăcea mai mult lucrul străin, decît să muncească; orî poate din pricina unui amor înflăcărat pentru rachiul dela cîrciumă, care însă îi era dușman, pornindu-l în totdeauna spre toate scandalurile; așa că nu odată *Volosnoï Sud* (adică sfatul sătesc) îi așternuse pe sub cămașă 25—50 ba și 75 de lovituri, pe care Stepan le primea cu recunoștință, dar fără a se lăsa

de nărav. Intr'o zi Stepan să împiedecă de scroafa Golovalei, și voi numai decît s'o facă prezent tatei, că tot era aproape de ziua lui. Tocmai această frumoasă simțire de dragoste pentru familie, aduse lui Stepan plăceri mai întăiū, iar în urmă, slujba Impărătească! Golovaua om rău și proprietar a scroafei, îl legă burduf și în așa hal, îl prezintă Kneazului. Noroc că E. S., era bine dispusă și în loc să-l schilodească în bătai, îi spuse zîmbind : *Nu brat, budî praporșcikom !* adică : «Ei frate, să ajungî sublocotenent!» Aceasta era o crudă ironie, de oarece Stepan nu era decît un biet mojik; dar Golovaua pricepu îndată gîndul stăpînului și așa legat cum era, bietu Stepan se pomeni la Polk. Acolo l'aū tuns ca în palmă, l'aū îmbrăcat soldățește și l'aū înfățișat rotmistruului, adică căpitanului comandantul companiei, care-l îmbărbătă cu următoarele cuvinte : «Să știi hoțule că de-acum ești Ruskiî Soldat; omul țarului! Cată să nu te atingî de lucru cazon, cum te-ai atins de scroafa primarului; una pentru că ai jurat credință și apoi pentru că-ți scot dinții din gură și-ți frîng oasele! Ait marș d'aci tîlharule!» Și *înalta sa noblețā*, d-nul Rotmistru, bine voi a-și întări cuvintele acestea destul de ener-

gice, pomenind-o și pe mama lui Stepan, care rămăsese bocindu-se la sat.

Greu îi mai veni lui bietu Stepan, a se ține de porunca Rotmistrului la început; că de! Ținea omul și la dinți și la oasele care i le dăruise tatul său Ignat. Și la Polk nu te întilnești decît tot cu lucru cazon, iar rachiul e mai scump la oraș decît la sat. Noroc însă că în garnizoană mai sunt și o mulțime de țivilî. Aceștia sunt un fel de oameni, la care găsești multe și frumoase lucruri, care nici pe departe nu sunt cazone. Și unde mai pui ca feldfebelul îi mai lumină mintea lui Stepan cu o sumă de adevăruri, de pildă: că a șterpeli de la cavalerie nu-î păcat, de oarece el e în pihotă. Nu e menită oare cavaleria să păzească pihota? De ce nu s'ar păzi și pe dînsa? De la intendență nu-î păcat nici să furi, pentru că ea mai întăiū fură pe soldat. Așa că din adevăr, în adevăr, Stepan, ajunse la adevărul adevărilor. adică: nacealnicu pedepsește în totdeauna soldatul pe care-l prinde furînd; acum dacă-l pedepsește pentru c'a furat, orî pentru că s'a lăsat să fie prins..., cine poate, mă rog, să știe gîndul nacialnicului?

De cîte orî, în marș, ca să înlătore plictiseala drumului, d-nul Rotmistru nu punea pe Stepan

să-î povestească vre una din isprăvile sale mai dibace! Socotiți că să supăra? Ba făcea haz, zicindu-i: Maladetz Stafen! Adevărat Ruskiî soldat!

Așa a îndrăgit Stepan și polkul lui și pe ofițerii săi. În marșuri, aceștia trăgeau ce trăgea și el: ploaie, frig, vînt, lipsuri de tot felul; de se întîlniau cu vrășmașul, tot ofițerii înainte, de și erau Dvorenî, oameni subțiri. Nu purtau ochelari ca acuma, că nu li erau ochii mâncați de carte, dar vedeau mai departe, și loveau al dracului și cu sabia și cu knutul!

Așa de mult îndrăgise polkul său bietul Stepan, ca după 25 de ani de slujbă, nu vroia să'l părăsească. Ajunsesese și el feld-febel, cu pieptul plin de medalii și cu vre-o 2 cruci de a S-lui Gheorghe. Vroiau să'l trimeată în gvardie; dar cum să lase polku lui unde avusese chiar pe Polcovnicu de praporscik în roată? Mai știa el în ce Gubernie se născuse? Că era Polonez, Muscal sau Rutean? Era Ruskiî soldat, și asta îi era de ajuns.

A stat și el, pînă ce aū început a intra și țivilii în oștire. Asta l'a dezgustat de tot! Fel de fel de oameni mă rog, băcani, negustori, studenți, ba și dvorenî care, în loc să-și ție ifo-

sul, se așezaă la rînd cu soldații! Toți mucoșii ăștia nu mai cred nici în Dumnezeu, nici în Țar, nici în ofițerii lor și-și bat joc de toate, până și de soția A. S. I. Marele duce răposat întru fericire Constantin, căreia îi zic ei *Constituția*, de și o chiamă cu totul altfel! Apoi mai vorbesc și de *svoboda*, adică libertate! Ce dracu o mai fi și asta? Parcă n'avem la Polk și noi comanda de *Volna* adică slobod? Pui un picior înainte și te rezemî pe armă; dor muzica de se așează pe iarbă! Ba nu. D-lor vor ca fiecare să fie slobod de a face și de a lua ce-î place! Apoi Intendenții și Ci-novnicii, prin ce semn s'ar mai deosebi? Dar nouă, ce ne ar mai rămînea de *găsit*?

Pînă și slujba s'a schimbat! Ofițerul cu ochelari, caută în carte toată ziua! Nici nu vorbește de cît cu tinerii țivilî din comanda lui; iar pe soldat, îl învață cum să se ascundă mai bine de dușmanî! Pe cînd ai noștri, ne învățau să trecem pe lîngă bateriile dușmane, sau în mijlocul gloanțelor și a ghiulelor, cu muzica în frunte și steagul desfășurat ca la paradă; raz dva! raz dva! De asta soldatul de astăzi, nu mai crede în ofițer, ci în țivilî și *svoboda*!!

Scîrbit de tot, Stepan al nostru și cu ceî cu dînsul de o seamă au eșit în ostavcă ca și

Kneazu Karaboșkiu. Unii sunt cerșetori la vre-un colț de stradă, iar el a avut noroc mai bun din pricina medaliilor. A ajuns Portar într'un Otel de clasa I-a!!

Atît în răzbelul de la 77 care, la noi, este încă în amintirea tuturor, cît și în acela din Extremul Orient, am avut cu toții prilejul a constata intrigile și zavistea care aũ domnit în marele comandamente ale armatei rusești. E destul să reamintim unele dintre Scobelef, Nepokoicinski și Krudner, între vice Regele Mancuriei, Kuropatkin, Stoessel și Linievici, pentru a ne da seamă că urile acestor generali între ei, covîrșeau adesea simțul datoriei. Și cauzele cred că le cunoaștem acum: deosebire de neam, deosebire de nivel moral și intelectual, rîvna de a nu împărtăși izbînda cu altul.

Între generali subalterni, pe lîngă aceleași pătimii, mai trebuie adăogat desprețul academiștilor, pentru cei numai cu școală de ofițer și zavistia celor din urmă, în potrive academiștilor; discutarea, critica și chiar neîndeplinirea ordinelor date în fața vrăjmașilor. Dovada? Primul și al doilea desastru din fața Plevnei; înfrîngerea de pe Ialu.

La șefii de corpuri, aceleași pătimii și zavistii;

iar pe de asupra și neîncrederea în șefii pe cari îi văd zilnic zădărniciindu-se unul pe altul, lovindu-se în prestigiu și prin aceasta primejduindu-î pe dînșii și trupa lor.

Apoi cînd șeful de regiment pierde încrederea în brigadierul său, acela în divizionar și așa mai departe până la generalism, ce încredere pot avea în șeful lor de regiment, ofițerii, sub ofițerii și soldații?

Atunci și generalismul să sfiște a da unele ordine pe care știe că vor fi criticate, a lua inițiative care vor fi intenționat rău executate și aceași moliciune se va coborî de la dînsul, în ordine ierarhică, până la sub-locotenent. Iar cauzele vor fi aceleași: prea multe neamuri, deosebire de gîndiri, fire și cunoștinți, între ofițeri de același grad.

Veți întîlni fapte frumoase de vitejie, inițiative fericite, veți însemna chiar victorii aduse de întîmplare și la noroc; dar planul sistematic, unde totul este prevăzut și socotit, unde gîndirea șefului pătrunde sufletul armatei sale întregi care îi dă ființă oră cu oră, minut cu minut, adevărată victorie datorită nu numai bravurii și norocului, ci prevederii și științei, nu mai poate

fi nici conceput nici îndeplinit nici chiar pătruns de niște elemente cu fir și mentalități atît de deosebite.

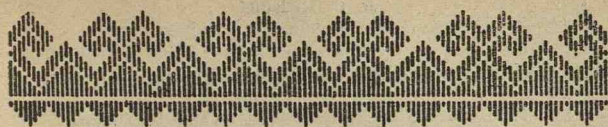
Dela Wilhelm și Moltke, la cel de pe urmă soldat bavarez, erau Germani cu toții și nu aveau de cît un simț și o gîndire; iar știința, vitejia și îndurarea, nu erau de cît uneltele acestei gîndiri. Norocul nu juca nici un rol, căci biruia Germanii pentru că totul era așa de bine socotit și că urmau cele prescrise atît de exact, în cît izbînda lor era de neînlăturat și nu se putea să nu învingă. Moltke însă, cu tot statul său major, pus în fruntea unei armate cu însușirile și întocmirile armatei din Manciuuria, n'ar fi făcut mai bună ispravă de cît Kuropatkin, sau Linievici.

Vedeți că ostașul german are împărat german ca dînsul; are, în el, sădită dragostea de patrie, pentru care își dă viața cu bucurie: Vaterland! Adică țara părinților! Care este oare țara părinților pentru moldoveanul de la Prut, pentru recrutul de lîngă Varșovie, Riga sau Helsingfors, de lîngă Kiev, Odesa sau Tiflis? N'o fi cumva Petersburgul sau Moscova?! Va muri și el vitejește ca și eroicul german de la 70; dar fără dragoste, nici avînt; făcîndu-și numai datoria din trufie, de scîrbă, sau poate din

beția sîngelui și a rachiului. Iar cînd se va rostogoli în moarte, ultimul său gînd va sbura, o dată cu sufletul său de oștean, spre vatra iubită, spre streșinul și satul părintesc de pe țărîna neamului, spre acel Vaterland subjugat de un țar străin și un neam de altă limbă! Atunci va chiema, sărmanul, dreptatea Cerului, ca sîngele său vărsat, să rodească neatîrnarea celor ca dînsul de un sînge!! Cine știe? Poate că cerul a și început să'l asculte!

În asemenea întocmiri, să vă fi mirat de izbîndă; nu vă mirați dar de înfrîngere; căci e vrednic, viteaz și bun oștean, învinsul de la Mukden și Port-Artur! În veacul nostru unde raza primejdioasă a focurilor începe de la 2 și până la 10 km. trebuie un nivel mai ridicat și o putere morală mai mare ca înainte; iar aceste însușiri nu le poate căpăta de cît soldatul care știe pentru ce moare și pentru ce suferă. E neapărat să iubească mai mult de cît pe sine credința ce i-a pus arma în mîină. Amar de acele oștiri care, de acum, nu vor fi omogene, sau se vor lăsa molipsite de așa zisele idei umanitare, sau cosmopolite! Nicî Cesar, nicî Napoleon, nicî Moltke și nicî chiar numărul covîrșitor, nu vor mai fi în stare să le ducă la biruință!

CAPITOLUL XV

Un ultim cuvînt

De hatîrul silinţei ce mi-am dat-o în cursul acestei scrieri, arătînd numai adevărul întreg, neascuns, dar nici umflat, așa precum l'am văzut prin mine însumi, sau l'am cules din istoria nepărtinitoare, rog pe cetitorul care m'a urmat cu bună voinţă, să nu mă mustre pentru nedesăvîrşirea acestei lucrări.

'Mî daŭ bună seamă de toate neajunsurile din ea. Nu voiam să devin plictisitor prin amănute prea numeroase și, mai cu seamă, să daŭ lucrărei mele însușirea sau al unei apologii, sau al unui pamflet. M'am silit să fiŭ nepărtinitor, arătînd și răul și binelele fără perdea, lăsînd pe cetitor să judece: 1) dacă locuitorii uriașei stăpîniri a Țarului, pot cu dreptul să fie cuprinși sub denumirea etnică de *popor Rusesc*; 2) dacă se poate alcătui pentru ei o constituție obștească; 3) dacă

s'ar putea federaliza pe neamuri, cu legiuri a parte, fără a aduce mai întâiu dezbinarea și apoi dezmembrarea; 4) în sfârșit dacă în împrejurările și întocmirile de astăzi și cu feluritele stări sufletești pe care le cunoaștem, o reacțiune ar avea sorți de izbîndă și de trăinicie.

Știu ea am vorbit de oștirea Rusească fără a pomeni de cazaci; dar nu mă sfiesc a mărturisi că am făcut acea omitere cu precugetare, ne simțindu-mă destul de stăpîn pe materie. Aceași pricină m'a făcut să mă opresc la starea sufletească a lui Stepan Ignaticî, în ce privește pe soldatul Rus, de oarece n'am mai fost în directă apropiere de dînsul, tocmai de la 1879. Las sarcina de a mă complecta, distinșilor ofițeri romîni care l'au urmărit pe cîmpiele Mancuiriei, unde l'or fi găsit, de sigur, tot atît de viteaz, de îndurător și, să sperăm, cu o mentalitate mai ridicată decît în trecut. Destul ca din evenimentele petrecute și din cele ce să vor mai petrece, publicul îl va judeca mai cu dreptate cunoscîndu-î firea de la izvor. N'am vorbit nici de starea sufletească a lucrătorului din fabrici, pentru că unde nu cunosc bine și cu siguranță, îmi mărturisesc neștiința cu bună credință, mai bine de cît a îndruga neadevăruri.

Am lăsat în umbră toate popoarele asiatice, că neavînd pentru noi un interes direct. M'am silit numai a scoate mai la iveală pe acele trei neamuri a le seminției slave, pentru a dovedi că între Nistru și Moscova, între Nistru și Varșovia, viețuește poporul Rutean, adevăratul nostru vecin, cu care avem aceeași nevoie de a trăi în bună înțelegere, cum are și el de a nu se învrăjbi cu noi. Bine ar fi dar, ca valoroșii noștri studenți din Bucovina, care îi cunosc și limba și moravurile, să îi tălmăcească lui Griciko Golubenka, cum că popii și surtucarii lui, caută să se facă Pani în locul Leșilor și a Nemților, înjugîndu-l tot pe el. Cînd o pătrunde credința asta în capul lui Griciko..., apoi numai să priviți cum știe el a da cu coasa și în ai lui!

În sfîrșit, s'ar părea că n'am vorbit, de cît în treacăt, de cea ce avem mai scump în împărăția Țarului; de mîndrul și credinciosul nostru Moldovan din Basarabia; dar am făcut'o foarte amănunțit, încă din anul trecut, într'o altă lucrare, pe care o prezint din nou în acest volum, pentru că în aceeași carte și sub titlul de *Rușii și Romînii*, cetitorul după ce ș'o fi dat seama de starea sufletească a lui Nikita, a lui Stepan, a lui Rotemberg și a lui Griciko Golubenka să

mai pătrundă în urmă și în gîndirea lui Badea Ion, rezeș a lui Ștefan-Vodă.

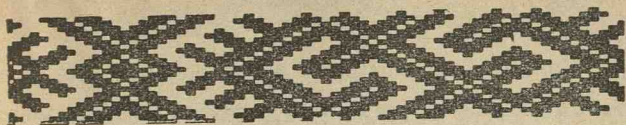
De și timp de aproape un veac e înstrăinat de noi, el nu și-a pierdut nimic din mîndria și în-sușirile neamului.

Fără a vă deranja, treceți dar cu mine Prutul, iubiți cetitori, și vă veți încredința cît e de mănos, de mîndru și de scump inimilor Românești, acest parmac rupt din trupul țării noastre, acest ținut frumos ce să numește Basarabia; unde fiecare oraș, fiecare sat, fiecare piatră pot zicea, e o amintire sfîntă a trecutului nostru falnic și unde aș știut să dăinuiască în potriva tuturor asupritorilor, a tuturor prigonirilor și uneltirilor, aproape două milioane dintre frații noștri cei mai apropiati.

PARTEA II.

R O M Î N I I

CAPITOLUL I.

1812—1877

Țarismul sub Alexandru I, Neculai Pavlovici și Țarul Liberator

Marea împărăție vecină, compusă din popoare diferite prin rasă, limbă, religione, dar mai ales cultură, întemeiată pe autocrație, sprijinită pe o aristocrație, «sui generis», precum și pe o armată puternică mai mult prin număr decât prin calitate, ajunse la apogeu sub domnia Impăratului Alexandru I; și atunci când toate tronurile se clătinau, când vîntul libertății începuse a sufla ș'a reînvia popoarele, a uimit lumea prin neclintirea sa falnică și puterea ei covârșitoare. Îngrozită, privea Europa la această putere uriașă ce se întindea de la Marea Albă, la Marea Neagră, la acele zecimi de milioane de oameni, ce trăiau său mureaū, numai după voința unui singur om, care îi împingea tot îna-
inte, spre noi cuceriri, spre noi izbînzi.

Popoarele cucerite își păstraă la început legile, obiceiurile și limba; unele erau chiar scutite de darea sîngelui, cu condițiunea, însă, a da precădere limbei cuceritorilor și a lucra, ele însăși, la desnaționalizarea lor, a'și uita obîrșiele și a se contopi în mulțime. Iată pentru ce Țarul purta titlul de Împărat al tuturor Rusielor, Regele Poloniei, Marele duce al Finlandei, etc.; iată pentru ce baza aristocrației, pătura conducătoare a popoarelor, nu era, ca în alte țări, nașterea, ci serviciile aduse Imperiului. *Orî-ce treaptă socială putea ajunge la nobleță, servind pe Țar*; iar nobilul, orî cît de vechie i-ar fi fost obîrșia, de nu intra personal în serviciul Statului, pierdea titluri și privilegii.

Și această voință, una și nediscutată, știu să dovedească lumei, că putea fi putere cuceritoare, fără a fi în adevăratul înțeles al cuvîntului, putere militară, Țarul cîștigînd și alipind provincii, învingînd și dărîmînd pe dușmanii săi cei mai puternici, chiar atunci cînd oștile sale erau bătute și zdrobite.

Astfel Alexandru I, în momentul ce teritoriul Împărăției sale era să fie năvălit de cea mai mare și mai victorioasă armată ce o văzuse lumea, știu să hrăpească prin dibăcia diplomației sale, Ba-

sarabia de la Turci; adică, jumătate aproape, din țara Moldovei! Bătut în toate întilnirile sale cu Napoleon cel Mare, se retrage mereu înaintea lui și după ce pierde și marea bătălie dela Borodino, nu pregetă a da foc propriei Sale Capitale. Moscova sfântă, e în flacări, iar în focul acestor flacări, se toarnă și se făuresc lanțurile ce trebuie ca să încătușeze de stîncile unei insule percută în ocean, pe cuceritorul lumei.

Dar nu trec nici patru-zeci de ani, și nepotul marelui Îvingător, Napoleon III, proclamatorul principatului sfînt al naționalităților, dă prima lovitură puterii cuceritoare a Țarilor Rusești.

Nu din punctul de vedere militar, resbelul dela 1854 a fost fatal Țarismului, că, nu pentru întîia dată, oștile Rusești aū fost învinse; din contra, se poate spune că înfrîngerea de la Sevastopol, a fost cea mai glorioasă pagină din istoria militară a armatei rusești, căci Rusia cădea sub aureola de a fi luptat în contra celor mai tari și mai civilizate din armatele continentului European. Pentru întîia dată, însă, în istoria ei, Rusia, în loc de a'și întinde hotarele, fu silită să le restrîngă; pentru prima dată, trebui să retrocedeze o părticică din cuceririle sale; iar acea părticică era ruptă și ea, tocmai din pro-

vincia ce ne-o răpise la 1812. Prin ea însăși, pierderea era neînsemnată; lovitura dată principiului fundamental al Țarismului, era însă, mortală! Calea spre mărire și predominarea sa pe continentul European îi era tăiată; Țarismul era învins, chiar în rațiunea lui de a fi.

Atît Țarismul, cît și popoarele de sub ocîrmuirea lui, aŭ înțeles aceasta atît de bine, încît, din acea zi, începe declinarea puterii lui și re-deșteptarea lor. Neculaï Pavlovici, personificarea autocrației țariste, moare la Petersburg, de scîrbă și de durere.

Urmașul lui, Alexandru al II-lea, pentru a menține integritatea Imperiului și unificarea Rusiei, după ce înneacă în sînge revoluția poporului Polonez, mai vechiu în civilizație și mai cult decît celelalte, apucă pe calea concesiunilor, desființînd robia, împrîpietărînd pe sătenî, reorganizînd justiția și universitățile, creînd zemstvo-urile și deschizînd nenumărate școli satești. Toate aceste reforme aveau de scop, nu eliberarea claselor de jos și îmbogățirea lor, nu distribuirea mai dreaptă și mai largă a justiției și nici luminarea popoarelor; ci învrăjbirea claselor sociale între ele, pentru a le putea mai lesne domina; apoi desnaționalizarea popoarelor ne-ruse prin

învățămîntul obligator al limbei rusești în școlile sătești, secundare, precum și în universități.

Pretutindenî se propovăduia panslavismul, care pare a fi o idee, pe cînd în realitate s'ar putea numi mai cu dreptul Panrusismul, saŭ și mai bine încă Panțarismul. Ne mai putînd străbate prin Europa la scopul dorit și tradițional de a domina Bosforul și Dardanelele, Țarul Alexandru se năpusti cu furie asupra Asiei barbare, alipind Imperiului: Caucazul, Tașkentul, Turkestanul și întinzînd granițele sale pînă la acele ale Afganistanului și pînă la malurile rîului Amur.

După 22 de ani de o așa glorioasă domnie, pe cînd Germanii, Polonii și Filandezii se deprinseră deja a-și vărsa sîngele pe cîmpiile asiatice, pentru mărirea asupritorilor lor, pe cînd Siberia se popula de toți acei cari își iubeau neamul, limba și libertatea, pe cînd nobleța Poloneză nu putea vinde moșiile sale de cît la ruși și nici cumpăra moșii de cît în interiorul Imperiului; pe cînd numai limba rusă era autorizată prin școli și prin biserici, pe cînd nu puteai ajunge la posturi mai înalte, de cît schimbîndu-ți numele saŭ dîndu-i o terminațiune rusească, pe cînd, în fine, absolvenții acelor Universități reorganizate și hrănite în ideile Panslaviste, cum le chemau ei,

saŭ Panțariste, după cum le numesc eŭ, visaŭ o Rusie mare întinzîndu-se de la Oceanul Indian pînă la Praga și de la Polul Nord pînă la Atena și Cetinie, de o cam dată, pajura cu două capete luîndu-și sborul de pe zidurile Kremlinului, pentru a se așeza trufașe pe bolta Sfintei Sofii bizantine, Țarul care liberase și fericise atîtea zecimî de milioane de supuși, resimți dorința cucernică și pîrintească de a libera de sub jugul semiluneii pe Bulgari, pe Sîrbi și alți pravoslavnicî creștinî; dar mai ales să șteargă pata anului 1854.

Care anume pată?... Și în ce consta? Eŭ unul n'am putut pricepe nici odată, că e mai rușinos a ceda trei mizerabile județe dintr'o provincie cucerită și de alt neam, decît a vinde americanilor, pe banî gata, o parte tot atît de integrantă din pămîntul sacru și inalienabil al Imperiului, avînd o întindere de două ori cît Franța întregă.

Nu Turcii aŭ înfrînt armata Țarului Nicolae, ci armatele aliate ale Franței, Angliei și Piemontelui. În bună logică, pata de la 1854 nu se putea spăla, decît prin înfrîngerea acestor puterî de către oștile Țarului. Să fi fost oare clauza că i se interzicea prin tractatul de Paris

să-și reconstruiască flota pe Marea Neagră ? Dar aceasta se putea obține și fără cele trei județe și nici că era un motiv suficient, pentru a se arăta ingrați față de noi și călcători de angajamente luate în momente de grea cumpănă în fața primejdiei. Nu ; așa zisa pată consista în realitate, precum am arătat-o și mai sus : în lovitura mortală dată Țarismului, și înfrîngerea sa, chiar în rațiunea lui de a fi.

Dar să aruncăm o privire asupra stărei morale în care se afla marele Imperiū în ajunul resbelului de la 1877, acest resbel, pornit cu atîta dragoste și aprindere, de către lumea Panslavistă.

Reformele Țarului liberator avuseseră drept consecință învrăjbirea tuturor naționalităților și a tuturor claselor societății, una în contra alteia.

În Polonia, Malorosia și până în mica și nenocita noastră Basarabie, țărănimea era convinsă, de către emisarii oculți ai Guvernului : «că Împăratul poruncise să se ia tot pămîntul de la boierii și «să se dea țăranilor, că boierii aū înșelat pe Împărat ca să-și păstreze moșiile și că de asta nu «li s'a ajuns decît 8 disiatine de gospodar.»

În justiție, judecătorii de pace (Mirovie Sudii), ieșiți în cea mai mare parte din fii de preoți și fii de negustori, se răsbunaū în contra nobililor de cîte

orî le sta la îndemînă și, pentru o palmă dată unei servitoare, condamnau pe principesa Mandvelov, la trei luni închisoare. În cler, domnea cu înverșunare ideia de a rustifica, cu orî-ce preț, popoarele ortodoxe, interzicînd de a se citi nici evanghelia la liturghie în altă limbă decît rusește.

Impărăteasa Maria Alexandrovna, născută principesă de Hessa, intervenind pe lîngă Episcopul Pavel al Kișănăului, pentru ca să permită slujba în limba Romînească la biserica din Danuțani, capătă acest răspuns măgulitor: «Fiind Episcop Rus, și Rus prin naștere, sunt suveran în cele bisericești din eparchia mea, precum, Majestatea Voastră Imperială, e Suverană în cele lumești!»! Ofițerii, funcționarii și chiar înalții demnitari trimiși, fără distincțiune de naționalitate, ci după necesitățile serviciului, din toate părțile imperiului și în toate provinciile, se grupau după simpatii și după naționalități, făcînd numai paradă de Rusismul lor; dar în realitate și la prima neînțelegere, tratîndu-se pe ascuns de Neamț, Leah, Hohol, Moldovan, Tătar, Calmuk, Baskir; și toate aceste denumiri, se rosteau bine înțeles, cu batjocură, dispreț și ură.

Un fapt tipic și tot odată nostim, e că, personal, într'un salon din Odesa, am auzit tratîn-

du-se de «Moscovskii Cupieț» adică negustor muscal, pe un înalt funcționar originar din Moscova, un coborîtor autentic al marelui Rurik; iar cei ce îl tratau atît de amabil, erau și ei Muscali neaoși, însă nu de aceeași condiție.

E natural ca popoarele împreunate cu de-a sila și cucerite de un alt popor, să se învrăjbească între ele și să urască pe cuceritor. Să vedem, însă cum erau privite acele popoare cucerite, de către poporul cuceritor, de către «Velico-Ruși» cum se chiamă dînșii, muscalii cum îi chiamă cei-lalți, singuri atașați împărăției, singurii sinceri și adevărați patrioți. Ei bine, pentru oamenii aceștia, celelalte popoare sunt o povară, o piedică spre fericire, spre libertate. Ei le îngăduie numai din dragostea ce o au pentru mărirea patriei și a neamului rusesc.

Nobleța mare, mica nobleță și în naltul comerț, ajunși la un grad superior de cultură și civilizație prin averile lor, care le permiteau luxul perceptorilor și guvernantelor străine, se simțeau copti pentru libertate și în stare de a primi o constituție aristocrată, de pildă ca cea Englesă; dar își dau perfect seama, că nu li s'ar fi putut acorda numai lor aceasta, și că ar fi fost primejdios, chiar pentru dînșii și integritatea Im-

periului Rusesc, să se dea aceleași drepturi Germanilor, Finlandezilor, Polonezilor, și chiar Malorosienilor, mai numeroși de cât dînșii și mai vechi ca dînșii, în civilizație și cultură.

Pe de altă parte, zilnic se lovea în interese și în cariere, de aceste elemente ce le erau superioare și le trecea peste cap; Germanii mai cu seamă, se bucura de protecția Impărăteselor, toate Germane până atunci și, urei acestia în contra germanilor, s'ar putea atribui căsătoria Țareviciului cu o Daneză, precum și faimoasa alianță Franco-Rusă, scîrboasa împerechere a Demagogiei ateiste, cu Autocrația Pravoslavnică, săvîrșită și consfințită pe Altarul Vițelului de aur, în Templul lui Baal, de către miniștrii apostați ai poporului lui Israil!

Dar să revenim. Societatea Moscovită era dar împărțită :

1. Partea conservatoare, cum am putea-o numi, care sacrifica idealurile sale de libertate și constituționalism, integrității și măririi neamului Rusesc. Era dar natural ca, siliți de a renunța la un ideal, să îl înlocuiască cu un altul, tot atât de splendid pentru dragostea lor de țară, și neputînd fi self-governement, deveniră Panslaviști, ceea ce însemna pentru dînșii, panrusismul în-

năuntrul granițelor Rusești și panțarismul dincolo de aceste granițe.

2. Partea cealaltă, adică elementele tinere, energice, focoase, găsiră sacrificiul mai presus de puterile lor și fugiră peste granițe, căutînd a face un amalgam din ambele idealuri ce le avuse mai marii lor, adică o Rusie liberă, constituțională și panslavă.

Dar aceeași obiecțiune care oprise pe conservatori a visa self-gouvernement, trebuie să li se fi ivit și lor. Ei și-au zis : « Ce te faci cu elementele «ne-ruse și chiar ne-slave, de cincî orî mai nume-roase decît rușii ? După ce au robît sub noi prin «despotismul autocrației, să robim noi oare sub «dînșii, prin despotismul majorităților parlamen-tare ? » Atunci se aruncară în ideile socialiste cele mai înnaintate și de grabă le întrecură și pe acestea, cu avîntul tinereței, cu furia întemnițatului ce scapă la aerul liber, cu lăcomia flămîndului che-mat la o masă îmbelșugată. « Să distrugem mai întîi societatea actuală din temelii și pînă în creștet ; nimic să nu rămîie, « nihil » și odată tot distrus și nivelat, vom chema în jurul nostru pe toate popoarele fostului imperiū și, împreună cu ele, vom făuri o Rusie nouă, atît de mîndră, atît

de liberă și atît de mare, că lumea întreagă va veni să i se închine și să i se supuie».

«O ! atavism al veacurilor trecute, prin care acest popor, blînd și bun din fire, a domnit prin vroința unui singur om și puterea numărului, a cincia parte din globul pămîntesc ! Atavism al veacurilor de sclavie și de cucerire, tu induci pe acest tînăr bun și sincer, îmbătat de libertate, de frăție și de dor de țară, să viseze visurile lui Alexandru Macedon și ale lui Napoleon Bonaparte !

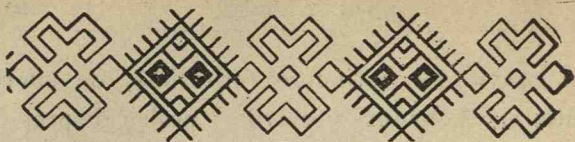
Panslavistul e mai sincer : el visează o Rusie mare, cuprinzînd în ea toate popoarele slave, ba și pe cele de altă obîrșie, precum noi de pildă care, aflîndu-ne în mijlocul lor, trebuie să ne con-topim în masa generală. «Trebuie să se rusifice Romîniî zic Panslaviștii.» La care Nihilistiî răspund : «N'avem nevoie de aceasta. Ne mai fiind frontiere și fiind frați cu toțiî, frațiî Laponi vor fi liberi să cultive ogoarele și viile Romînilor ; iar Romîniî, la rîndul lor, vor pescui balene, vor vîna urșiî albî și renele fraților Laponi ; uniî se vor încălzi la soarele fierbinte din cîmpiile dunărene, ceîlalți vor admira pustiurile de ghiață și aurorele Boreale !»

Dintr'o parte dar, ca și din cealaltă, acelaș

dor atavic de estindere teritorială, de supra-
mație slavă, asupra neslavilor; acelaș dispreț de
adevărată dreptate, de libertatea deplină și de
fraternitate umană; aceeaș tendință de copleșire,
ierî în numele autocrației, astăzi în numele Pan-
slavismului și mîine, în numele socialismului! Ca
bulgărul de zăpadă însă, atavismul acesta, care
a devenit un colosal și primejdios munte de ghiață,
curînd se va topi sub caldele raze ale soarelui
dreptăței, ne măi lăsînd în urma lui, de cît un
biet pumn de noroi, merit a se usca și el, pentru
a se preface în pulbere.

CAPITOLUL II.
1877—1905

**Țarul Liberător de popoare, Alexandru III,
Neculai al II-lea**

Dar iată că se declară resbelul cel mare, resbelul merit a emancipa popoarele creștine de sub jugul Islamului. In numele Crucei, simbolul înfrățirei, trec oștile inconștiente ale Autocratului despotic peste apa Prutului, lăsată de Dumnezeire a scâlda două maluri românești și preschimbată astăzi într'un zid-hotar de țară. In numele dreptăței și al luminei, înaintază oștile asupra și al întunericului; trec Dunărea Traiană și, pe câmpiile Bulgariei, lumea vede realizându-se un moment idealul Panslaviștilor: curge sângele șiroaie, pentru mărirea armatelor rusești, cad și se unesc în moarte, ruși, germani, filandeză, poloni, sîrbî, bulgari, basarabeni, romîni. Toți roșesc cu sângele lor câmpiile

transdunărene și sdrobesc trufia semiluneii, susținându-se atunci cu toții în fața primejdiei.

Trec mîndre înainte oștile Țarului, și, înaintea lor, se pleacă și Balcanul. Aceleași horde de cazaci cari, în două rînduri, își scăldaseră caii în apele dulci ale Senei franceze, îi scald acuma în apele sărate ale Mării de Marmara. Tinerii diplomați și înalții demnitari 'și aleg pe drum «cificurile» turcești, pe care aū de gînd să le ceară ca recompesa serviciilor aduse, atunci cînd toate aceste locuri vor deveni gubernii rusești. Se zice chiar, că în timpul armistițiului, un grup de ofițeri a pătruns pe furiș pînă în Sfînta Sofie, intonînd sub bolta Bizantină imnul Țarismului barbar.

Și nu i-ai trăsнит Tu Doamne Dumnezeul adevărului și al dreptăței, pentru-că erau sinceri, poate, tinerii aceștia, în patriotismul lor, amăgiți și ei, după cum era amăgită, pe atuncea, omenirea întregă!

Turcia era sdrobită și preliminările de pace începură la San Stefano; între cine însă urmară tratativele? Între reprezentanții celor două state beligerante. Dar ostașii romîni și sîrbii, nu erau oare recunoscuți și ei ca beligeranți? De erau numai niște rebeli, luptîndu-se în cîntura suvera-

nului lor, cum de Țarul primea ca comandant al armatei sale din jurul Plevneî, pe șeful răsvrătiților din România și, din mîna acestui răsvrătit, primea marele cordon al Stelei Romîniei, sancționînd astfel de fapt, dreptul regalian de a conferi decorații? Motivul e lesne de înțeles.

Recunoscîndu-se România de stat, din ziua intrărei sale în luptă, s'ar fi luat acele 3 județe de la dînsa, pe cînd așa s'aŭ luat de la Turci, cari le posedau de fapt la 1812. Vroiți să știți în ce chip Rusia înțelegea emanciparea popoarelor? Cetiți tratatul de la San Stefano și el vă va lumina. Prin delimitări fanteziste, dar foarte bine chibzuite pentru cine ș'a dat seama de scopul urmărit, s'a căutat a învrăjbi, cît se poate aceste popoare între ele.

Chiar nouă ni s'a oferit Dobrogea ca compensațiune, socotindu-se că ni se aruncă o bucată din carnea poporului Bulgar. Se uitase însă, de domnia lui Mircea cel Bătrîn și a lui Ștefan cel Mare, și că nu ni se dădea, de cît ceea-ce mai fusese al nostru.

Dar în fine ; rezelul e terminat. După tratatul de la San Stefano, tratatul de Berlin consfințește pacea. Crucea a învins semiluna ; România e independentă ; odată cu ea și Serbia ; Bulgaria renaște.

Și toate acestea numai grație sîngelui rusesc și Țarului liberator !

Adevărat că și Romîniî, Sîrbiî și chiar Bulgariî, vărsase și ei ceva sînge pentru a cîștiga dreptul de a trăi sub soare ; dar ce e cu asta ?!

Ei bine priviți ingratitudea firei omenești ! Aceste popoare, trăite de veacuri în sclavie, deprinse de veacuri a fi jefuite, schingiuite și măcelărite de bașibuzucii islamului, în loc de a prefera blînda oblăduire a cnutului și a Siberiei, în loc de a sacrifica cu bucurie limba, neamul și individualitatea lor națională pentru fericita contopire în masa panrusismului, aū curajul a voi să rămînă : care sîrb, care bulgar ; iar Romîniî strigă, ca din gura șarpelui, pentru că li s'a luat trei județe din teritoriul lor național, pe care Țarul se angajase solemn a-l lăsa neștirbit !

Dar ce era mai trist că pata de la cincizeci și patru, tot pată rămăsese !

Adevărat că Rusia recăpătase dreptul de a cheltui milioane, pentru reconstruirea unei flote pe Marea Neagră, neputînd s'o treacă în vre-o altă mare de cît pe calea ferată ; adevărat că prin realipirea celor trei județe basarabene se reîntregise hotarele imperiului ; dar în schimb se dăduse Romănilor independența și acces la

mare, prin noua sa provincie, Dobrogea. Aceasta era o stavilă mai puternică în contra veleităților de înaintare ale Rusiei, de cît aceia ce o puseseră tractatul de Paris. Nu că ne-am putea opune cu succes unei năvăliri rusești; dar, făcînd parte din statele independente ale Europei, primiți în marea familie a statelor Europene, nu ni s'ar mai putea năvăli teritoriul, fără o prealabilă declarație de rezbel, bine și serios întemeiată; iar astăzi asemenea declarații, nu se mai pot face cu atîta ușurință. S'ar jigni interese mari și ale altor state mai puternice și n'am intra singuri în luptă.

Cred, că la iscălirea tractatului din Berlin, nici prințul Gorceakoff, nici contele Șuvalov, nu au avut în vedere aceste împrejurări; orî și dacă le-au putut prevedea, au trecut peste ele, împinși de voința Țarului doritor de a face, cu orî ce preț, pe reprezentanții Franței și Angliei, să consfințească desființarea tratatului de Paris, măcar de ochii lumii. De fapt însă, tratatul de Paris știrbise granițele Țarismului învins în Crimeea, pentru a'î relua gurile Dunării și a'l depărta cu vre-o sută de kilometri de slaviî din peninsula Balcanică; tratatul de Berlin redă Țarului învingător teritoriul pierdut, însă hărăzind gurile principale

ale Dunărei, Romăniei, depărtează imperiul Rusesc cu peste 200 kilometri de Bulgaria slavă, căreia, nici ei, nu'î dăruiește de cît o jumătate de independență, lăsînd'o, pentru o parte din teritoriul ei, sub suzeranitatea Porței Otomane.

Desamăgirea fu cumplită în tot imperiul; nu poate la primul moment, căci orî-cum, era destul praf de aruncat în ochii publicului. Reîntregirea teritoriului sfînt al Imperiului, reînființarea unei flote destul de puternice pentru a putea nimici în 24 ore întăririle de la Kavac (intrarea Bosforului); în fine Bulgaria devenită o adevărată provincie rusească, unde alergaŭ lacomî toți cinovniceii, toți speculanții și toate nulitățile din armată. Prințul de Battenberg, deși nepotul Împărătesei, era zilnic insultat de cel mai din urmă cinovnic sau ofițeraș, cărora le refuza vr'un avantaj, sau vre-o sinecură gras plătită.

Cu toate izbînzile acestea închipuite ale unui război fericit, nemulțumirile erau în toiul lor cel mai acut. Bulgaria nu era, nici destul de mare nici destul de bogată, pentru a satisface toate poftele și toate apetiturile. Reformele Împăratului Alexandru, care după cum am arătat mai sus, învrăjbise naționalitățile între ele, adusese acele învrăjbirî chiar în sînul armatei și în fața

dușmanului. Acea disciplină de fier care fusese fala armatelor lui Alexandru I și ale lui Necolai Pavlovici, nu mai era de cît o amintire a trecutului. Corpurile de trupă și ofițerimea se dușmăneau și nu se salutaă de la corp la corp; generalii se criticaă tratîndu-se de leși, nemți, armeni și hoholi; refuzîndu-și și ajutorul în fața inamicului, fără ordine speciale.

După înfrîngerea din fața Plevnei, generalul Scobelef avu curagiul să intre furios în cortul Împăratului și, în fața tuturor generalilor, a cutezat să-î spue: «Sire, cu Rușii mei luasem Plevna, dar Leșii și Nemții Majestății Voastre mi-aă re-
luat'o îndărăt». [Făcea aluzie la generalul Krüd-
ner, care refuzase să îi vie în ajutor, fără un or-
din al generalului Niepocoicinski, șeful marelui
stat major.]

Se poate închipui, de orî-cine, în ce stare trebuiaă să fie spiritele în interiorul țării, dacă asemenea urî se puteaă deslănțui în fața Împăratului, în sferile înalte militare, pe pămînt străin și în fața vrăjmașului.

Nihilismul un moment oprit de simțul patriotic, atît de desvoltat la Velicoruși, reîncepu din noă activitatea sa și seria lui de atentate care, după

nenumărate omoruri, reușiră în fine a răpi viața și Țarul liberator.

Mare și îngrozitoare fu reacțiunea la urcarea pe tron a Împăratului Alexandru III; reacțiune răzbunătoare, ce se manifesta prin temnițe și spânzurații, sînge și deportări; ure noi și noi vrajbe, făcînd mai nesuferite și mai acute frămîntările în tot cuprinsul Imperiului.

Vrajbe între ocîrmuiți și ocîrmuitori, vrajbe între clase și naționalități, vrajbe în fine și ură adîncă-în contra popoarelor eliberate, nereușindu-se asupra lor șantajul de recunoștință, pentru faimosul sînge rusesc ce a curs pentru emanciparea lor.

Văzînd că Prințul Carol de Hohenzolern promise Dobrogea și titlul de Rege al Romîniei, recunoscut de întregul concert european, și că, prin acest fapt, Romînia devenise o stavilă mai puternică decît aceea de la cincizeci și patru; văzînd că Principele Alexandru de Battemberg, cu toate legăturile sale de familie, luase în serios rolul său de domnitor bulgar, îndeapărtînd din țara lui cinovnicii și ofițerii ruși, văzînd în fine pe Milan Obrenovicî cochetînd cu Austria, diplomația rusă inaugură o nouă politică, împrumutînd

sistemul și armele de la Nihilistiții pe cari îi urmărea și îi înfiera.

Biruitorul Plevnei, salvatorul onoarei și armelor rusești, Regele Carol I, era condamnat să dispară și nu datori salvarea Sa, decît dragostei și lealității poporului Român.

Eroul de la Slivnița, surprins în conacul lui din Sofia, e transportat în lanțuri până la Reni, ca să priceapă mai bine lumea, de unde vine lovitura; iar, după cîțiva ani, cade sub iataganele unor sbiri plătiți cu ruble, Stambuloff, cel mai mare om de stat al țării sale, ispășind astfel crima de a fi readus în triumf la Sofia pe prințul detronat și de a fi spălat în chipul acesta, onoarea țării sale, de lașul atentat ce se făptuise de cîți-va nemernici, vînduți, sau trădători.

Milan Obrenovici, nu mai găsește liniște nici în țara sa, nici în propria lui casă și silit e să depue coroana pe capul unui biet copil. Dar și copilul acesta, cînd devine mare, începe a face umbră, mai ales de cînd Marii Ducii ai curței imperiale, încep a'și căuta logodnice aiurea de cît la curțile germane și în căutarea lor ajung până în Cetinie.

Atunci, sub Nicolaï al II-lea, diplomația teroristă a Țarilor rusești, își atinge apogeul prin măcelul din Conacul de la Belgrad, iar Petrea

Caragheorghevicî își face intrarea triumfală în capitala Serbiei dezonorate, purtînd pe piept o singură decorație : *Marele Cordon al Sfîntului Andrei Rusesc !*

Nu știi de ce trebuie să te îngrozești mai mult : de mișelia faptelor săvîrșite ori de sfruntarea cinică cu care Alexandru III își iscălește fapta la Reni ; și Nicolae II care'și decorează complicele în fața lumii îngrozite !

Și cu toate acestea, cu toate atentatele și crimele comise, pata de la 1854 tot pată rămîne, și astăzi stavila rămîne în picioare, mai tare și mai de neclintit, pentru că ea e cimentată de indignarea conștiinței publice și de ura justificată a popoarelor din Orient.

Taxeze-le Panslaviștii, pe aceste popoare de nerecunoscătoare, dar ori cînd le vor putea răspunde : Vă datorăm libertatea și neatîrnarea, dar față de mijloacele ce le-ați întrebuițat față de noi, avem dreptul legitim de apărare în contra voastră și dreptul a vă plăti cu ură și cu dispreț. Libertatea ce am căpătat-o cu ajutorul vostru, vroim să ne bucurăm de ea, iar nu să ne întindem mîinele, lanțelor de sclavie ce ni le prezintă despotul vostru, care a ridicat regicidul la înălțimea unui principiu diplomatic.

Iată care a fost, de la resbel încoace, politica orientală a diplomației Țariste; să privim acum care a fost politica sa occidentală.

Ce sunt oare oștirile acestea nenumărate care s'adună pe granițele occidentale ale Imperiului? Ce sunt orașele acestea de cazărmă, cari răsar pe câmpiile Poloniei? Sutimi de mii de oameni, pe picior de rezbel, sunt gata în orî ce moment a intra în luptă. O sută douăzeci de regimente de cavalerie, la primul semnal, pot năvăli și în călca hotarele Împărăției Germane, arzînd sate și orașe, drumurile, căile ferate și telegraful, pentru a împiedeca mobilizarea dușmanului! E oare vre-o coalițiune în contra marelui Imperiu? Polonia să fi visînd din noă de libertate? S'a sculat oare Costiușco din mormîntul lui, orî Napoleon cel mare s'o fi trezit din somnul său de sub bolta invalizilor?

Nimic din toate aceste! E dubla alianță ce se pregătește. E cel mai vast și nerușinat șantaj al veacului, plăzmuț de Țarismul Rusesc, în dauna slăbiciunei politicianilor incapabili și lipsiți de demnitate patriotică, care conduc astăzi destinele republicei Franceze. Un amiral Rusesc, cu vre-o cîțiva ofițeri, sînt primiți în Paris cum s'ar primi un Rege. Vine Țarul la rîndul său în vechea Capitală

Franceză și strănepoții celor ce decapitase pe regele lor, ascultă cu capul descoperit și plini de evlavie, muzicile armatei Republicane intonînd imnul prin care se cere izbînda și victoria Imperială, de la un Dumnezeu în care ei nu mai cred.

Republica reîntoarce Țarismului, vizita sa de curtenie și atunci Țarul ortodox, autocratul care personifică dreptul divin, ascultă și el descoperit și cu aceeași evlavie «Marsilieza» cîntată de propriile sale muzici. Marsilieza glorificatoarea revoluției! Marsileza dărîmătoare de tronuri și altare! Mîndră și strălucită împerechiere; unirea glorioasă a două apostazii!!!

Dormiți în liniște de acum pentru vecie, sub pulberea veacurilor glorioase, mărețe steaguri ale gardei imperiale Ruse, care vă odihniți în bolțile invalizilor din Paris, că Țarul vostru a venit în orașul unde robiți și nu s'a gîndit măcar să vie să vă vază! Dormiți și voi stindarde tricolore, dormiți acvile Napoleoniene, în pulberea uitărei, că Franța a venit la Cronstadt și nu s'a îndurat măcar să vă revază în trista voastră carceră din Catedrala de Cazan. Incruciașatu-s'aū steagurile Țarului cu steagurile Republicei, unitu-s'aū steagul Sf. Gheorghe cu steagul tricolor, dar erau alte steaguri de și colorile erau aceleași;

numai erau steagurile de la Wagram, Austerlitz, Borodino, Lipsca, Waterloo și Sevastopol. Francezii de atunci desculți și cu stomacul gol, învingeau Europa coalizată, că nu știaū ce e frica, Francezii de astăzi, bogați și sătuī, au luat frica Neamțului și 'și cumpăr apărători ! Alți oameni, alte steaguri !!

Să fi avut oare, strănepotul lui Alexandru I-ū și a lui Neculai Pavlovici, atîta dragoste pentru Francezi și atîta ură de Nemți, în cît să-și pue spada și coroana în serviciul Republicei ? Nici pomină de așa ceva ; dar Majestăței Sale îi trebuiau bani și bani mulți. Iată și motivul :

Rusia, caută, de la Petru cel Mare, ca să aibă neapărat acces la mare. Ne mai putînd de acum străbate, peste atîtea popoare, până la Dardanele, Țarul s'a gîndit atunci la marea Galbenă ; dar pentru aceasta trebuia bani ; nu milioane ci miliarde ! Atunci se nascoci dubla alianță, se scutură frumușel buzunarele Republicei și afacerea reuși de minune, fără ca o picătură de sînge să fi curs între soldații Germani și soldații Ruși. În 1870, după un an de luptă și de victorii unde curseră valuri de sînge, Germanii se întoarseră din Franța cu cincî miliarde ; ar fi interesant a se ști cîte miliarde a costat până acum, pe eco-

nomul și strîngătorul popor Francez, distinsa onoare de avea de apărătoare platonice, armata ce a comandat-o Kuropatkin în Manciuria? Oare Port-Arthurul, Dalny, Transiberianul, flota și chiar ultimul rezbel să fie făcute cu ruble... sau cu franci?

Am auzit vorbindu-se pînă acum de vre-o 14 miliarde, dar cred că în această sumă, nu se cuprinde nici ceea ce vor fi pus cinovnicii și sam-sarii la o parte.

În timpul războiului Anglo-Bur, valorile Engleze scăzuseră. Treceți vă rog astăzi pe la orîce zaraf și vă va schimba rubla hîrtie cu 2 fr. 70, pe cînd acum doi ani era 2,65. Să fie oare Rusia mai bogată ca Anglia? Nu, dar Franța face ca orîce creditor care s'a încurcat cu un rău platnic și susține pe debitorul său cu speranță că i se va îndrepta situația. Mi se va spune, că și Germania nu se sfiește de a împrumuta pe Țar. Or mă înșel mult, or își cîștigă astfel dreptul de creditor, pentru a sechestra provinciile germane ale debitorului, în ziua falimentului și a prăbușirii finale!

Însă cu toate succesele diplomatice și financiare, cu tot avîntul acesta strălucit către Orientul Extrem, starea acută a societăței vastului Im-

periū pe care am schițat-o în mai multe rînduri și în diferite faze, departe de a se potoli, se înăsprește pe zi ce trece. Atentatele se înmulțesc și se urmează nu numai în capitală, dar și în provinciile eterogene și eterodoxe. La Cherson, Harcof, Helsingfors, Tiflis, Kiev, Varșovia, pretutindenī, înalți funcționari de ai statului, cad jertfele posturilor ce le ocup. Studențimea se mișcă în toate centrele culturale. De unde Nihilismul era pur rusesc, dă mîna astăzi Polonezilor, Filandezilor, Armenilor și Ovreilor; iar fapt nemaī pomenit în Rusia, nici războiul exterior nu mai e în stare a face diversiune. Numai e o idee conducătoare, o tendință generală către un țel anumit; e un haos și nici patriotismul nu mai există; Rusia nu mai e Rusia, și frămîntările acestea, fără șir și fără scop, seamănă mai mult cu ultimele spasme ale morții. Sînt ferm încredințat că un rezbел, fericit chiar, nu ar fi făcut alta, decît a prelungi această durosă agonie; înfrîngerea însă a grăbit momentul.

Nobleța, rusă de origină sau de interes, cere reacțiunea și ultimele sacrificii, pentru înfrîngerea Japoniei, făcîndu-și încă iluzia, că prin victorii ar mai putea galvaniza și poate chiar reînvia cadavrul. Nobleța eterogenă și eterodoxă, stă la

o parte, făcîndu-și datoria către Țar, dar fără entuziasm, pentru a nu compromite viitorul. Intelectuali și velicorusii cer o utopie: adică Constituția, care nu ar fi decît prima etapă către desmembrare. Studențimea și nihilismul, cer drepturi egale pentru toate popoarele din Rusia fără distincțiune de rase și credință, pe, cînd poporul bate, ucide și jefuiește pe ovrei, iar Polonezii strig «Banza! Trăiască Mikado!».

Mare este asemănarea între evenimentele ce se petrec în Rusia și cele din 1789 din Franța; însă nu trebuie așteptat pentru Rusia eterogenă, viitorul ce l'a avut după revoluția cea mare, Franța omogenă. Nu trebuie scăpat din vedere că dacă Țarismul ar redeveni victorios în afară, nici înconjurat de razele victoriei, el n'ar mai fi cu putință și că tot atît de imposibilă ar fi o singură Constituție pentru întreaga țară. Decapitînd pe regele lor, francezii aŭ decapitat regalitatea, dar Franța a rămas; desființîndu-se Țarismul, se desființează Rusia.

În adevăr: am văzut că dacă Țarismul s'a putut strecura prin veacuri, alipind popoare atît de diverse, cauza este, că a știut să le concedeze oare cari prerogative, lăsîndu-le intacte și limba și moravurile la început și procedînd cu

încetul și treptat, la rusificarea lor, lucrînd mereu și fără încetare pentru atingerea scopului dorit. Se întrebuița convingerea, interesele materiale și, numai la necesitatea absolută, violența. Cu toate acestea în 93 de ani n'aŭ reușit, după cum vom vedea mai la vale, a desnaționaliza un mic grupuleț de 1 milion și jumătate de romîni.

Apoi este oare de admis, ca atunci cînd toate popoarele Imperiului vor fi chemate a lua parte la ocîrmuirea statului, vor face de bună voe ceea ce n'aŭ făcut de frică și de interes? Lucra-vor deputații Polonezi la rusificarea Poloniei, Finlandezii, Germanii, Romîni, etc., la rusificarea conșingenilor lor? Dar să zicem că s'ar adopta sistemul federativ, înființîndu-se parlamente și Constituții aparte, pentru fie-care naționalitate. Ce s'ar întîmpla atuncea? Orî poporul mai cult, mai numeros și mai vechi în civilizație, ar predomina pe cele-lalte, orî fie-care popor ar căuta să se despartă de o tovărășie necerută de dînsul și impusă lui din împrejurări istorice și legături tradiționale, desființate și dispărute odată cu Țarismul.

Orî cum dar, și din orî ce punct s'ar examina chestiunea, pentru Rusia Țaristă numai e o sim-

plă frământare, ceea ce se petrece astăzi, nici revoluție, cea ce se va petrece mâine, ci începutul... apoi sfârșitul unei agonii, a căreia urinare de neînălăturat este moartea!

CAPITOLUL III

Basarabia dela 1812 pînă la 1905

Acum că am aruncat o privire generală asupra politicei și stărei sociale a marelui Imperiū vecin, precum și asupra apropiatului viitor ce'l așteaptă, e timp să ne dăm seama de starea socială și morală a poporului din Basarabia, această scumpă și nenorocită provincie, ruptă chiar din trupul Țării Moldovei, sînge din sîngele nostru Romînesc. Sîntem datorî a ieși din nepăsătoarea noastră nesimțire, a lăsa la o parte orî ce considerațiune de prudență exagerată, soră cu nemernicia și a ne studia neamul nostru de peste Prut, cu aceiași rîvnă cu care ne interesăm de vlăstarele noastre dela Pind, saū de cele de peste Carpați. Mai cu seamă în împrejurările de față, e o datorie patriotică de a reînnoda și a strînge legăturile

noastre etnice, ca evenimentele să nu ne surprindă nepregătiți.

Am spus, cam pe la începutul acestei lucrări, că apa Prutului, menită de Dumnezeire, a scălda două maluri românești, a fost preschimbată de patimele lumești în ziduri de hotare. Aceasta pare o ficțiune cam îndrăzneată, pe cînd, din nenorocire, e cruda imagine a realității. Da! E zid între noi și frații noștri Basarabeni! Zid mai puternic și mai de nepătruns decît zidul chinezesc, căci de și nu e clădit cu piatră și ciment, e alcătuit de o parte de neștiință și prejudecăți, iar de cealaltă de aceiași neștiință și de cea mai rece nepăsare. E fapt, că în momentul de față, majoritatea elitei noastre intelectuale, cunoaște mai amănunțit viața și obiceiurile Burilor și a Japonezilor, decît a Romînilor Basarabeni. Geografii și militarii noștri cunosc de sigur topografia Kișinăului, dar aceuia de peste Carpați; iar cel de peste Prut e poate ignorat cu totul.

Cine la noi își face o idee, sau a auzit măcar de Răutul poetic și acoperit cu galbenele florile ale nufărului, cu albele corole ale crinului de apă, curgînd în taină printre stîncele înalte și păduroase ale Orheiului?! Cine cunoaște taini-

țele și ascunzătorile săpate în stînci, unde se adăposteau, pe malurile Nistrului, creștinii Moldoveni de jaful și năvălirile Turcilor de la Hotin și Bender? Dar Biserița tainică de lîngă Tribujenii? săpată într'o stîncă înaltă pe deasupra nivelului apelor visătoare ale Răutului Basarabian? În ea se adună Bejanarii să asculte leturghia sfîntă! Dar codrii Bicului? Dar podgoriile nesfîrșite cu viile și livezile lor?! Dar cîmpiele strălucitoare și pămîntul negru și mînos, în care poți săpa și de un stînjin fără ca să dai de lut?!

Și comoara aceasta nesecată de poezie și inspiratoare de artă, doarme îngropată în nepăsarea Romînului, așteptînd vre-un Pușkin, sau vr'un Lermontof, ca s'o desgroape și s'o cînte pe Rusește! Poeții noștri îi își limitează cîntecele lor, numai de la Tissa pîn' la Mare! De Nistrul care scaldă adevăratele hotare, ale moșiei străbune, nu vor să mai audă nimic, orî răgușesc de frica cazacilor. Există însă un cîntec unde se pomenește și de Prut: dar numai pentru a-l blestema, urîndu-i să se lărgească atît de tare, încît Romînul de dincoace, să nu mai poată zări, nici malul cellalt! Și cu adevărat, par'că ar fi ajuns la cer blăstămii poetului; căci de și malurile aș rămas aceleași, mult ai mai depărtat,

Doamne, unele de altele, inimele celora pe care îi desparte !

Și cu toate acestea, avem o «ligă culturală» din care fac parte somitățile intelectuale și naționaliste ale țării: cultivăm Transilvania, și ea ne cultivă pe noi cu prisosință; facem școli și cheltuim milioane, pentru frații noștri de la Pind. Înălțătoare a fost manifestația și pelerinajul întregii Romînime la mormîntul lui Ștefan-cel-Mare și mî-a săltat inima de bucurie ! Dar tot atunci, am văzut cu scîrbă și cu rușine, un sergent de călărași, sub cuvînt că era cu mustața blondă, îmbrăcat în haine de irod, înconjurat de vre-o 300 de neferi călări pe cai și pe șăi *Cazoni*, cu baltage de hîrtie și peruci de cîlț, defilînd, ziua n'amiaza mare, pe calea Victoriei. Cea ce m'a îndurerat mai mult a fost caracterul aproape oficial al acestui Vicleim, și zîmbetul, abia ascuns și batjocoritor, al străinilor care'l priveau trecînd. O sfinte Ștefan, îmi spuneam în gînd, tu Domn Romîn și Ortodox, ce ai zice oare, de te-ai vedea batjocorit, precum catolicii din Spania fanatică, sau din Sicilia Italiană, batjocoresc chipul Mîntuitorului Dumnezeesc în ziua de Vinerea Mare, punînd o cruce și o cunună de spină, pe spinarea și pe fruntea vre unui hamal,

plătit cu ziua, ca să'l facă pe Hristos! O Ștefane, tu, care erai Domn în Hotin, Soroca, Orhei, Bender și cetatea Albă, precum domn erai la Iași, Vaslui sau Suceava, ce ți-ar răspunde oare acei ce au înjghebat această mascaradă, în amintirea ta, dacă trezindu-te din somnul vecinic, le-ai apărea de odată întrebîndu-i: «Ce mi-ați făcut neamul, ce mi-ați făcut moșia?!»

Nu cu Vicleimuri și mascarade spaniole, se redeșteaptă în popor dragostea trecutului, a neamului, și a moșiei străbune; ci făcîndu-l să-și cunoască toate lăstarele și să fie cunoscut și iubit de ele; ast-fel ca un singur gînd să aibă cu dînsule; să se bucure de bucuriile lor și să sufere de ale lor dureri și suferințe!

Romîniî de la Pind, sunt frații noștriî, prin sînge, origină și limbă, dar nici odată Pindul n'a fost Romînesc; Transilvăneniî sunt încă mai apropiati de noi și departe de mine cuvintele rostite de Marele patriot, Ion Brătianu: «Îmi place Transilvania, dar fără Transilvăneni». Din contră, am admirat în totdeauna pe acești frați mai harnici și mai stăruitori ca noi; însă nici Transilvania n'a fost unită cu noi, de cît o scurtă și neînsemnată vreme; Basarabia însă a fost a noastră de la descălicătoare, a împărtășit gloriile și suferințele

noastre, a avut cu noi o limbă, o istorie și o credință. Ajunge oare vre-o nouă-zeci de ani, nici măcar un veac împlinit, ca să fie mai străină și mai necunoscută de noi, de cît Japonia? Căci știm cu exactitate astăzi, cîte leșuri japoneze, aũ umplut șanțurile de la Liao-Yang, dar nici habar n'aveam cît sînge Romînesc, a înroșit metereșele de la Port-Arthur! Să luăm bine aminte, că înstrăinîndu-ne atît de Basarabia, o înstrăinăm și pe ea de noi, și cred că am probat destul, că nu e acum momentul.

De nu cunoaștem Basarabia, putem spune, că nici noi, nu suntem cunoscuți mai bine, de dînsa. Sunt o sumă de prejudecăți în contra noastră sădite cu multă dibăcie și exploatare de acei ce aũ interes s'o depărteze de noi, pentru a o rusifica mai lesne.

Așa de pildă, pentru țăran, cuvîntul de Romîn și de Romînia, are un înțeles deosebit. Romîni sunt un fel de Moldoveni, amestecați cu unguri și bulgari, care vorbesc o limbă stricată, cu felurite vorbe ungurești și turcești, — căci ce e bulgarul, de cît un creștin, care vorbește turcește, cu unele cuvinte aduse din rusește. El se știe, că e moldovean și că acest nume, nu e cam de laudă, de oare ce i se aruncă, de către cu-

ceritoriî lui, ca ocară, bună-oară; ca cuvîntul de ghiaur, ce-l aruncau Turciî, raialelor. Ce l-a întărit mai mult, în prejudecata asta, e faptul că atunci cînd s'aû unit Moldoveniî de peste Prut cu Romîniî, s'aû lepădat și ei de numele de Moldovean.

Apoi a mai aflat, că cei de peste Prut mai aû și un Craiû de altă lege, de și a fost general Împărătesc la Plevna, și fiind că Moldoveanu, e de o lege cu Impăratu, apoi trebuie ca și cei de dincolo, să fie de o lege cu Craiul lor, numa că nu se arată, de frica Impăratului care i-ar ținea de rău. De asta bisericile la dînșii sunt pustii și înjură de cruce și de lege, mai des ca Moldoveanu.

În sferele mai culte, domnește aproape aceeași credință, bazată pe indiferența noastră religioasă. Societatea noastră este privită ca cea mai imorală, din cauza divorțului care se obține mai lesne și e mai frequent la noi de cît la Ruși, unde, la nobilî, se obișnuiește a avea și consimțimîntul Impăratului. Convingerea despre desfrînarea femeilor din Romînia, a fost întreținută de povestirile ofițerilor reîntorși din resbel; căci e cunoscut de toți, că bulevardistele bucureștene, pentru a stoarce ruble mai multe, se dau drept

fice saū neveste de ofițeri romîni plecați peste Dunăre, iar cînd știaū și limba franceză, luaū nume și titluri din înalta noastră aristocrație. În fine, chiar limba noastră, care în ultimul pătrar de secol a trecut prin atîtea transformări și neologisme, nu mai e bine înțeleasă de societatea basarabeană.

Acestea sunt eresurile și prejudecățile Basarabenilor în contra fraților lor de peste Prut; prejudecăți scuzabile din partea lor, pentru că le-aū fost inspirate, pe cînd și noi avem prejudecăți mai culpabile în contra fraților noștri Basarabeni, acuzîndu-i de a-și fi pierdut limba și de a fi luat toate viciile cuceritorilor lor. În mintea multor romîni, basarabeanul e hrăpitor, bețiv și trădător de neam. Ei bine, susțin că e o crimă, în potriua neamului nostru romînesc, de a nutri și împrăștia asemenea acuzări neîntemeiate. Prin lenea și nepăsarea noastră, nu ne-am dat nici-odată osteneala de a studia adevăratul popor basarabean la dînsul acasă; iar partea pe care o am posedat-o de la 1856—1877 e partea cea mai nepriincioasă pentru un asemenea studiu; o voiū proba-o îndată:

Înainte ca Basarabia să devie o provincie rusească, Turcii întrețineau garnizoane în cetă-

țile Ismail, Ackerman (Cetatea Albă), Bender, Soroca și Hotin, precum și un drum militar ce le unea între ele. Din pricina incursiunilor ce le făceau hordele Otomane în jurul acestor cetăți, arzînd și jefuind satele, creștini, cari nu se putură opoși în taințele și pădurile Sorocăi și ale Orheiului, se retraseră la o mare depărtare de acele cetăți; iar cînd Rușii luară în stăpînire noua lor curerire, găsiră în ea două întinse pustiri: adică Mereaua Hotinului, care se întindea cam de la Sculenă la Nistru și de la Hotin la Noua Sulița, apoi Bugeacul, ce mergea de la Bender la Reni. De alt-fel, acelaș lucru se petrecuse și în jurul cetății Brăila, dînd naștere pusturilor Bărăganului. Partea unde populația autoctonă era mai deasă, se compunea din județul Cahul, partea de peste Prut a județului Iași, județele Kișinău, Orhei, Soroca, Bălți și parte din județul Bender.

Mereaua Hotinului fiind în hotar cu Podolia, una din cele mai populate provincii a fostului regat Polonez, guvernul imperial se hotărî a coloniza acest pustiū cu malorosienii din Podolia, adică Rutenii, cu speranța ca prin ei să ajungă a rusifica și pe Romîni din județele centrale. Se întîmplă însă din potrivă. În județul Hotin,

de și se vorbește limba hoholă (malorosiană), toți vorbesc moldovenește, iar portul la femei e mai curat ca în multe județe din Moldova, unde nu vezi decît fuste de stambă și tistimeluri, pe cînd hotinencele poartă catrința și ștergarul.

Nu tot așa însă se întîmplă cu Bugeacul. Acolo aș fost aduse din gubernia Cherson, coloniile germane cari fuseseră stabilite pe malul stîng al Nistrului încă din timpul împărătesei Ceterina II-a; apoi coloniile militare ale cazacilor de marea Neagră (*cernomorskie cazaki*), în fine se mai populă Bugeacul în mare parte și cu bulgarii scăpați de peste Dunăre; iar Romîni erau în minoritate.

E greșit dar cînd se spune că am pierdut Basarabia la 1877 prin tratatul de Berlin; căci noi Bugeacul 'l-am primit prin tractatul de Paris și tot Bugeacul 'l-am retrocedat. De aceasta poate despărțirea de la 1877 nu a fost atît de dureros simțită în țară; de aceasta prejudecățile unor romîni împotriva fraților lor Basarabeni, pe care nu-î cunosc, căci n'aș mai dat ochi cu ei din anul mîntuirei, 1812.

Ei bine, e o crimă de a învinovăți pe Romîni basarabeni de manifestațiunile de bucurie ce le-aș făcut locuitorii Bugeacului, la realipirea lor de im-

periul rusesc, uniî pentru că se întorceau la matca lor, cei mai mulți, ca bulgarii și nemții, pentru a se pune bine cu noii lor stăpîni, iar infima minoritate de romîni, de frica knutului și a Siberiei.

Știu că s'aū atribuit acele manifestări și administrațiunei vitrege ce am fi avut-o în timpul stăpînirii noastre; acesta este un neadevăr ce pornește din aceeași sorginte care a inspirat Basarabenilor prejudecăți în contra noastră. Că administrația noastră n'a ajuns încă la gradul de cea mai înaltă perfecțiune, aceasta nici nu se discută, că această administrațiune era încă mai departe de ideal în 1877 și cu atît mai mult la 1856, este asemenea de netăgăduit; dar orî cît de păcătoasă o fi fost și atunci, nu se poate compara cu administrația cinovnicilor ruși. E destulă dovadă a spune că de la 1812 la 1877 nu s'aū făcut în toată Basarabia decît 715 «stîneni» de șosea, pe o mlaștină de lîngă Kișinău și aceasta, pentru că se înnomolise în acea mlaștină trăsura Împăratului Alexandru I. Dacă locuitorii Bugeacului, aū manifestat în contra funcționarilor romîni la 1877 cu speranța unui viitor mai bun, aū avut timp pînă astăzi să fi pierdut orice iluzie.

Cred a fi dovedit în deajuns, că publicul romîn nu are absolut nici-o cunoștință despre Basarabia, că între noi și frații noștri de peste Prut se înalță cu adevărat acel zid chinezesc de care am vorbit mai sus. Ca să distrug prejudecățile de până acum, voi căuta să arăt Romînilor pe frații lor Basarabenî sub adevăratul lor aspect, cu defectele și calitățile lor, descriind pe scurt aspectul locurilor unde viețuesc și studiând fiecare treaptă socială a parte.

CAPITOLUL IV

Despre Țăranul Basarabian, Temelia Neamului

Eștiut că Societatea rusă e împărțită prin legi și privilegii, în trei mari clase sociale: țărănimea, tîrgoveții și nobilii sau dvorenii. Astfel se împarte decî și populația Basarabiei. Vom începe studiul acesta cu temelia neamului nostru din Basarabia, adică cu Țăranul, pe care'l vom studia cu deamănuntul în tot cursul acestui capitol.

E de neînchipuit puterea de rezistență etnică a elementului românesc din satele Basarabene! Ce nu s'a făcut, ce mijloace nu s'aŭ întrebuintat pentru desnaționalizarea lui; și toate aŭ rămas zadarnice. Țăranul din 1905 e tot țăranul din 1812. Neclintit a trecut prin bune și prin rele, prin ademenirile interesului și prin urgia cnuțului, fără a'și perde limba nici obiceiurile.

Cînd s'a închis Prutul, (pentru a întrebuița frumoasa metaforă, prin care țăranul din Basarabia, înțelege începutul robiei sale la străin), saū stabilit pe frontieră posturi de grănicerî, din trei în trei kilometri, avînd, fie-care post, cîte opt infanteriști și patru călăreți, ceia ce revine la 4 oameni de fie-care kilometru. Toți aceștia în orele libere, trăiau deavalma cu țăraniî noștri de prin satele de la graniță și erau porecliți de ei cu numele de *obieșnic*, probabil prin pocirea cuvîntului rusesc «*obiezd*» ce însemnează patrulare.

Ei bine, foarte rari sunt cazurile de căsătorie, între obieșnici și fetele Moldovenilor. «Da mai bine o daū Prutului, de cît după obieșnic! Acesta este răsplusul ce'l capătă mai des pețitorul care se încumetează să facă o asemenea căsnicie. Dar și dacă negocierile reușesc, obieșnicul nostru cum și-a uzat mundirul și cizmele cazone, cumpără «ciobote», briū, mintean, și căciulă; iar așa schimbat, de'l ieī drept Romăn și'l întrebī: de unde ești mă?» Răspunde pe Romănește curat: «apoi de unde îmi este muerea, cucoane; orī măi stricat»: «*Tata rus, Mama rus, a Ivan Moldovan!*»

S'a făcut încercarea să se disloace cîte o companie întreagă de 240 oameni, în vr'un sat mai populat, cum e de pildă Lăpușna. Rezultatul a

fost, introducerea a numeroase cazuri de sifilis între țărani, fără a reuși să se introducă nici limba, nici moravurile rusești. Limba a rămas tot cea străbună și portul tot port.

Un exemplu între o mie:

Pe cînd se construia calea ferată între Ungheni și Kișinău, s'a decis săparea unui tunel la Cornești, un sat mare romînesc de vre-o 200 de case. S'a adus din Hrcov vre-o 5000 de lucrători, care s'a stabilit acolo vre-o trei ani și mai bine. S'a săpat tunelu, lucrătorii s'a reîntors, până la unu, în gubernia lor, îndrugînd cîteva cuvinte moldovenești; iar în sat limba a rămas tot limbă și portul tot port.

Deși recrutarea nu s'a început în Basarabia de cît cam pe la 1871, abia după resbel, autoritățile militare, convingîndu-se că recruții moldoveni erau mai sprinteni, mai inteligenți și mai chipeși, hotărîră să umple cu ei regimentele din garda imperială. După împlinirea termenului, cînd îi am văzut reîntorcîndu-se la sat care cîte cu o șapcă de husari de a Împăratului, care cu una de usari de Grodno, orî a faimosului regiment Preobrajenski, 'mî spuneam în gînd: în fine au găsit și rușii un mijloc inteligent de rusificare. E imposibil ca acești țărani, luați din cocioa-

bele lor de case, învelite cu stuf și aduși în mijlocul splendorilor unei dintre marele capitale ale lumii, luînd parte la toate părăzile, făcînd de gardă în interiorul palatelor Impărătești, să nu fie orbiți de atîta lux și mărire și să nu devie, reîntorși pe la vetre, cei mai aprigi și mai periculoși agenți de desnaționalizare. Mî-a fost însă frică în zadar. Ca tunica *obieșnicului*, s'a rupt și șapca *gvardeițului*; iar în locul ei, căciula de oaie, sau pălăria neagră, îi sorbeau din creier, nu numai amintirea paradelor strălucitoare, dar și înțelesul primului cuvînt al limbei lui Krilof.

Și să nu se creadă că, acea putere de rezistență, o găsești numai în satele depărtate de centrele orașanești. La porțile Kișinăului, în jurul orașelor de provincie, ca și în sătulețele cele mai depărtate, pretutindenî unde a fost, sau unde s'a înființat din nou, vr'un sat romînesc, romînesc rămîne pe vecie, cu port, limbă și obiceiuri.

Și pretutindenî la sate, acelaș aspect. Dacă boerul e romîn de origină, vezi curtea boerească cu cerdac și învelită cu șindrila, iar biserica cu o singură clopotniță, ca în Moldova. De e proprietarul rus, vezi curtea învelită cu tablă văpsită verde, iar biserica cu mai multe turle acoperite cu aceiași tablă verde. Apoi una, sau mai

multe cîrciumă, care, până mai ieri, aparținînd proprietarului, erau arendate pe la ovrei.

În colo, satul cu căsuțele lui învelite cu stuf, cu prispă de lut, cu tindă, vatră și cele două odăi în dreapta și în stînga tindeii; apoi curtea împrejmuită cu gard de nuele, coșarul pentru porumb, șopron pentru care; în dosul casei grădină și livadă cu pomi roditori. Toate aceste în condițiunii mai bune, sau mai rele, mai mici, sau mai mari, după puterea omului. La preot, dascăli și cîțiva fruntași, găsești și case acoperite cu șindrilă, cu stîlpi de lemn pe întreaga fațadă, cum am găsit și în Teleorman. Nimic n'arată, că ești în Rusia și te ai crede de-a binele în fundul Moldovei.

Nici nu mai vorbesc de datini, obiceiuri, moravuri, la nunți, botezuri și mormîntări; povești și legende; steaua și colindele de Crăciun; plugul la anul nou etc. etc.; căci n'ar avea nici un interes pentru cititorul român, fiind absolut aceleași ca în Moldova. Aș chiar denumiri comune: fie de pe malul drept, fie de pe malul stîng, țăranul de pe valea Prutului, se zice, că e Prutean și Neculai a Tomei, care s'a născut la Ungheni, dacă se va gospodări într'un sat din județul Sorocăi, va fi cunoscut acolo sub numele de

Neculai Pruteanu, exact cum se întîmplă și la noi, unde am întîlnit Pruteni și în județul Olt.

La 7 kilometri de Prut, în dreptul Iașului, după ce treci pădurea, ce se zărește din dealul Copoului, începe o serie de sate răzeșești cum sunt : Citireni, Vulpești, Mileștii etc., ce se succed la distanțe de 10 sau 15 kilometri unul de altul și care ating, pe o parte apa Nistrului, iar de alta, trec de Kișinău. In ele trăesc Răzeși și Mazili, care posed hrisoave iscălite de Ștefan Vodă și Vasile Lupu, Duca Duculeț Voevod și alții. In Citireni, un răzeș mî-a scos din podul casei, unde le ținea ascunse, sulite și baltage, care ar fi putut da Vicleimului din vara trecută, un caracter mai puțin de carnaval.

Răzeșii din Basarabia sunt aceiași, ca origină și vechime, ca cei din restul Moldovei. Maziliî însă sunt boeri maziliți de Domniî Moldoveni, pentru cauze politice, sau chiar pentru fapte infamante. Intre ei am găsit Pălădești, Lățești, Costăkești, și Miclești, care mî-au dovedit cu acte, obîrșia lor. Nu știu de li s'au păstrat pîn'acum privilegiile, dar pot afirma, că pînă în ajunul resbelului de la 1877, erau recunoscuți de Guvern, nu plăteau nici un bir, dar în schimb, executaū sentințele

și sequestrele ordonate de ocîrmuire, și anume: dacă vre'un sat condamnat prin judecată, nu vroia să se supue la plata sumei arătată în sentințe, ispravnicul le trimetea unu saŭ două sate de mazilî, (vre-o patru saŭ cincî sute de oameni), care înarmați cu reteveie și paruri din gard, duceau cireada vitelor satului răsvrătit pînă la reședința județului, unde era vîndută la mezat, pînă la concurența sumei datorate.

Incercările de rusificare prin biserică, nu dădură nici ele rezultate bune: țăraniî în loc de biserică, se strîngeau la cîrciume; iar cînd se porunci a se închide cîrciumile în timpul leturghiei, își vedeau de gospodărie prin bătătura casei, așteptînd deschiderea localului de petreceri. La biserică trimetea omul, doar pe măsă, pe soacra sa, saŭ muierea după lăuzie, dîndu-le ceva gologanî să cumpere lumînări. Cu aceasta 'și îndeplinea, badea Ion, datoria către Dumnezeu. Chiar babele și muierele, cînd se duceau la locașul Domnului, băteau metaniî pe la icoane, aprindeau lumînările, apoi se întorceau acasă cu conștiința împăcată. Dacă satul e în apropiere de vre-o gară, saŭ de vre-un orașel, biserica e plină numai de ruși; de nu, e goală. Și ce ar putea face în biserică bieții romîni, cînd nu pot

înțelege nici Evanghelia zilei, nici măcar Apostolul !

Cu școala e și mai nostim. Copilul obligat să vie acolo de două ori pe zi, cu chiū cu vai, învață a bolborosi vre-o rugăciune, sau vre-o poezie pe rusește, fără a înțelege măcar ce spune și nici ce-î spune dascălul. Apoi iesă la recreație, unde se joacă și vorbește, cu camarazi, tot în limba lui. Plictisit de «tîmpenia» școlarului moldovan, dascălul scurtează orele de studiu, în folosul recreațiilor, pînă ce aceste recreații înlocuesc orele de studiu cu desăvîrșire. Se ajunge totuși la un oare care rezultat în lupta aceasta între două limbi : învățătorul învață, mai în totdeauna, limba vorbită de elevii săi.

Spre a nu cita decît un exemplu :

Un înfocat panslavist, din nenorocire romîn de neam, dîndu-și seama de ceea ce se petrec în școala de pe moșia sa și atribuind insuccesul studiilor, incapacității învățătorului, care era basarabian și vorbea moldovenește, aduse cu mare cheltuială o învățătoare tocmai din Moscova, crescută în ideile pur panslaviste și neștiind o o boabă din vre-o altă limbă, decît limba rusă. După doi ani, tînăra profesoară nu vorbea tocmai moldovenește, ci curat romînește ; căci își cum-

părăse cărți de la Iași și ne învățase limba, pentru a putea să rusifice pe elevii ei. Rezultatul însă, a fost încă mai prost decît acel obținut de învățătorul Basarabian.

Cînd Țarul liberator introduse marea reformă a zemstvoudurilor, am avut un moment de îndoială; mai ales aveam frică de instituția judecătorilor de pace. Ei bine și atunci frica mî-a fost zadarnică; toată rusificarea ce s'a putut obține prin acest mijloc, a fost introducerea în limba țăranelui a vre-o cîteva termene juridice ca: povestea (citațiune) sroc (termin) căruia țăranul îi zice soroc, Mirovoî sudia (judecător de pace), pe care țăranul, în glumă, îl numește Mirăuță sfredeiac, pentru că nu-î dă pace și îi tot trimite la povești (citațiuni). În fine, de unde credeam că țăranul va căuta cu rîvnă să fie ales în adunările districtuale, sau în cea provincială, pentru ași putea apăra interesele, l'am găsit din potrivă foarte rece, ba chiar ostil, privind ca o povară și o cheltuială zadarnică, de a fi numit «glasni adică deputat». «Da n'am eu destule nevoi pe cap, 'mî spunea un frunțaș din Florițoaia, om bogat și foarte deștept, să mai bat drumurile pe la Bălți și pe la Kișinău, ca să privesc cum se ceartă boerii între dînșii pe ru-

sește?! Cînd mă întrebă și pe mine cîte ceva, daŭ și eŭ din cap, sau ridic mîna odată cu ceilalți, la întîmplare, că cine mai poate pricepe ce grăesc ei?»

Așa dar, nici prin căsătorii, nici prin colonizări, nici prin biserică, nici prin școli, nici prin interese materiale și creare de nouă interese de politică locală, nu s'a putut ajunge la desnaționalizarea țaranului basarabean. Temelia neamului a rămas neatinsă; limba, portul, moravurile, datinele sînt neclintite și chiar aspectul general al satelor, e același ca înăuntrul Moldovei.

Acelaș lucru oare să se fi întîmplat și cu orașele? La prima vedere s'ar părea că s'a întîmplat contrariul.

De la Ungheni, romînul care călătorește cu trenul, nu mai întîlnește decît oameni posomorîți, purtînd niște barbe mari și vorbind numai rusește. Ajuns la Kișnău, de la gară și pînă la otel, treci prin niște străzi lungi, drepte și de o lărgime exagerată, caracteristica orașelor rusești. Case mari, dar cu un singur etaj, posomorîte ca și acei ce locuesc în ele; avînd curți mari împrejmuite cu ziduri înnalte și tencuite, cu porțile închise ziua ca și noaptea și boite în vre-o culoare cenușie sau albastră.

Prăvălii cu devenură și etalaje, aceste po-doabe care dau unui oraș veselie, viață și însuflețire, nu întâlnești aproape de loc. Cazărmă, edificii publice, hoteluri cu, mult, două, trei camere, seminarul, soborul (catedrala) în mijlocul imensei sale grădini patrute de vre-o 300 de metri la fie-care latură și numită, nu prea știu de ce, bulvard, Palatul guvernatorului, grădina publică, la poarta căreia statuia Țarului Liberator pare a privi cu jînd spre Nord, întorcînd spatele creștinilor din Orient, liberați de dînsul...; iată Kișinăul.

La plimbare, nu întâlnești decît uniforme, sau cinovnici cu săpcri cari vorbesc între ei rusește; în piață negustori cu barbe rusești, sau cu perciuni ovreești, lipoveni, lipovence, cațapi, apoi pierdută în mulțime, lelița Catrina, cu o cațaveică peste o fustă de stambă cu trei benți de catifea și cu bariș sau testemel pe cap, vinde vre-o găină ofticoasă, sau vre-o șase ouă.

Te întrebă atunci, dacă se poate ca, în mai puțin de 100 de ani, să se fi șters orî-ce urmă din timpurile Moldovei. Doar la Ocrujnoi Sud (tribunalul), mai întâlnești căciula și minteanul. Căci de! Așa e lăsat de D-zeu, ca rezeșul să nu poată trăi fără proces, cum nu poate trăi fără mămă-

ligă! Acolo însă dai și de un fapt îmbucurător. Cu tot interesul ce l-ar avea, Badea Ion, nu răspunde la întrebările președintelui, de cît prin translator. Abia aū trecut 25 de ani de cînd stăpînim Dobrogea împestrițată de atîtea neamuri, avem și noi acolo translatori atașați pe lîngă tribunale, dar foarte rar îi am văzut funcționînd în ședințe; după 90 de ani de stăpînire rusească, Badea Ion, tot nu răspunde cînd *presedateliu*, 'l întrebă de nume, saū de vîrstă, și aceasta, chiar atuncî cînd știe rusește. Adevărat că Badea Ion, cum trece Nistrul, se înțelege cu lumea și pe rusește; dar cum s'a reîntors acasă uită tot. Badea Ion mai știe rusește (ba chiar a citi și a scri) cît timp e la «polk», adică la regiment; dar cum scapă de acolo și pune căciula pe ureche, nu mai știe nimica. E stranie memoria lui Badea Ion; să aibă oare vre-o vrajă saū un făcut în căciulă?

Îmi vei spune, călătorule, că femeia cu cațaveica și Badea Ion cu căciula lui, nu ne dovedesc decît că satele aū rămas romînești, iar că orașele s'aū rusificat cu totul, dispărînd orice urmă din Kișinăul nostru d'inaintea anexărei. Puțină răbdare iubite călător și te vei convinge că vechiul Kișinău există încă și că rusificarea

lui e numai la suprafață, adusă din interes și frică, la boeri și târgoveți, iar nici cum din inimă.

Pentru a spulbera și lumina noianul întunecos al propriei tale neștiințe, prin care la reîntoarcerea ta în țară ai putea aduce idei greșite și dăunătoare, înrîurit fiind de cele ce vezi, fără a le pricepe și de cele auzite de tine, de la cei ce au interes ca să te amăgească, trebuie să te reîntorci cu mine de unde ai plecat, adică de pe Podul de fier de peste Prut, la Ungheni.

Privește de pe fereastra vagonului : vezi, lângă păduricea cea de lozii și salcii, acel mic sătișor, ce pare o prelungire a satului nostru Ungheni Românești ? Vezi ? Lângă casa de obștie, în jurul scrînciobului, s'a încins o horă. Aceiași oameni, aceleași tipuri, acelaș port, aceiaș limbă ca și peste apa Prutului. Ei bine, aceste case, cu prispe și cu acoperămînt de stuf, sînt Ungheniî din Basarabia, Ungheniî de dincolo cum îi chiamă țăraniî din Moldova. Acum vre-o 35 de ani, pe locul unde se înalță falnica vamă Rusească, poșta, gara și micul orașel Ungheniî Ruși, se întindea un tăpșan de iarbă verde, o țelină, unde pășteau turmele de oi. Pe acel tăpșan s'aû stabilit cinovnici, agenți, comisionari și negustori ovrei, fără

nicî-o legătură posibilă cu locul, decît temelile caselor lor. Nicî o căsătorie, nicî o legătură de sînge și nicî măcar o legătură mai trainică de interes, între locuitorii Unghenilor vechi și ai Unghenilor-Ruși. Ei bine, iată imaginea cea mai exactă a rusificărei Basarabiei la orașe. După 35 de ani, nicî o casă din satul Ungheni nu s'a închis, nicî o familie de romîni nu s'a strămutat în noul orașel, plin numai de cinovnici și de ovrei, cu toată legea prohibitivă, care împiedecă neamul lui Izrail, a locui pe frontiere. Dute la Sculenă, la Folești, la Otaki (pe malul Nistrului), acelaș lucru te va izbi.

Acolo, unde, la 1812, erau orașe, precum Bălți, Orheiū, Soroca etc., găsești cîte una sau două străzi strîmte și întortochiate, prăvălii cu stîlpi groși de piatră și obloane de fier, case cu ceardacuri și cu ogrăzi, aruncate la întîmplare, vre-o două-trei biserici în stil moldovenesc, apoi, în prelungire, sau la o margine, orașul nou cu străzile de 12 stînjenî latul, cu casele de piatră, mohorîte cu vopsea și învelite cu nelipsita tablă verde; o singură biserică, în stil moscovit, avînd în jurul ei și cîte o piață mare pentru parăzi.

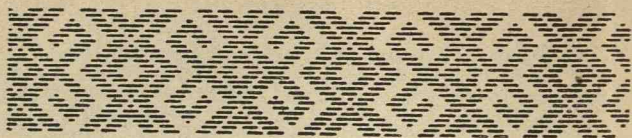
Tot așa e și Kișinăul. De la biserica Sf. Ilie, ce o zărești pe o culme cînd sosești cu trenul,

dacă tragi o linie dreaptă până la orfelinatul lui Iorgu Balș, așezat pe o altă culme în fața gărei, această linie va trece negreșit prin așa zisă Zolotaia Ulița (strada de aur), care trebuie să fi fost extrema limită a vechiului oraș. În adevăr, din Zolotaia ulița și până în apa Bâcului, nu dai decît de aceleași străzi strînte și întortochiate, de aceleași prăvălii cu stîlpi de piatră și obloane de fier, aceleași brutării, măcelării, cojocării, cu taraba în afară, *a la turca*, aceleași case șindrilitate, cu ceardacuri și ogrăzi mari aruncate la întîmplare, spre mai marea întortochiare a străzilor. De la Zolotaia în sus, până la cimitirul Malinei de o parte și Închisoarea nouă de alta, acolo unde astăzi s'a ridicat Kișinăul care îl cunoști și te-a înspăimîntat atîta prin rusificarea lui, se întindea de sigur, așa numita vatra orașului, țelină pe care pășteau vitele tîrgoveților dinainte de 1812. Ce dar aș rusificat rușii în Basarabia, timp de aproape un veac? Vre-o cîteva sute de fălci din vetrele orășenești... și atîta tot. De la Kișinău la Prut, de la Kișinău la Nistru, te poți duce cu piciorul și cît de încet, adăpostindu-te în casă românească, hrănindu-te din ceaunul mămăligei străbune și fără ca să ai prilej de a rosti nici o vorbă de o altă limbă

decît graiul cel dulce românesc. Pretutindene vei fi înțeles, îmbrățoșat, iubit. Ovreiul chiar, această trăsătură de unire între ruși și romîni, vorbește tot atît de stricat și cu același accent caracteristic, limba cea Moldovenească și limba lui Pușkin.

Dacă după atîtea sfortări meșteșugite, într'un veac întreg, nu s'a ajuns în Basarabia a ne zdruncina temelia neamului, apoi cu mîndrie ne putem ridica sus și inimile și fruntea, zicînd și noi ca poetul: «romînul nu piere»!!

CAPITOLUL V.

A doua treaptă: Tîrgovățul

Scopul meu fiind, înainte de toate, a arăta adevărul, orî cît de neplăcut ar putea fi, găsind tot atît de primejdios a lăsa publicului nostru românesc prejudecăți pesimiste, sau a-l măguli hrănindu-l cu iluzii optimiste, voi mărturisi că guvernul rusesc, a reușit mai bine cu boierii și cu tîrgoveții în opera sa de rusificare, decît cu țaranii. Voi arăta rana făcută românismului în toată adîncimea ei, însă rog pe cititor a o examina cu mine de aproape și cred că se va convinge, că nu e atît de adîncă cum pare a fi, și, în orî ce cas, nu e mortală.

Dacă acum vre-o patruzeci de ani, mai întîlneaî, șezînd grecește pe taraba lui, vre-un negustor bătrîn îmbrăcat cu giubea, antereu, și pe cap. cu vre-o șapcă cu cozoroc mare, lăsat pe

ochi, ca a lui Milo în rolul lui Barbu Lăutaru, apoi aceștia vor fi dormind de mult somnul cel vecinic în jurul bisericeii S-tu Ilie, al căreii citorii erau aproape cu toții. Chiar sub domnia moldovenească, nu aũ fost tocmai numeroși negustorii, pentru că romînul e mai degrabă atras spre plugărie, decît spre negustorie. Apoi Basarabia fiind vecinã cu Podolia, chiar de pe atunci, ovreii polonezii erau mai numeroși acolo de cît în restul țarei. Mutîndu-se la Prut granița de la Nistru, e natural, că ne mai găsind nici o piedicã, ovreii nãvãlirã mai numeroși în Basarabia. Peste ei venirã «Cațapii» adicã negustorii muscali, astfel în cît tîrgoveții moldoveni, furã coplesiți de aceste douã elemente și nu mai puturã lupta. Unii sãrãcirã de tot, trãind de azi pãnã mîne pe tarabele lor lipsite de marfã și de mușterii; alții trãiau pe ceardacurile lor, din banii cîștigați altã datã și din amintirile trecute; alții în fine mai avuți, luaũ în arendã vre-o moșioarã, și la ceasul de pe urmã; lãsaũ cu limbã de moarte, ca sã fie îngropați în curtea S-tului Ilie, între mormintele jupînului cutare și a lui jupîn cutare, cu care mai avuseserã daraveri și pe lumea asta.

Fiii lor, umplurã seminariile și gimnaziile, care

pe vremurile acelea începeau de la abecedar; deveniră preoți, scriitorai pe la diferitele cancelarii ale statului, doar vor ajunge și ei la *dvo-rianstva* (nobilime). Rusiți pentru a-și face mai lesne cariera, de și vorbeau foarte prost limba rusă, se sileaă a-și da accentul rusesc cînd vorbeau românește, ba unii se prefăceau chiar că: nu știu «maldavaneștie». Ba'și schimbaă și numele:

Iancu fiul lui jupîn Niculae Piine rece, devenea Ivan Nicolaevici Tverdohlebov; Niță a lui Agapie Dumitriu, Nikita Agafonovici Dimitrov; iar Gheorghe Rotaru, devenea Colesnicoff și așa mai departe. Nu mai permitea colegilor să-î spuie moldovean, ci rus de origină moldovenească (*moldavskoi proishojdenii*); iar asta, mai cu seamă, de cînd moldovenii se făcuseră romîni. Doar cu nevasta, de era romîncă, mai grăia moldovenește, de oarece *dvoriani* (boerii) nu vorbeau cu el de cît rusește, iar «cupieții» (negustorii) și «izvoșcicii» (birjarii), nici nu știaă altă limbă. Dar ce rusească mai îndruga bietul Colesnicoff... numai adevărații ruși cari vorbeau cu el, ar putea-o spune. Mănîncă, bietul Colesnicoff, tot anul la borș de sfecle și bea la ceaă rusesc în samovar de alamă, pînă zice că nu e el; astfel dovedește

chiar părților sale mai intime, că e cu adevărat rus. La zile mari însă, tot obiceiul strămoșesc, și-l face, cu turtele de Crăciun; și pe cînd muscalul se înfruptă de Paști cu purcelul tradițional și cu babe¹⁾ de un metru înălțime, Colesnicoff, în amintirea tatei, se înfruptă cu miel, pască și cozonaci împlețiți; iar dacă cumva nevasta sa e rusoaică, se duce de se înfruptă la Țițaca lui, Marghioala, (adică sora lui măi mare) care, de și măritată după rus, îi poartă de grijă moldovenește. Într'o singură privință Colesnicoff, recunoaște că nu va putea atinge niciodată capacitatea rușilor adevărați: nu poate ca ei suporta rachiul; dar cine știe, dacă cu multă stăruință și multă durere de cap, nu va ajunge și la acest grad de înaltă rusificare?!

Și s'a făcut bietul Rotaru nostru, măi rus ca rușii, măi pravoslavnic de cît împăratu, și măi ales de cît cumnatul său, soțul țîțacăi Marghioalei, care a început a căpăta dragoste de frumosul pămînt al Basarabiei și de locuitorii ei.

Pe cînd cumnatul, rus de naștere, încearcă, de bine de rău, a îndruga cîte-va vorbe moldovenești cu țărani, Colesnicof, tare de calitatea sa de ci-

---

1) Babele sunt cozonaci rusești.

novnic împărătesc le strigă răstit: «Ei! Maldavan cap di bou, vin acoce!» par c'ar fi chiar de la Moscova și n'ar zice în toți anii țâțacăi: «Mă-ai gătit și mie vr'un cozonac de Paști? Adumi-l, «încoace!» Ei bine dar asta o spune în casa țîțacăi, cu ușile închise și perdelele trase, nu în gura mare, ca să-l poată auzi Nacialnicii (șefii)!

Tot pe ascuns, se ocupă și de literatură, ba chiar de literatura oprită de cenzură. A citit pe Tolstoï... ba chiar și pe Bacunin; dar ce o fi înțeles din cărțile acelea, nu v'aș putea-o spune... și, tare 'mă pare, că nici el! I-o fi venit lui în minte, că odată ce țarul s'a milostivit să hărăzească o parte din moșiile Dvorenilor, la niște țărani proști ca Moldovenii, care, până mai ieri, nu erau buni nici de soldați, cam de ce n'ar împărți și ce a mai ramas, pe la cinovnicii cari, oricum, sunt oameni cu carte și fac slujbă împărăției. Dar o fi știind el Împăratul ce face; treaba lui! Colesnicof nu se bagă, nu se amestecă, că slujba e slujbă și necialnicu l'ar da afară... sau poate și mai rău.

Apoi Colesnicof iubește pe Impărat, și iată pentru ce: cine e mai mare după Dumnezeu? Împăratu. Apoi dacă trebuie să iubești pe Dumnezeu, firește că trebuie să iubești și pe Impărat; căci

unul te-a pus pe lume și altul te-a pus în slujbă; unul ți-a dat viața și altul ți dă pîine. Apoi unde pui că Impăratul e rus curat? Nu e nici hohol (maloros) nici cîuhna (finlandez) nici poleak, nici neamț. Și mult mai urăște, doamne, bietul Colesnicof, toate neamurile acestea; că a avut colegi dintr'însele în cancelaria lui și știe cît plătesc, Niște lingușitori, niște intriganți, care se pun bine cu nacialnicii, pentru a fi înaintați la cinuri, și ocărăsc pe ruși și pe țar, când sunt între ei. Chiar el era s'ajungă stolonacialnic (șef de biuro), dar un poleak îi a luat locul.

Mult s'a indignat odată, cînd a auzit că împăratul ar fi și el neamț, și chiar din familia Holstein-Gothorp! Ia auziți mă rog așa minciună! Par'că nu știe lumea că neamțu e protestant sau catolic, pe cînd țarul e *pravoslavnic*, *blagoverni*, se împărtășește singur, bînd chiar deadreptul din sfîntul potir și intrînd în oltar prin ușile împărătești. De-ar fi neamț, ar putea face așa ceva? Apoi la urma urmei, ci că și Hristos s'a născut ovreu, asta nu vrea să zică, că trebuie să iubim pe ovrei și să le dăm pas să ne ia slujbele și cinurile. Iată pentru ce Colesnicof urăște tot ce nu e rus curat și iubește pe Împăratul care e rus, cum a fost creștin și domnul nostru Isus Christos.

Colesnicof mai are și un nepot de frate : fiul părintelui Manoli Rotariu, care se chiamă Vasili Manoilovici Ratariof. Țala a ajuns bine de tot : e Mirovoï Sudia la Folești ! E din generația nouă, cu idei nu se poate mai înaintate ; ast-fel că dacă îi cade vre-un Dvorian în capcană, apoi ținete. Unde pe altul l'ar osîndi la cincî carboave ștraf, pe dvorian îl trimite chiar în pușcărie, fie el și Kniaz.

Iată după 93 de ani ce aū devenit târgoveții basarabienî. Ce ar deveni după 10 ani de libertate și de cultură națională, e lesne de prevăzut. Nu numai Colesnicof, dar și cumnatul său, ar deveni mai sinceri patrioți romîni, de cît sunt astă-zî credincioși supuși ai împăratului. După cum am văzut, singura legătură, între dînsul și Rusia, este împăratul, prin biserică și slujba care îi da pîinea zilnică ; suprimați pe împărat, înlocuiți slujba printr'o pensie și vedeți ce rămîne din rusificarea lui Rotariu a lui Dumitriu și a lui Piine rece.

Să nu uităm, că de vorbește astăzi stricat limba maternă, este numai de teama nacialnicului. Vorbește rău rusește ; știți pentru ce ? Pentru-că gîndește pe moldovenește, apoi traduce ; ast-fel că fraza lui, chiar atunci cînd e gramaticală,

nu e după geniul limbei rusești. E greu pentru un străin, să grăiască bine și corect limba rusă, dar ași asimila geniul limbei rusești, e aproape imposibil pentru un neslav.

Mi se va spune, că Kișinăul nu se compunea numai din fiii acelor vre-o cîți-va tîrgoveți rămași după alipire, că acest oraș numără peste 80.000 locuitori. E exact, dar în cazul unei dezagregări a Rusiei țariste, ce s'ar întîmpla? Din acele 80.000 de suflete, puneți la o parte pe ovrei, cari ar rămînea poate pe loc, apoi scădeți pe polonezi, germani, ruteni, cari s'ar zori a se reîntoarce în patriele lor, și vedeți ce rămîne. Chiar din velicorușii stabiliți în Basarabia, n'ar mai rămînea de cît aceia care ar avea legături de rudenie în provincie, orî acei ce ar prefera să 'și sacrifice naționalitatea, intereselor lor materiale.

Iată dar cât de puternice și cît de adînci sunt rădăcinile rusismului în Basarabia. Mult măi grea era realipirea alsacienilor la patria germană, și cu toate acestea s'a făcut, nu numai prin forța armelor, pentru că sîngele apă nu se face!

CAPITOLUL VI

A treia treaptă: Boerimea

Să mai urcăm acum ultima treaptă socială a societății basarabene, ajungînd astfel la boerimea moldovenească, devenită Dvorianstva Basarabiei.

Se știe că boerii noștri moldoveni, aveau întinse moșii peste Prut, dar nu trăiau pe ele, ci le arendaū, avînd reședințele lor în Iași sau în interiorul țării. Puțini, foarte puțini din ei, după ce s'a închis Prutul, legați de interese politice, sau materiale, se strămutară la Kișinău. Ceilalți urmară a 'și arenda moșiile pe la mici boernași, pe la greci, armeni, sau bulgari.

Aceștia, cu încetul și treptat, cumpărară de la boerii mari, moșii întinse; apoi, prin stăruințe, căpătară și hrisoave de boerie, cari, mai cu seamă în timpul căimăcămiilor, se cumpăraū cu bani peșin. Odată hrisovul în giubea, se întorceaū nouii

boeri în Basarabia și se înscrieau în cartea de aur a dvorianstvei.

De și eram copil, pot spune că cunosc Kișinăul dela 1854 și pînă astăzi. Fără a fi locuit acolo stabil, nu a trecut, nici odată, mai mult de patru sau cinci ani, fără ca să 'l revăd; astfel, că mi-am putut întotdeauna împrăști amintirile și să 'mă dau seamă, mai bine ca altul, de progresele făcute.

Pot afirma cu siguranță că orașul nou, de la Zolotaia și pînă la Malina, exista deja întreg, ba că avea chiar aspectul de astăzi. Afară de statuia Țarului liberator, afară de vre-o cîteva clădiri monumentale, ce exist astăzi pe piața poliției, afară de palatul justiției, și noua închisoare, restul exista deja. Aceeași clădire a poliției, cu șoproanele pentru pompe lăsate deschise în bătaia vîntului, și cu foișorul de foc deasupra; soborul, bulevardul, seminarul, episcopia, palatul guvernatorului, grădina publică și toate quartierele ce o înconjoară, aveau absolut aceeași înfățișare ca și astăzi. Afară numai, că orașul nefiind pavat, roțile trăsurilor se îngropau pînă în butuc într'un strat adînc de nisip, care, la prima adiere a vîntului, pătrundea prin locuinți chiar atuncî cînd ferestele erau închise, iar la prima ploae mai repede, se

prefăceaŭ în adevărate gîrle de noroiu. Bine înțeles că nu existaŭ pe atunci nici actualele tramvae cu cai.

Iorgu Balș trăia încă ; nu odată m'am jucat în vastul salon, cu sticle colorate, din palatul lui, și pe locul căruia s'a clădit, de nu mă 'nșel, paraclisul orfelinatului zidit din baniî săi. De asemenea mai exista palatul lui Iordaki Catargiu, devenit istoric astăzi, prin faptul că a fost, la 1877, reședința Țarului liberator și a marelui duce Nicolae Nicolaevici. Boerii noi și vechi, își cumpăraŭ case clădite gata de arhitecți ruși sau polonezi, cari le construiaŭ de speculă ; din această cauză, lipsă de estetică și de originalitate în locuințele orășenești ale boerilor basarabieni.

Iată și numele a vre-o câteva familii moldovenești pe care le-am cunoscut pe acele vremuri și cu care am fost mult timp în legătură de prietenie. Le dau aci în ordin alfabetic :

Andrieș, Balș, Bodescu, Bantoș, Buznea, Cantacuzino, Catargiu, Catacazi, Crupenski, Cazimir, Cușu, Ciolac, Cristea, Calmutzki, Crușovanu, Cuțilă, Caso, Cafengi, Dabija, Dicescu, Donici, Frunzetea, Gafenco, Glafcea, Gusti, Hîjdău, Harting, Keșku, Kiriak, Leonard, Leondariu, Lazo, Mazaraki, Melega, Moraru, Nacu, Roseti, Rusu, Rali

(Arbore), Rișcanu, Scrivanu, Sinescu, Teodosiu, Tomuleț, Vrabie Zota, etc.

Ei bine, pe toți aceștia îi am cunoscut personal și pot spune în conștiință, că se făleau de a fi boieri moldoveni, vorbind între ei românește, trăind românește în casele lor și fălindu-se cu neamul și obîrșia.

Adevărat că am cunoscut și vre-o două excepțiuni:

Crupenskeștii, care nemulțumiți de a fi cunoscuți ca veliți boieri ai țării Moldovei, încă din timpul lui Vasile Lupu, revendicau, trufași, origina lor poloneză.

Petraki Keșku, părintele Reginei Natalia, care de cînd se însurase cu una din nepoatele lui Ioniță Sturdza Voevod, nu se mai găsea destul de nobil și și căuta obîrșia la Haniă Tătărăști din Crimeia; pe cînd eu l'am găsit iscălit într'un hrisov domnesc, din anul 1543, printre veliții boieri ai divanului domnesc, întru întărirea vînzării moșiei Bumbata din Basarabia, pentru trei pungă și un cal alb. Dar chiar și aceștia erau departe a se lepăda de Moldova, de limba și de obiceiurile ei. Mă-aduc aminte că același Petraki Keșku, care și urmărea obîrșia la Bahci-Sarai, a rănit în duel la Florența pe un Dolgoruki, care

îndrăsnise înaintea lui, a se exprima necuviincios despre femeile romîne.

Dacă și-au trimes copii prin școlile rusești, dacă au lucrat, ei însuși, la deznaționalizarea neamului lor, a fost, după cum am arătat mai sus, pentru a nu-și pierde prerogativa de nobili, care singură le putea sustrage pe dînșii de la pedeapsa corporală, iar pe fiii lor de a fi bătuți și ghiontiți de caporalii, sergenții și ofițerii din armata imperială.

Așa dar, nici o altă scăpare pentru dînșii: ori să îmbrace șapca de cinovic și să-și pregătească singuri odraslele ca să intre și ele la rîndul lor în slujba împăratului, ori să-și piardă boeria, expunîndu-se a fi lungiți la scară și mîngîiați cu vre-o 25 lovituri de knut. Ar fi putut să se reîntoarcă la obîrșia lor; dar ar fi fost siliți să-și vîndă moșiile, care atunci cînd erau bine plătite, se cumpărau cu un galben falcea. Era dar sărăcia lucie pentru ei.

Apoi nu trebuie să uităm ce puțină încredere avea pe atuncea țara întregă în viitorul ei. Cine îi garanta că rușii, care și mutase hotarele astăzi, de la Nistru la Prut, nu le vor muta mîine, de la Prut la Siret, iar poimîine pe culmele Carpaților? Cine le garanta că odată ce Rusul a

putut ajunge la Prut, nu va ajunge și neamțu în hotar cu dînsul? Ș'apoî chiar în țară, nu venea și cîte o băjenie înaintea Turcilor? Decît sluga neamțului papistaș, orî raiaua păgînului, mai bine robul rusului de o lege cu noi». Nu odată am auzit această teorie în copilăria mea și de o parte și de alta a Prutului. Cine, pătrunzînd ceața viitorului, ar fi vorbit boerilor, de o Romînie independentă, avînd port la mare și patru corpuri de armată, ar fi fost trimis în lanțuri la vre-o monastire ca nebun, saŭ atins de duhul necuratului.

Așa dar ne avînd încotro, uniî 'și trimiseră copiii pe la universitățile de la Kiew și Odesa, care nici acelea nu erau ceva grozav pe acele vremuri; alții le înrolau ca Corneți pe la vre-un regiment de cavalerie. Ei însuși se alegeau după influențe și averi; unul, mareșal al nobleței întregii provincii, alții mareșali de districte, schimbându-se ast-fel, între ei ca toți să poată spune, că aŭ slujit împărăția. Boerănașii mai mici se prenumeraŭ în cancelariile mareșalilor, dar bine înțeleș, că nici nu călcaŭ prin ele, cei mai mulți, neștiind de cît carte moldovenească.

Tînărul Basarabean intrat în cavalerie, ajuns cel mult la gradul de căpitan al 2-lea, în che-

furi, petreceri și jocuri de cărți, se pomenea rechemat de tatăl său, sătul de a-î plăti datoriile și care căuta mai bine să-l ție lîngă dînsul, încredințîndu-î administrația vre-unei moșii.

Acela care termina universitatea, intra la vr'un minister și cum căpăta titlul de colejskii sovetnic, era trimis, prin stăruințele părintelui său, ca atașat pentru misiuni speciale (cinovnic po osobo poruceniî), pe lîngă guvernatorul Basarabiei. Această înaltă funcțiune, neplătită de alt-fel, consista a nu face nimica și guvernatorul prenumera în cancelaria lui tot atîția cinovnici pentru misiuni speciale, cîți tineri dvorenî avea sub oblădiurea lui. Ba pe unii nici nu 'î cunoștea de loc.

Atunci, și aceștia, se apucau de agricultură, ca fratele lor militarul; iar tatăl lor îi însura cu vre-o fată de dvorian și cîte odată, cu vre-o rudă depărtată din Moldova. Pentru ca o fată de rus să intre în casa boerească, sau pentru ca o fată de boer să ia pe un rus, trebuia să fie lucru mare de capul lor. Orî rusoaica era vre-o fată de general sau cel puțin de colonel, sau rusu era de familie mare, orî investit de o înaltă slujbă; și chiar atuncea, boerul bătrîn tot mai cîrmea din nas și ofta din greu.

Netăgăduit că dacă boerii moldoveni ar fi primit

de bună voe să-și vîre copiii în slujbă, ar fi avut pentru dînșii ambiția părintească și le ar fi lăsat să-și facă carierele. Faptul că ei îi rechemau lîngă dînși, cum împlineaū termenul prescris de lege, pentru a-și păstra privilegiile dvorianstvei, arată în de ajuns starea lor sufletească.

Această stare de lucruri a dăinuit în Basarabia cam pînă la instituirea zemstvoudurilor. Bătrîni se și mutaseră mai toți la «Malina», unde dormeau somnul cel greu al uitărei, acoperiți de negrul și mînosul pămînt moldovenesc. Puțini mai rămăsese în viață; venise rîndul foștilor «cinovnici pentru misiuni speciale», și foștilor căpitani în retragere, a-i înlocui. Ei erau acum mareșalii de județe și de gubernie; Basarabia nu mai era Oblasti (provincie) ci o simplă gubernie; recrutarea fusese decretată. O mișcare se produse atuncea în dvo-reanstva Basarabiană, mișcare spre rusificare, dar adusă și aceea, nu din dragoste, ci din interes și rîvnă.

Odată că se instituiseră adunări județene și de gubernie, care aveau dreptul să stabilească bugetul provincial și bugetele județene, și unde trebuiau să fie reprezentate cele trei trepte sociale, adică țaranul, tîrgovățul și dvoreanul; odată ce acele adunări, înființau funcțiuni jude-

ține, numind și pe funcționari, decideau asupra școlilor, spitalelor, drumurilor și tuturor îmbunătățirilor atîrnînd de administrație, e lesne de înțeles, că nu mai era de stat la o parte, pentru niște oameni bogați și mari agricultori. Erai silit să ieși parte la trebile provinciei; trebuia să fii judecător onorar de pace în județul d-tale; trebuia să fii ales glasni la Kișinău, pentru ca să-ți faci trebile cu ușurință. Dar pentru asta trebuia cultură rusească, trebuia diplome rusești; trebuia să lucrez cu guvernul în ideile guvernului, la stîrpirea limbei și al obiceiurilor strămoșești, la rusificarea neamului tău.

Unii tineri de inimă, preferiră a trece Prutul, pierzîndu-și averile și un viitor strălucit; alții se aruncară în ideile cosmopolite ale nihilistilor, și făcură de îndată cunoștință, cu plăcutele cazemate ale fortăreței Petro-Pavlovsk, sau cu mănoasele cîmpii ale Siberiei, regăsindu-se cu toții, în seara vieței, pe pămîntul Romîniei libere, cu ceva iluziuni pierdute, dar cu același foc în inimă și același dor de propășire pentru neam!

Alții, și nu sunt de condamnat nici aceștia, că nu fiecărui îi aparține darul jertfirei de sine, se închinară, fie din atavism, fie din comunitatea religiei, fie din dragostea privilegiilor nobiliare

desființate în Moldova dela 1849, fie din interesul ce-l are orî-ce mare proprietar, de a fi bine cu guvernul, și primiră situația ce li se impunea, lucrînd cu rîvnă la acea misiune mîrșavă de des-naționalizarea unui neam. Rezultatul la care aū ajuns, l'am văzut din cele două capitole precedente, cînd am vorbit despre țărani și tîrgoveți. O să dovedim îndată, că nici chiar asupra lor și cu propriile lor silinți, rezultatul n'a fost cu mult mai strălucit.

Dvoreanul basarabean de astăzi, face paradă de patriotism rusesc. Cînd vorbește cu țărani limba strămoșească, se silește și el a-și da accentul de hohol; cu dragă inimă și-ar schimba și numele, dar nu o poate face de oare ce e înscris în cartea de aur. Ca și Colesnicof, cînd e strîns cu ușa și nu poate face altfel, convine că e rus, *de origină moldovenească*. Dacă cumva mama lui a fost rusoaică și de familie mare, apoi cere autorizație de a mai adăoga și numele ei de familie. Astfel avem Kneaz-Cantacuzino-Graf-Speranski, Râșcanu-Dorojinski, etc. etc.

Cu toate acestea, în casa lui tot mai găsești datine și obiceiuri moldovenești. Chiar acolo unde este alianță de sînge și unde stăpîna casei e fiică de «Ghinirall» sau Grafina (contesă), apoi

pe lîngă potopul de ceai, ce curge din samovarul și ciainicul de argint, dulceața este nelipsită, și la masă tot te mai întîlnești și cu niște sărmăluțe, ori plăcincioare de brînză și smîntînă, pe care le botează pe rusește cu numele de «Vareniki».

Acolo însă, unde nevasta e romîncă, iar soțul rus, numai ce-l vezi, pe Ivan Ivanovicî Dolgonozof, mîncînd cozonaci împlețiți la ceaiu, iar la masă, strigînd servitorului cu glas răgușit, dar puternic: «Ei! Slușai! Davaî mamalîgu!»

Apoi mai este încă o caracteristică la curtea dvoreanului rus, de origină moldovenească: la caii lui, pe lîngă un cașap bărbos pentru troteuri, sau caii de lux, nu se poate să nu fie și un țigan pentru caii de rînd, îmbrăcat însă și el cu caftan, ca și cașapul, iar pe cap, purtînd o șapcă de cațifea neagră. Aspectul e cît se poate de nostim și ugestiv!

La nunți și la zile onomastice, chiar atunci cînd lăutarii noștri nu erau la modă, cum sînt astăzi în împărăția țarilor, dvoreniî aduceau cîte un taraf de țigani de la Iași, și nu odată, am văzut pe acești patrioți ruși, cu idei panslaviste, ascultînd vre-o doină, cu ochii plini de lacrimi!

Ei bine, cum s'ar putea crede că aceste fa-

miliî, care aû întîmpinat atîtea greutăți în timp de trei generațiuni, pentru ca să ajungă la o pseudo-rusificare, împinse la aceasta de împrejurările mai sus arătate, unde interesele lor materiale și morale erau puse la atîtea încercări, cum s'ar putea admite, că acest neam de oameni, care și-a sacrificat seminția pentru a-și păstra boieria, care le scutea de knutul muscălesc, în ziua unde îi s'ar ridica privilegiile atît de scump plătite, s'ar unifica cu asupritorii lui și nu și-ar mai aduce aminte de obîrșie, de datine și de limba pe care n'a uitat-o încă cu desăvîrșire?

Apoi dvorianul basarabian, e cult și inteligent; deși cultura lui e rusească, inteligența lui e însă latină, decî superioară inteligenței slave. Prin urmare, admițîndu-se chiar pentru un moment, o Rusie constituțională, nu și-ar da el seamă că micuța Basarabie nu ar cîntări nici cît un grăunte în cîntarul intereselor nenumărate ale uriașului stat? Interesele sale cele mai vii, cele mai scumpe, ar trebui să se plece neîncetat, înaintea altor interese mai mari și mai puternice.

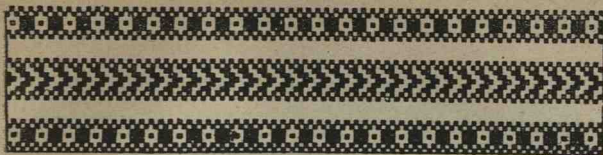
După despotismul autocrației, ar da peste despotismul majorităților parlamentare, în contra cărora nu poți lupta de cît cu numărul. Reîn-

torcîndu-se la matca ei, Basarabia ar reprezinta cel puțin a cincea parte a statului român.

Iată o socoteală pe care orî-ce dvorian e în stare s'o facă și e de sperat că o va face cît de curînd, dacă prejudecățile ce le nutrim în contra lor și le nutresc în contra noastră n'or veni s'o împiedice.

O! cît de ușor ar fi, pentru dvorianul rusit de astăzi, a-și relua accentul românesc, care îi e natural și a-l pierde pe cel rusesc, care îi zgîrie gîtlejul! Ce lesne l'ar uita Rotaru, pe Colesnicof! Cît despre Bade Ion, român verde de la «ciobotă» pînă 'în vîrfurile căciulei, n'am nimic să îi spun alta, de cît, că pe lingă Okrujnoi Sud, ar mai găsi, cu siguranță, tot în Kișinău, o curte de apel, pe care astăzi e silit s'o caute la Odesa. Că de! Badea Ion, e rezeș de a lui Ștefan Vodă, și știți, d-voastră: nu poate trăi fără judecată; trebuie negreșit să-și caute omul și dreptatea!

CAPITOLUL VII

Închiere

Pentru a dovedi că nobleța Basarabiană, cînd s'ar vedea lipsită de privilegiile ce o leagă de țarism, s'ar reîntoarce la obîrșia ei, am admis ideea unei Rusii constituționale. În tot cuprinsul acestei lucrări însă, am spus și dovedit în deajuns, că înființarea unui asemenea stat este o utopie și mențin în totul spusele mele.

Nu zic că țarismul nu va încerca a îngădui aceasta așa zisului «popor rusesc» care este și el, o a doua utopie, scornită de presa streină, căreia și presa noastră, îi ține hangul. Dar oare puține îngăduiri a făcut poporului său, premergătorul lui Nicolae al 2-lea care, în filozofia Istoriei, nu va fi Alexandru al III, ca Ludovic al șaisprezecelea de Franca? îngăduiri peste îngăduiri, constituții și cocarde, până ce, la urma urmei, a ajuns să îngădue francezilor ca să-î tae

și capul cu regalitate cu tot. Acolo va ajunge netăgăduit și țarismul.

Franța, a substituit voinței Regelui, voința poporului; pentru-că era un Rege și un popor.

Ce va substitui Rusia, voinței țarului?

Dacă popoare mai culte și mai vechi în civilizație, ca Polonezii, Germanii, etc., saū plecat până acum în fața unor datini rezemate pe dreptul celui mai tare și dreptul divin, plecasevor oare, înaintea unui popor ce le este cu mult mai prejos din acele două puncte de vedere și care, revenit la viață în numele libertăței și a drepturilor omului, nu se va mai putea rezema, nici pe dreptul divin, nici pe dreptul celui mai tare?

Atît ar putea spune Velico-Rușii, popoarelor subjugate cu dînsul de țarism:

«Fraților! Astăzi suntem liberi cu toții! Veniți la masa noastră și vă bucurați, împreună cu noi, de căldura și lumina soarelui dreptăței!»

La care popoarele le-ar răspunde negreșit:

«Liberi astăzi suntem cu toții Frate! Cu toții ne vom bucura, lumina și încălzi la acel soare strălucit: tu însă la tine acasă și eū la casa mea. Fii liber cu adevărat; crede în ale tale, vorbește-ți graiul, poartă-ți portul și-ți chivernisește avutul, cum crezi că e mai nemerit, în locul unde

«te-ai născut; apără-ți vatra și-ți vom sări în
«ajutor. Liberă, și noi, ne vom ținea datinele și
«credința, ne vom grăi iar graiul și portul ni-l
«vom purta, ne vom chivernisi moșia și ne vom
«apăra vatra, iar tu să ne fii în ajutor. Am fost
«o strînsură de robi, astăzi să fim liberi ca in-
«divizi, familii și popoare. Nică tu rob la mine,
«dar nică eă la tine rob. E lumea destul de mare
«și de largă, pentru ca să măi trebuiască să ne
«împilăm și să ne dușmănim. Vecină, prietenă,
«frați? Da! Supuși tăi..., nică o dată!»

Iată, fără îndoială, ce vor răspunde popoarele de sub actuala împărăție a țarilor, în ziua cînd vor fi chemate la masa mare a libertății și a constituției rusești. 'Mă place a crede, pentru cinstea blîndului și înțeleptului popor Velico-Rus, care a suferit și el atîta în lanțurile sclaviei, că va înțelege pe frații săi de robie și că se va lăsa de niște idealuri de mărire, a căror bunătăți și amărăciuni, le-a gustat și le gustă chiar în momentul de față.

Viitorul nu măi e al cuceririlor; el aparține popoarelor omogene, adică, de un sînge, de o limbă și de o cultură.

Individul, neamul, poporul, seminția; iar la vîrf omenirea, iată societatea veacurilor viitoare!

Nu pot avea ființa seminții fără popoare, precum nu pot fi nici popoare, fără neamuri, sau indivizi.

Cînd neamul (sau familia) asuprește pe individ, el e vitreg, pentru că greșește în potrive libertății individului.

Cînd poporul asuprește pe neam, decî și pe individ, e despotic, fie sub orî-ce formă, regalistă, parlamentară, sau demagogică, pentru că greșește în potrive libertății individuale și a neamului.

Cînd seminția 'și impilează popoarele, e vinovată și mincinoasă, pentru-că este o minciună de a te reclama de obîrșie pentru a impila pe acei de o origină cu tine, și vinovată este atunci seminția față de libertatea individuală a popoarelor sale.

În fine cînd, în numele omenirei, se respîndește cosmopolitismul, se lovește în libertatea și individualitatea semințiilor, a popoarelor, a neamurilor, prin urmare și a individului. Consecința cea mai directă, a proclamării drepturilor omului, este și proclamarea drepturilor neamurilor, a popoarelor și a semințiilor, care nu sunt de cît niște întovărășiri mai mari, sau mai mici, de oameni, întocmind individualități tot atît de

osebite și de sfinte, unite prin limbă, moravuri, obiceiuri și porturi comune, după climă și latitudine.

În secolul nostru de lumină, suntem datori, nu numai a respecta pământul, avutul și individualitatea popoarelor precum le respectăm pe ale individului; dar datori suntem chiar, a ajuta pe popoarele desmoștenite, întru a-și recăpăta individualitatea, țara și neatârarea.

Iată pentru ce panslavismul, ca și cosmopolitismul, sunt crime în contra libertății și a dreptății;

Iată de ce sionismul, după mine și în asemenea întocmiri, este o cauză dreaptă;

Iată pentru care cuvînt, în ora desrobirei, nici Germanii, nici Finlandezii, nici Polonezii, nici Rutenii, nu vor primi să se amestece și să se contopească cu Velico-Rușii într'un singur stat rusesc.

Voiți o dovadă? S'o căutăm chiar în noi și în simțirile noastre:

Ca obîrșie, suntem latini. Aceasta nu se poate pune la îndoială: limba și caracterul nostru național sunt probe de netăgăduit: simpatizăm în spirit, în idei și din inimă, cu frații noștri latini;

iar, din toți, cei mai aproape de noi, cei mai simpatici, sunt italienii.

Ce am zice oare, dacă, său prin puterea spadei sale, său într'alt chip, simpatica și mult iubita noastră Italie, după ce și-ar fi alipit Spania, Francia și toate popoarele latine de peste Ocean, ar veni să ne ceară jertvirea individualității noastre naționale, impunându-ne limba ei mai cultă, moravurile ei poate mai înaintate și credința ei?

Ei bine, pentru polonezii, mai vechi în civilizație și în cultură, ar fi încă mai greu a jertvi Velico-Rușilor, individualitatea lor națională.

În viitoarea și neînlăturabila desmembrare a marelui imperiū țarist, văd între Velico-ruși și Basarabieni, între Kișinău și Moscova, răsărind, cel puțin un stat mare, dacă nu două! Polonia și Rutenia, Varșovia și Kievul, despărțite său unite.

Ce se va face atunci cu Basarabia noastră?! Ce va deveni acel grupuleț răzleț de 1 jum. milion de suflete? Trece-va oare ca moștenire, la vre-unul din noile state limitrofe, cu care n'ar avea măcar nici unirea în credință, care se află astăzi, între poporul ei și poporul Velico-Rus?

Să băgăm bine de seamă; că și această nenorocire, ni s'ar putea întâmpla, de vom urma calea de nepăsare ce am urmat'o până acum. Trebuie să se știe, că numărul Polonezilor e destul de mare în Basarabia și să ne amintim cele spuse: că mereaua Hotinului a fost colonizată cu ruteni, care, deși vorbesc românește, nu ș'aū uitat încă limba și obârșia.

Departate de mine, a propovădui irredentismul în chestia Basarabiei, saū o purtare semeață, față de guvernul rus în momentele de grea cumpană prin care trece; ar fi lipsă de cavalerism. Am avut totdeauna respectul morților și al muribunzilor. Nu avem nevoie de o irredentă la noi acasă. Pentru moment, ea a plecat la Tokio, Peterburg, Varșovia, Moscova și alte localități, unde văd că ne face destulă și îmbelșugată treabă.

Rolul nostru, însă, e pe calea cea dreaptă și leală a culturei: frăția și comunitatea în idei și limbă. Să le piară fraților noștri de peste Prut, prejudecata că am fi papistași, saū ateți; imorali și jidoviți; că sînt urîți și desprețuiți de noi; iar nouă să ne piară gîndul, că Basarabienii s'aū lepădat de noi, că sunt rusiți și renegați ai sfinței lor obârșii. Să învățăm a-i

cunoaște și atunci îi vom iubi ; să-î învățăm să ne cunoască, și atunci se vor mîndri cu noi.

Ora sfîntă se apropie ! Auziți clopotele Kremlinului, sunînd a jale, sfîrșitul a zece veacuri de sclavie țaristă ! La muncă spornică și roditoare, istorici, poeți, literați, pictori și artiști ai țarei. Reînviați geniul Basarabiei ! Aprindeți-vă faclele, ca să luminați trecutul, arătînd celora din întuneric, calea falnică a viitorului ! Grăbiți-vă ; nu perdeți timpul, căci, în curînd poate, se vor împlini versurile bătrînului Conachi :

Cînd norocul 'și schimbă pasul,
N'aduc anii ce aduce ceasul !

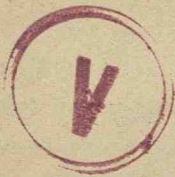

TABLA CUPRINSULUI

TABLA CUPRINSULUI

PARTEA I.

Rușii.

	<u>Pagina</u>
I. Peste Prut	1
II. Poporul Rus	10
III. Înalta aristocrație și curtenii	22
IV. Dvorianstva și mica nobleță de neam	34
V. Grajdanstva și Mescianstva.	42
VI. Ovreur	54
VII. Alexandru Mihailovici	69
VIII. Ochire istorică asupra Poporului Polonez.	76
IX. O ochire asupra istoriei Velico-Rușilor.	85
X. Nichita Ivanovici	104
XI. Rutenii sau Malorosienii	111
XII. Griciko Golubenka.	120
XIII. Oștirea Rusească.	125
XIV. Stepan Ignaticî Ruschiî Soldat	138
XV. Un ultim cuvînt.	147

PARTEA II.

Romîni.

I. Țarismul sub Alexandru I, Neculai Pavlovici și Țarul Liberator	153
II. Țarul Liberator de popoare, Alexandru III, Neculai al II-lea	166

	<u>Pagina</u>
III. Basarabia dela 1812 pînă la 1905	184
IV. Despre Țăranul Basarabian, Temelia Nea- mului	196
V. A doua treaptă: Tîrgovățul.	212
VI. A treia treaptă: Boerimea.	220
VII. Închiere.	233

Lei 5-

ERATA :

La pag. XII rîndul 4 de sus să se cetească în loc de
în sufletul un : «în sufletul *lor* un».

La pag XIII rîndul 2 de sus să se cetească în loc
de Bănuțeni : *Dănuțeni*.